

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

ZÜBEYDE ERKMEN YÜKSEK LİSANS TEZİ GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ TÜRKÇE EĞİTİMİ ABD 2019

12 EYLÜL DARBESİ ÜZERİNE BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZÜBEYDE ERKMEN

GAZIANTEP

Haziran 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

12 EYLÜL DARBESİ ÜZERİNE BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZÜBEYDE ERKMEN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Kadir KAPLAN

GAZİANTEP

Haziran 2019

T.C.
UNIVERSITY OF GAZIANTEP
EDUCATION SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH EDUCATION

**A DISCOURSE ANALYSIS ON SEPTEMBER 12
COUP**

MASTER'S THESIS

ZÜBEYDE ERKMEN

Supervisor

Assistant Professor Dr. Kadir KAPLAN

GAZIANTEP

June 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Öğrencinin Adı ve Soyadı : Zübeyde ERKMEN

Üniversite : Gaziantep Üniversitesi

Enstitü : Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Anabilim Dalı ve Program : Türkçe ve Sosyal Bilimler ABD / Türkçe Eğitimi

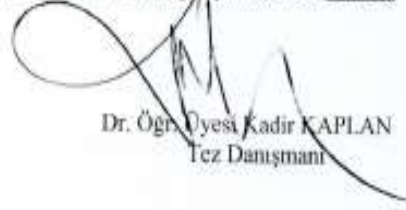
Tezin Başlığı : 12 Eylül Darbesi Üzerine Bir Söylem Çözümülemesi

Tezin Savunma Tarihi : 26/06/2019

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet ÇIÇEK
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Kadir KAPLAN
Tez Danışmanı

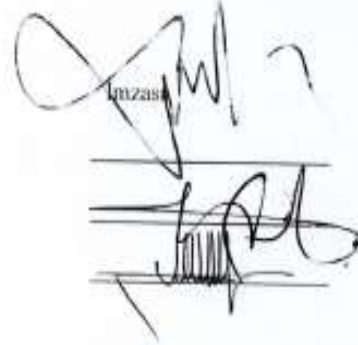
Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı Adı ve SOYADI)

Dr. Öğr. Üyesi Kadir KAPLAN

Doç.Dr. Mehmet YILMAZ

Doç.Dr. Mehmet YILMAZ

İmza

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan TUNÇ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde, bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğumu beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Zübeyde ERKMEN

Öğrenci Numarası: 201565949

Tezin Savunma Tarihi: 26/06/2019

ÖZET

DARBELER ÜZERİNE BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ (12 EYLÜL 1980 DARBESİ ÖRNEĞİ)

ERKMEN, Zübeyde

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe Eğitimi ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kadir KAPLAN

Haziran, 2019, 144 sayfa

Söylem, bireyin ya da ortak hedefleri olan grupların toplumsal bir olay karşısında takındığı tutum, bakış açısı, benlik dili ve ideolojisinin genel adıdır. Bir metin ya da diyalog, yazarın ya da konuşanların söylemlerini ifade etmek için araçsallaştırdıkları mekanizmalardır. Fakat bazen yazar ya da konuşmacı olaylarla ilgili gerçek niyetini sözcüklerin altına gizlemektedir. Açıkça ifade edilen ve gizlenen niyetler söylem çözümlemesi yöntemleriyle incelenir. Söylem çözümlemesi, ülkelerde meydana gelen savaş, darbe, açlık, ırk ayrımları, dinsel çatışmalar vb. toplumsal olaylarla ilgilenir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze çeşitli yıpratıcı süreçler atlatmıştır. Özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi, bahsedilen süreçlere örnek teşkil etmektedir. 12 Eylül 1980 Darbesi ile milleti temsil eden sivil yöneticilerin ülkeyi idare edemeyecek duruma geldiği, ülkede anarşi ve terörün arttığı gerekçesiyle Orgeneral Kenan Evren ve dönemin kuvvet komutanları emir komuta zinciri içerisinde yönetime el koymuşlardır. Bu çalışmada Milliyet, Hürriyet, Milli Gazete, Cumhuriyet ve Ortadoğu adlı gazetelerin darbeye ilişkin ifade ve söylemlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu dönemde yayımlanan gazetelerin “darbe” kavramı etrafında şekillenen söylemleri dilbilimsel çözümlemelerden biri olan “Teun Van Dijk’in Söylem Çözümlemesi” yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme sonucunda gazetelerin söylemlerinde anlamlı farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, Söylem, Söylem Çözümlemesi, Darbe, İdeoloji, Haber

ABSTRACT

A DISCOURSE ANALYSIS ON COUPS (THE EXAMPLE OF SEPTEMBER 18 MILITARY COUP)

ERKMEN, Zübeyde

M. A. Thesis, Department of Turkish Teaching

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Kadir KAPLAN

June - 2019, 144 pages

Discourse, is the name of taking a stance towards a social event by persons or the groups which have the same aim, perspective, self-respect, and ideology. A text or a dialogue is the mechanism which the writer or the speakers is instrumentalized to explain their discourse. However, sometimes the writer or speaker dissembles the real intention of the events under the words. Clearly expressed and dissembled intentions are analysed by discourse analysis methods. Discourse analysis deals with social events such as wars, coups, starvations, racial discriminations, and religious conflicts etc. which take place in countries. Several abrasive processes have been eluded since the foundation of Turkish Republic till now. Especially 12 September 1980 Coup and 15 July Coup Attempt can be examples of these processes. The 12 September 1980 Coup is the coup when the civil administrators who are representatives of the nationality become powerless to govern the country, and Genaral Evren and law-enforcers seized power in the chain of command on account of the fact that anarchy and terror increased in the country. In this research, it is aimed to compare the discourse and the expressions of the newspapers such as Milliyet, Hürriyet, Milli Gazete, Cumhuriyet and Ortadoğu about the coup. In this period, the discourse of the published newspapers which are shaped around “coup” concept analysed by Teun Van Dijk’s Discourse Analysis which is one of the linguistic analysis. At the end of the analysis, the significant differences in discourses of the newspapers are not detected.

Keywords: Language, Discourse, Discourse Analysis, Coup, Ideology, News

ÖN SÖZ

Bu araştırmada, 12 Eylül 1980 Darbesi'nin haber metinlerine yansıyan yüzünün söylemsel analizi yapılmıştır. Araştırma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm giriş bölümüdür. Bu bölümde; araştırmanın problem durumu, amacı ve önemine yer verilmiştir.

İkinci bölüm konuyla ilgili kaynakların taranarak özetlendiği bölümdür. Bu bölümde; dilbilim, söylem, haber, söylem çözümlemesi, Türkiye'de meydana gelen darbeler ve darbe girişimi hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde; araştırmanın yöntemi, verilerin çözümlenmesine ilişkin başlıklar tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde; araştırmanın problemlerine ait bulgu ve yorumlar yansıtılmıştır.

Beşinci bölümde ise; araştırmanın bulgularından hareketle ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Danışman Hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kadir KAPLAN'a yüksek lisans öğrenimimi tamamlamamda gösterdiği ilgi ve alakadan dolayı teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca desteğini eksik etmeyen hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet ÇİÇEK'e gösterdiği ilgi ve alakadan dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Araştırmanın literatür taramasında desteklerini eksik etmeyen Prof. Dr. Nesrin BAYRAKTAR, Arş. Gör. Mustafa Samet KUMANLI ve Nazlı CABİRLİ hocalarıma; Milli Kütüphane Müdürleri Murat ŞİMŞEK ve Mehmet KONUKLAR abilerime; çok değerli dostlarım Volkan DÖNER, Duygu DİRİM, Sevil ÖZOĞLU, Merve MÜLAYİM, Ali Cem DİZMEN, Şükrü ÇAKO, Yahya KAYYALI, Fatma ÇEBİŞ, Mehmet ŞEN, Youssef HAİCAL ve Fatih ÖZTÜRK 'e; ablam Serap SABANCI, abim Osman AYDIN ve Suat YILMAZ'a; bu süreçte manevi desteklerini eksik etmeyen hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İhsan KAYA'ya, kız kardeşim Safiye ERKMEN ve dedem Cumali ERKMEN'e; ayrıca bu aşamaya gelmemde büyük katkıları olan sevgili babam Yusuf ERKMEN ve sevgili annem Ayşe ERKMEN'e teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Gaziantep
Haziran, 2019
Zübeyde ERKMEN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1 PROBLEM DURUMU	1
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
1.4 EVREN VE ÖRNEKLEM.....	3
1.5 SINIRLILIKLAR.....	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE TEMEL KAVRAMLAR.....	4
2.1. DİLBİLİM VE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ.....	4
2.1.1.Dil.....	7
2.1.2. Söz.....	9
2.1.3. Dil ve Söz Ayrımı	10
2.1.4. Söylem	11
2.1.5.Söylem Çözümlemesi	13
2.1.5.1. İdeoloji ve Haber.....	20
2.2. TEUN VAN DİJK VE HABER SÖYLEMİ.....	24
2.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DARBELER TARİHİ	25
2.3.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi.....	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	29
3 YÖNTEM VE MATERYAL	29
3.1 MAKRO VE MİKRO YAPI.....	32

3.1.1. Makro Yapı	32
3.1.1.1.Tematik Analiz.....	33
3.1.1.1.1.Başlıklar	34
3.1.1.1.2.Haber Girişleri.....	35
3.1.1.1.3.Fotoğraflar.....	36
3.1.1.2.Şematik Analiz.....	37
3.1.1.2.1.Ana Olay Sunuş Biçimi.....	38
3.1.1.2.2.Ardalan Bağlam Bilgisi.....	39
3.1.2.Mikro Yapı.....	40
3.1.2.1.Sentaktik Analiz.....	40
3.1.2.2.Sözcük Seçimi.....	41
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	43
4 BULGULAR.....	43
4.1 MİLLİYET GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ.....	43
4.1.1 Makro Yapı.....	43
4.1.1.1.Tematik Analiz.....	43
4.1.1.1.1.Başlıklar	43
4.1.1.1.2.Haber Girişleri.....	46
4.1.1.1.3.Fotoğraflar.....	51
4.1.1.2.Şematik Analiz.....	54
4.1.1.2.1.Ana Olay Sunuş Biçimi.....	54
4.1.1.2.2.Ardalan ve Bağlam Bilgisi.....	56
4.1.2. Mikro Yapı.....	61
4.1.2.1.Sentaktik Analiz.....	61
4.1.2.2.Sözcük Seçimi.....	62
4.2. HÜRRİYET GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ.....	63
4.2.1. Makro Yapı.....	63
4.2.1.1.Tematik Analiz.....	63
4.2.1.1.1.Başlıklar	63
4.2.1.1.2.Haber Girişleri.....	65
4.2.1.1.3.Fotoğraflar.....	68
4.2.1.2.Şematik Analiz.....	75
4.2.1.2.1.Ana Olay Sunuş Biçimi.....	75
4.2.1.2.2.Ardalan ve Bağlam bilgisi.....	76
4.2.2. Mikro Yapı.....	78
4.2.2.1.Sentaktik Analiz.....	78

4.2.2.2.Sözcük Seçimi.....	79
4.3. CUMHURİYET GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ	80
4.3.1. Makro Yapı	80
4.3.2.1.Tematik Analiz.....	81
4.3.2.1.1.Başlıklar	81
4.3.2.1.2.Haber Girişleri.....	82
4.3.2.1.3.Fotoğraflar.....	86
4.3.1.2.Şematik Analiz.....	90
4.3.1.2.1.Ana Olay Sunuş Biçimi.....	90
4.3.1.2.2.Ardalan ve Bağlam bilgisi.....	90
4.3.2. Mikro Yapı.....	94
4.3.2.1.Sentaktik Analiz.....	95
4.3.2.2.Sözcük Seçimi.....	95
4.4. MİLLÎ GAZETEDE DARBE SÖYLEMİ	96
4.4.1. Makro Yapı	96
4.4.1.1.Tematik Analiz.....	96
4.4.1.1.1.Başlıklar	96
4.4.1.1.2.Haber Girişleri.....	98
4.4.1.1.3 Fotoğraflar.....	100
4.4.1.2.Şematik Analiz.....	103
4.4.1.2.1.Ana Olay Sunuş Biçimi.....	103
4.4.1.2.2.Ardalan ve Bağlam Bilgisi	104
4.4.2. Mikro Yapı.....	105
4.4.2.1.Sentaktik Analiz	105
4.4.2.2.Sözcük Seçimi.....	105
4.5. ORTADOĞU GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ.....	107
4.5.1. Makro Yapı	107
4.5.1.1.Tematik Analiz.....	107
4.5.1.1.1.Başlıklar	108
4.5.1.1.2.Haber Girişleri.....	109
4.5.1.1.3.Fotoğraflar.....	111
4.5.1.2.Şematik Analiz.....	111
4.5.1.2.1.Ana Olay Sunuş Biçimi.....	111
4.5.1.2.2.Ardalan ve Bağlam bilgisi.....	112
4.5.2. Mikro Yapı.....	113
4.5.2.1.Sentaktik Analiz	113

4.5.2.2.Sözcük Seçimi.....	113
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	115
KAYNAKÇA.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	128
VITAE.....	128

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3. 1. Söylemin çözümlenme metodolojisi.....	33
Tablo 4. 1. Milliyet gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 sayılı gazetelerinin haber başlıkları.....	45
Tablo 4. 2. Milliyet gazetesi ana olay sunuş biçimi.....	55
Tablo 4. 3. Hürriyet gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 tarihli haber başlıkları.....	64
Tablo 4. 4. Hürriyet gazetesi ana olay sunuş biçimi.....	75
Tablo 4. 5. Cumhuriyet gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 tarihli haber başlıkları.....	81
Tablo 4. 6. Cumhuriyet gazetesi ana olay sunuş biçimi.....	90
Tablo 4. 7. Milli Gazetenin 12- 22 Eylül 1980 tarihli haber başlıkları.....	96
Tablo 4. 8. Milli Gazetenin ana olay sunuş biçimi.....	103
Tablo 4. 9. Ortadoğu gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 sayılı gazetelerinin haber başlıkları.....	108
Tablo 4. 10. Ortadoğu gazetesinin ana olay sunuş biçimi.....	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1. Roman Jakobson'un iletişim diyagramı. (Todorović, Čuden, Košak, Toporišič, 2017, s. 128).	16
Şekil 4. 1. (Milliyet, 15 Eylül 1980, s.1).....	53
Şekil 4. 2. (Milliyet, 17 Eylül 1980, s.5).....	54
Şekil 4. 3. (Hürriyet, 12 Eylül 1980, s.1)	68
Şekil 4. 4. (Hürriyet, 13 Eylül 1980, s.1)	69
Şekil 4. 5. (Hürriyet, 14 Eylül 1980, s.1)	70
Şekil 4. 6. (Hürriyet, 17 Eylül 1980, s.1)	71
Şekil 4. 7. (Hürriyet, 18 Eylül 1980, s.1)	72
Şekil 4. 8. (Hürriyet 17 Eylül 1980, s.7)	73
Şekil 4. 9. (Hürriyet, 20 Eylül 1980, s. 7)	74
Şekil 4.10. (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980, s.1)	86
Şekil 4. 11. (Cumhuriyet, 13 Eylül 1980, s.1)	87
Şekil 4. 12. (Cumhuriyet, 17 Eylül 1980, s.1)	88
Şekil 4. 13. (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980, s.1)	88
Şekil 4. 14. (Milli Gazete, 13 Eylül 1980, s.1).....	100
Şekil 4. 15. (Milli Gazete, 17 Eylül 1980, s.1).....	101
Şekil 4. 16. (Milli Gazete, 18 Eylül 1980, s.1)	102

KISALTMALAR

AP: Adalet Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
Akt: Aktaran
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
DP: Demokrat Parti
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DİSK: Devrimci İşçi Sendikası
DP: Doğruyol Partisi
MNP: Milli Nizam Partisi
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
RP: Refah Partisi
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi

Canımın içi babama...

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Ferdinand de Saussure'ün öncülüğünde, çağdaş dilbilimin miladından günümüze dilbilimde çeşitli değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle dil yetisine ve dili kullanabilme potansiyeline sahip insanın etkisi altında kaldığı birçok alan, dilbilimin araştırma kapsamına girmiş ve uğraş alanlarından sayılmıştır. Durum böyleyken dil yetisinin ve dil kullanımının gün yüzüne çıktığı her alan, dil bilimine hizmet eden çeşitli kuramların doğuşuna zemin hazırlamıştır. Sinirdilbilim, göstergebilim, ruhdilbilim, edimbilim, toplumdilbilim, uygulamalı dilbilim vs. gibi alanlar, bahsi geçen uğraş alanlarından bazılarıdır. Bu araştırmada; Saussure'nin dil-söz ayrımından hareket edilerek sözün, toplumdilbilimle dilsel dizgeler çevresinde bireysel ve toplumsal ilişkilere göre nasıl şekillendiği, sözün vermek istenilen mesajı yansıtıp yansıtmadığı, sözü söyleyen öznenin örtük ya da açık mesajları ve bu mesajları yansıtırken standardın dışında seçerek kullandığı düşünülen sözcüklerden hareketle konuşan öznenin ideolojisi hakkında yargıda bulunulabilir mi, düşüncesiyle Türkiye Cumhuriyeti'nde meydan gelen ve Türk Siyasi Tarihi'nde sonuçları itibariyle önem teşkil eden 12 Eylül 1980 Darbesi'nin Türk kamuoyunda oluşturduğu söylemlerin çözümlemesi yapılacaktır. Araştırmada; Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Milli Gazete ve Ortadoğu gazeteleri incelenecektir.

Birinci bölümde; araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, amacı, önemi ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

1.1 PROBLEM DURUMU

- Haber metinleri açısından söylem, amacına nasıl ulaşıyor ve bu amaç nasıl bir önem taşıyor?
- 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında darbenin yanında ya da karşısında olmak bakımından yazılı basın ne tür bir dil ve söylem benimsemiş ve / veya geliştirmiştir?

- 12 Eylül Darbesine yönelik söylemlerin tarihsel periyodu nedir ve bu periyot, vericinin niyetini etkilemiş midir?
- Haber metinleri semantik açıdan nesnel bir dile mi sahiptir, yoksa taraflı bir söylemin ifadesi için mi araçsallaştırılmıştır?
- Cümleler arasında tutarlı bir anlamsal bağ oluşturulmuş mudur? Eğer oluşturulduysa, bu cümleler vericinin söyleminin aktarılmasına nasıl katkı sağlamaktadır?
- Vericinin cümle oluşturulurken tercih ettiği sözcük seçimleri, kullandığı sıfat, zarf ve bağlaçlar söylemin ifadesinde nasıl bir etkiye sahiptir?
- Paragraf, cümle, sözcük ve ekselel açıdan olayların ifade tarzının ne tür bir yapısı vardır ve bu yapı nasıl organize edilerek vericinin söylemini gizlemekte ya da açığa çıkarmaktadır?
- 12 Eylül Darbesi hakkında gazetelerin kullandığı görsel göstergeler söylemin ifadesinde nasıl araçsallaştırılmıştır?
- Görsel göstergelerle haber metinleri arasında söylemi açığa çıkaran bir uyum var mıdır?
- Görsel göstergelerin analizinde mizah unsurları kullanılarak oluşturulan karikatürler, gazetelerin söylemini aktarma konusunda nasıl bir göreve sahiptir?

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Uygulamalı dilbilimin konularından biri olan söylem çözümlemesi, son zamanlarda dilbilimcilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu araştırmada, 12 Eylül 1980 Darbesi'nin haber metinlerine yansıma biçimlerinden hareketle seçilen gazetelerde “darbe” kavramına yönelik ifade ve söylemlerin karşılaştırılması amaçlanmıştır.

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırma, 12 Eylül döneminde iletisi darbe karşıtlığı olarak şekillenmiş metinlerin azlığı düşüncesinden yola çıkılarak Milliyet, Hürriyet, Milli Gazete, Cumhuriyet ve Ortadoğu gazeteleri kapsamında konuyla ilgili metinlerde kullanılan dilin farklılıkları, bakış açılarındaki değişim, cümleler içerisinde seçilen sözcüklerin metne yansıtılan yüzünün yanında ilk bakışta görünmeyen yapısını ortaya koymak adına önemlidir.

1.4 EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ile başlayıp günümüze kadar devam eden süreçte karşı karşıya kaldığı darbe ve darbe girişimleriyle ilgili her türlü haber oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Milli Gazete ve Ortadoğu gazetelerinin 12 Eylül-21 Eylül 1980 nüshalarındaki darbe haberleri oluşturmaktadır.

1.5 SINIRLILIKLAR

- Araştırmamız, adı geçen dönemde yayımlanmış gazetelerin erişebildiğimiz kısmıyla sınırlıdır. Bu bağlamda;
- Milliyet gazetesinin 18 Eylül 1980 nüshası içerisindeki ilk dört sayfaya ulaşamamıştır.
- Milli Gazete'nin 21 Eylül 1980 nüshasına ulaşamamıştır.
- Ortadoğu gazetesinin 12, 14 ve 21 Eylül 1980 nüshalarına ulaşamamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE TEMEL KAVRAMLAR

2.1. DİLBİLİM VE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Ontolojik olarak düşünüldüğünde bireyler arası iletişimi sağlayan işaretler topluluğu olarak tanımlayabileceğimiz “dil” kavramı, insanın varoluşunu takip eden bir sistemdir. Bahsedilen sistemin yaşamın önemli bir unsuru olması ve birçok disiplinle iç içe olması onun ne olduğuna dair tanımlamaları çeşitlendirir. Dilin çeşitlilik gösteren tanımlarına geçmeden önce onun işleyişiyle ilgili birkaç varsayıma değinmek yararlı olacaktır. Dili inceleme konusu yapan çeşitli uygarlıkların, dil işleyişinde kullanılan sözcüklerin nasıl meydana geldiğini sorguladıkları ve konuyla ilgili varsayımlar geliştirdikleri bilinmektedir. Bu varsayımların ilk olarak Yunan düşünürler tarafından ortaya atıldığı görülür. Yunanlı düşünürlerden bazıları, dildeki sözcüklerin anlamlarını doğuştan kazandığını yani sözcüklerle nesnelere dünyası arasında doğuştan bir ilişki olduğunu savunurken bazıları da sözcüklerin bireyler arası uzlaşmalar sonucu anlam kazandığına dair bir görüşü savunur. Eski Roma düşünürleri, Yunanlı düşünürlerin etkisinde kalarak dil çalışmalarını dilin kökeni üzerine yoğunlaştırır. Belli bir süre bu varsayımlar kabul edilse de toplumsal süreç içerisinde meydana gelen değişiklikler, dilde kullanılan sözcüklerin nasıl oluştuğu sorusuna dinsel bir perspektifle yaklaşılmasına neden olur. Dinsel metinlerin okunuşuyla alakalı, özellikle Hint uygarlığında dinsel içerikli metinlerin okunuş şekliyle ilgili farklılıklar meydana gelmesi, dilsel çalışmalara yön verir. Doğu geleneğindeki dilin gelişim seyrine bakıldığında, yapılan araştırmaların Arap ve Fars folkloründe şekillenen dilin sözcüksel yapısı üzerine yoğunlaştığı görülür. Türk dünyasında ise dil üzerine yapılan araştırmaların dilin yapısal bilgisi yani dil bilgisi ve dil öğretimi üzerine yoğunlaştığı görülür (Benveniste, 1966; Bayraktar, 2017; Kıran, 2013).

“Dil bilgisi, genel anlamıyla, öğrenim kuramlarının çeşitli aşamalarında, dilin seslerini, sözcük yapılarını, sözcük anlamlarını, sözcük kökenlerini, tümce kuruluşlarını ve bütün bunlarla ilgili kuralları inceleyen bilgi dalıdır” (Eker, 2010, s.23). Tabii ki dil bilgisinin çeşitli tanımlamaları mevcuttur. Çünkü konunun derinleştirilmesi amacıyla ilk zamanlardan beri çeşitli ekoller oluşturulmuş ve böylece dil bilgisiyle ilgili farklı fikirlerin üretilmesine ortam oluşturulmuştur. Özellikle 17. yüzyılda Port Royal Dil Bilgisi Ekolü, dildeki kuralların nedenlerini ve dayanaklarını açıklamanın faydalı olacağı fikrini savunmuştur. Ayrıca bu ekol, sözlü ifadelerin yapısı üzerine de araştırmalar yapmış ve sözün yapısını belirleyen şeyin düşüncenin yapısı olduğunu ifade etmiştir. Yani onlara göre dil bilgisi bir sistem veya kurallar bütünü değil, esas olarak konuşma sanatını ele alan bir etkinliktir. İnsan hangi dili konuşursa konuşsun ilkeler aynıdır. Asıl olan zihindir, düşüncedir. (Kerimoğlu, 2014, s.15). Bu durum Avrupa dilleri üzerine yapılan çalışmaları etkilemiş ve buna bağlı olarak karşılaştırmalı dil incelemeleri hız kazanmıştır.

Karşılaştırmalı dil bilgisi, karşılaştırma yöntemiyle çeşitli diller arasındaki ilişkileri, benzerlikleri belirleyip dil ailelerini ortaya koymayı amaçlayan inceleme ve araştırma alanıdır. Bu yaklaşım, dile yönelik ilk bilimsel yaklaşım olarak kabul edilir ve çeşitli dillerin türediği ilk dili, yani “ana dil”i belirleme üzerine yoğunlaşır. Beraberinde “kök dil” kavramı ortaya atılarak karşılaştırmalı dil incelemeleri gelişir. Böylece dil aileleri arasındaki yakınlıklar dil araştırmalarını, dillerin evrimini inceleyen bir duruma getirecektir (Bayraktar, 2017, s. 83-84).

19. yüzyıla gelindiğinde dil araştırmaları daha sistematik bir şekilde işler ve bu dönemde bütün dillerin başlangıçtaki ana dilin ne olduğuyula ilgili yapılan sorgulamalar tarihsel dilbilimin gelişmesine zemin hazırlar. Tüm dillerin türediği ana dili varsayımından hareket eden tarihsel dilbilimin, dilleri gelişimsel düzeneklerinde inceleyen ve birbirleriyle kıyaslama yöntemini kullanarak hareket eden karşılaştırmalı dil bilimiyle bir bütünlük kurduğu söylenebilir. Yani dillerin geçmişteki gelişim seyri artzamanlı bir bakış açısıyla dünya dillerinin benzer ve farklı özelliklerinin karşılaştırılması bu dönemin belirgin bir özelliğidir (Kıran, 2013, s. 35-37).

19. yüzyılda tarihsel dilbilim ile ilgili çeşitli ekoller oluşturulur. Özellikle yeni gramerciler, tarihsel dilbilime pozitivist ilkeleri dâhil etmeye çalışır ve böylece

karşılaştırmalı dilbilgisini yenileme amacıyla dillerin son derece kesin yasalara göre geliştikleri yönünde bir fikri benimserler. Onlar, bahsedilen yasaların özellikle seslerin evriminde görüldüğünü ileri sürerler. Rıfat, “*XX. yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2. Temel Metinler*” ve “*XX. yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*” isimli çalışmalarında yeni gramerciler sayesinde, dilin artık kendi kendine gelişen bir organizma olarak değil, dilsel toplulukların ortak düşünme biçiminin yarattığı bir ürün olarak görüldüğünü belirtir. Buna ek olarak, bahsedilen gelişmeler neticesinde filoloji ve karşılaştırmalı dilbilgisinin ortaya attığı fikirlerin yanlış ve yetersiz olduğu anlaşılmıştır (Rıfat, 2014, s.20; Rıfat, 2017, s.22).

Sonuç olarak; 17. yüzyılda Port Royal Ekolü’nün dil bilgisiyle ilgili araştırmaları ve bütün dillerdeki ortak kuralların mantıksal bir düzeneğe sahip olup olmadığıyla ilgili sorgulamaları, 19. yüzyılda karşılaştırmalı ve tarihsel dil incelemelerinin yapılması, yeryüzünde konuşulan tüm dilleri, olduğu gibi inceleme amacıyla hareket eden ve dil bilgisinden çok daha geniş bir sahada faaliyet gösteren yeni bir disiplinin doğmasına zemin hazırlayacaktır. Bu disiplin: Dilbilimdir.

“En genel tanımıyla dilbilim, dilyetisinin ve doğal dillerin bilimsel olarak incelenmesidir” (Kıran, 2006, s.46). Demirci (2014), çalışmasında dilbilimin bütün dil çalışmalarının en son ve en kapsamlı hâli olduğunu ve en önemli özelliğinin dil çalışmalarını dili merkeze alarak yapması olduğunu savunur.

Dilsel çalışmaların bilimsellik kazanmasında 1916 yılında yayımlanan F. de Saussure’ün “*Genel Dilbilim Dersleri*” etkili olmuştur (Çiçek, 2014, s.1). Gerçekten de Saussure bir mekanizma olarak dili önceki dönemlerden farklı ve daha bilimsel bir yaklaşımla ele alır. Ona göre “dilbilimin gerçek ve eşsiz nesnesi dildir ve bu nesne yani dil, kendi içinde ve kendisi için çalışır” (Saussure, 1974, s. 232).

Saussure’ün çalışmaları dilin işleyişinin farklı boyutlarını kapsamaktadır. Saussure, dili bir iletişim formu olarak görür. Tüm diller kendi sisteminde farklı özelliklere sahiptir. Saussure; dil denen mekanizmanın işleyişini, gösteren ve gösterilen olarak isimlendirdiği faktörlerle açıklar. Saussure dili, dil biliminin bir nesnesi olarak görür. Bu nesnenin de kendine özgü göstergeler sisteminden oluştuğunu belirtir. Ayrıca Saussure, dilin yazma ve konuşma becerisine şekil veren

ses ve yazının bir bütünü olduğunu da savunur. Yani dil denen mekanizma, gösterenlerin gösterilenleriyle kurduğu bağı bir üründür (Sözen, 1999, s. 45-47).

Saussure'un dil çalışmaları, dilbilime yönelik farklı ufuklar açmış ve kendisinden sonra gelen dilbilimciler ise onun düşüncelerini genişletmiştir. Örneğin; Noam Chomsky, Saussure sonrası dilin biyolojik ve bilişsel boyutuyla ilgili tezini Saussure'un fikirlerinden etkilenerek ortaya atmıştır.

“Dilbilimci Noam Chomsky, tüm insan dilleri için temel bir tasarımın var olduğu ve farklı dillerin bu temel tasarımdan nasıl farklılaşabileceğinin parametrelerini belirleyen biyolojik bir kapasitesi bulunduğunu açıkça iddia etmektedir. Dil, bu nedenle, insanlar için doğuştan ya da "içgüdüsel" (en azından öğrenmek zorunda kalmadan, kuşların yuva yapması gibi), bir olgudur. Bu anlamda, derin bir seviyede, tüm insan dilleri önemli şekillerde birbirine benzemektedir”(Gee, 2014, s.9-10).

Görüldüğü gibi dilin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili yapılan araştırmalar, dil çalışmalarının dönemsel gelişim ve değişim süreci içerisinde nasıl çeşitlendiği sorusuna cevap niteliğindedir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle "dil" kavramının ne olduğu sorgulanacaktır.

2.1.1. Dil

İnsan yaşamının önemli bir unsuru olduğundan dolayı araştırılmaya değer bir varlık olarak görülen “dil” kavramı hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamaların geneli onun bazı özelliklerine işaret eder. “Dil hem dilyetisinin toplumsal bir ürünü, hem de bu yetinin bireyler tarafından kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu uzlaşımlar bütünüdür” (Rıfat, 2014, s. 22). Rıfat'ın dil tanımlamasının vurgusu dilin toplumsal yönüdür. Dilin ne olduğuyla ilgili benzer bir bakış açısına sahip olan Üstünova, bir arada yaşamının, toplum olmanın, paylaşmanın temel koşullarından birinin, iletişim kurmak olduğunu ifade ederek iletişimin, alıcı ile verici arasında kodlama ve kod çözmeye dayalı bir işlem olduğunu ve bu işlem sonucunda ortaya çıkana, konuşan ile dinleyen arasında anlaşmayı sağlayan sisteme dil adının verildiğini belirtir (2008, s.1). Yani dil toplumsal yönüne ek olarak iletişimsel bir boyuta da sahiptir. Gemalmaz ise dilin yapısal özelliklerinden yola çıkarak onun toplumsal boyutuna vurgu yapar. “Devingen dizgeler (dinamik sistemler) arasındaki her türlü iletişimi (haberleşmeyi)

ve denetimi (kontrolü) sağlayan durağan/biçimsel dizgelere (statik / formel sistemlere), türüne ve düzeyine bakmaksızın en geniş anlamıyla dil diyoruz” (1995, s. 3-7). Dilin yapısal tanımlamalarından biri de “Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi” (Vardar, 2002, s.71). olduğu düşüncesidir. Daha sınırlayıcı bir tanımlamaya göre ise “(...) Dil, bir ulusun konuşma geleneklerinin tümüdür (...)” (Ediskun, 2007, s.19).

Dilin ne olduğuyla ilgili bir diğer bakış açısı da tüm disiplinlerin oluşumuna yardımcı olan ve ontolojik oluşumun düşünme merkezli işlerliğini açıklayan felsefe disipliniyle kurduğu bağlantının bir neticesidir. Felsefe bir anlamlar yumağıdır. Bu anlamlar yumağı dil vasıtasıyla ifade edildikleri için dil ve felsefe arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki yüzyıllardır birçok felsefeci ve kuramcının ilgi odağı olmuştur.

“Felsefi açıdan dil, insan ve insan yaşamını anlama ve anlatmanın yoludur.” (Akarsu, (1984), akt: Akdemir, s. 98) Bu yol, varlıkları anlamlandırmanın özüdür. Her varlığın anlam denizinde bir özü vardır. Bu öz sadece düşünen, varlığı adlandırabilen ve dili kullanabilme potansiyeline sahip insan tarafından anlaşılır, kullanılır ve kontrol edilir. Dili kullanabilme potansiyeli insan ömrünün süresiyle sınırlı değildir. Dil, sınırı henüz belirlenmeyen ve değişken niteliklere sahip bir varlıktır. Yani asıl olan dildir ve dil, tüm varlık evreninin kapsayıcısıdır.

Filozof Heidegger (1985)’e göre dil, varlığın evidir (1977, s. 213). O, böyle bir tanımlamaya giderken ontolojik düzene dâhil olan insanların dilin varlığına ihtiyaç duyduğu ve onu sahiplendiği düşüncesindedir (M. Heidegger (1985) akt: Türkmen, 2013, s.9).

Martinet’e göre “bir dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatımı kapsayan birimlere, başka bir deyişle anlam birimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır (...)” (1979-1998), akt: Vardar, 2002, s. 71-72). Martinet’in dilin bildirişim aracı olduğuna değinmesi, onun yapısal özelliklerinin anlam oluşturmadaki işleyişini işaret etmektedir.

Kendine özgü yapısıyla anlam oluşturma gücünün başat belirleyeni olan dil, açıkça anlatılabilen ifade tarzlarının yanı sıra anlatılamayan ifade tarzlarıyla da şekillenir. Fransız Filozof Jacques Derrida (1967)’ya göre anlatılamayanın, sadece

ima edilerek ortaya çıkanın anlamı hakkında düşünülmesi bir bakıma dilin özünü ortaya çıkarır (1967, s.87).

Yukarıda görüldüğü gibi dilin ne olduğuyla ilgili çeşitli tanımlar mevcuttur. Genel bir ifadeyle dil, toplumsal uzlaşma sonucu oluşan; toplumun özünü yansıtan, insanı ve insan yaşamını anlama ve anlatmayı sağlayan; zihindeki imgelerin ifadesi olan sözcükleri izah etmede araçsallaşan; verici ve alıcı arasında kurulan iletişimin başat belirleyeni olarak düşünülen; kendine özgü yapısıyla anlam oluşturma gücüne sahip; ifade edilemeyenini yani anlatılamayanın, sadece ima edilerek ortaya çıkanın ifade edilmesini ya da gizlenmesini olanaklı kılan; iletişimi ve denetimi sağlayan, günlük yaşam pratikleri çerçevesinde anlamlılığa olanak tanıyan ve her zaman başvurulan sistemli işlerlilikle yönetilen bir orkestradır. Bahsedilen orkestra bireyselliği ifade eden sözün ana kaynağıdır.

2.1.2. Söz

Söz kavramının anlam alanı geniştir. “Bir düşüncüyü eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi(...)” <http://sozluk.gov.tr/24.05.2019,14.59> şeklinde tanımlanan ve “(...) toplumsal nitelikli dilden ayrı olan söz, konuşan bireyin, kişisel düşüncesini anlatmak için dil dizgesini kullanmasını sağlayan birleşimleri ve bunların dışa iletilmesini olanaklı kılan anlaksal- fiziksel düzeni kapsar” (Vardar, 2002, s. 180). Yani söz, zihinsel ve fiziksel süreçlerin işbirliği sonucunda bireyin iç dünyasındaki benliksel bilinci, fiziksel faaliyetlerle dış dünyaya aktarma sürecidir.

Chomsky'nin *Language and Mind* adlı eserinde sözü açıklarken derin ve yüzey yapı kavramlarından yararlanır. Dilbilimciye göre, söz, yüzey yapıyı ifade eden ve fiziksel bir oluşum olan sesin derin yapıda anlamın taşıyıcılığını üstlenmesiyle oluşur. Ayrıca ona göre yüzey yapıda seslerin sözdizimsel ifadesi bazen yanıltıcı olabilir bu sebepten asıl olan derin yapıdır yani anlamdır (2002, s.10-50). Daha açık bir ifadeyle esas olan anlamdır ve bu anlam bireyin istenciyle bir bağlantı içerisindedir.

Saussure “*Course in General Linguistics*” adlı çalışmasında, sözü bireyin egemenliği altında olan bir mekanizma olarak tanımlar. Saussure'ye göre söz, bireylerin söylediklerinin toplamıdır ve a) konuşanların istencine bağlı bireysel birleştirmeleri ve b) bu birleştirmelerin gerçekleşmesi için zorunlu ve istençli

sesleme edimlerini kapsar. Daha açık bir ifadeyle söz, toplumsal olandan ziyade öznele özgü olandır (1974, s.14-19).

“Söz, bireysel bir eylemdir; dili oluşturan kurallar ve göstergeler bütünüdür, o dili konuşan kimseler tarafından uygulanmaya konması, başka bir deyişle dilin gerçekleşmesidir. İnsanlar bir konuda konuşur ya da yazarken belli bir seçme özgürlüğüne sahiptir” (Kıran, Eziler Kıran, 2013, s.122).

“Sözü belirleyen, hem kimin sözü olduğu hem de kimin için söylendiğidir. Söz, tamamen konuşucu ile dinleyici, gönderen ile gönderilen arasındaki karşılıklı ilişkinin ürünüdür. Her bir söz “birisi” ni “öteki”yle bağlantılı olarak anlatır. Kendime başka birinin bakış açısından, nihai olarak da ait olduğum cemaatin bakış açısından dilsel şekil verir. Bir söz kendim ile başkası arasında kurulmuş bir köprüdür. Köprünün bir ayağı bana bağlıysa öbür ayağı da benim gönderilenime bağlıdır. Bir söz gönderen ile gönderilenin, konuşucu ile muhatabının (interlocutor) paylaştıkları bir alandır”(Voloşinov, 2001, s.147).

Bu tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi söz, dilsel dizgeler yardımıyla fiziksel ve anlaksal olarak eylemleştirilen bir somutluk olarak tanımlanabilir. Bahsedilen somutluk bireyin tercihleriyle doğrudan ilişkilidir. Dil ve sözün ne anlama geldiğiyle ilgili verilere yer verildikten sonra şimdi ise bu iki mekanizmanın bir bütünlük içerisindeki farklılıklarına yer verilecektir.

2.1.3. Dil ve Söz Ayrımı

F. de Saussure’ün görüşlerinin temelini dil ve sözün ayrımı oluşturur.

“Dili sözden ayırmak demek: 1. Toplumsal olguyu bireysel olgudan; 2. Temel olguyu ikincil, az çok da rastlantısal nitelikli olgudan ayırmak demektir. Dil, konuşan kişinin bir işlevi değildir, bireyin edilgen bir biçimde belleğine aktırdığı üründür. Hiç önceden tasarlama gerektirmez. Bilinçli düşünce yalnız sınıflandırıcı etkinlikte işe karışır (...) Oysa, söz bireysel bir istenç ve anlık edimdir. Bu edimde: 1. Konuşan bireyin, kişisel düşüncesini anlatmak için dil düzgüsünü kullanmasını sağlayan birleşimleri; 2. Bu birleşimleri dışa iletmesini sağlayan anlaksal-fiziksel düzeneği birbirinden ayırmak gerekir” (Saussure, 1974, s.14).

Saussure, dilin yapısı ile söz yani konuşma süreçleri arasında bir ayrım yapar ve dilin ikili işlediğini belirtir: "(...) bir biçimler sistemi olarak dil (lounge) ve bireysel sözcelem edimi (parole)" (Voloşinov, 2001, s.112). Yani yapısal düzey ve söz düzeyi. Saussure bu ikisinin birbirinden ayrılması gerektiğini ifade eder. Toplumsal olanı bireysel olandan, öz’ü eklentisinden ayırmak gerektiğini belirtir.

“Dil tek tek bireyleri değil, bütün toplumu ilgilendiren bir olaydır; bireyüstü bir dizgedir, bir soyutlamadır. Ancak bu dizgenin var olmasıyla insanlar arasında bir bildirişim kurulur. Buna karşılık söz, dil dizgesinin özel ve değişken gerçekleşme

biçimidir; daha doğrusu dilin somut kullanımınıdır. Dil toplumsaldır (bellek olgusu), söz bireyseldir (yaratma olgusu)” (Rıfat, 2017, s.26).

Kısacası; dili ‘toplumsal bir kurum’ sözü ise ‘bireysel bir davranış’ olarak ele alan Saussure, bu bağlamda dilin örgütlenmiş bir göstergeler sistemi olduğunu ifade eder (Mattelart ve Mattelart, 2013, s. 68-69). Bu ayrımlara rağmen her iki mekanizma her zaman birbirlerini etkiler. Çünkü söz, dilin işleyişine özgü bir varlıktır.

Benveniste, “*Problemas de Lingüística General*” adlı çalışmasında dilin gerçekliği her defasında yeniden yaşattığını ve konuşan kişinin söylemiyle olaya dair deneyimlerini yeniden oluşturduğuna vurgu yapar. Bu sayede konuşan özneye karşı dinleyen kişi de önce söylemi algılar ve olayları yeniden oluşturur. Dilin işleyişine özgü olan bu söz alışverişi, hem dinleyici hem de konuşucuya söyleşim bağlamında karşılıklı işlevler yükler. Böylece ben ve senin karşıtlığı dâhilinde birey ve toplum artık çelişik terimler değil, bütüncü terimlere dönüşür. Bu durum dilin bireyler arası bildirişimde araç niteliği kazanmasını sağlar. Bu gerekçeyle Benveniste, sözün dünyayı yaratan ilke olduğunu ve insanın ayrımsız olarak tüm gücünün sözden geldiğini savunur (1966, s. 26-32).

Erkman Akerson (2016)’a göre dil, hiçbir zaman bir bütün olarak ortaya çıkmaz, hep söylemler şeklinde karşımıza çıkar. Ama söylemlerin anlaşılabilirliği, iletişim görevlerini yerine getirebilmeleri için, dilin ortak şifresi kullanılır. Yine de herkesin söylemi başka başkadır.

Bu bilgilerden hareketle kavramları netleştirmek ve çalışmanın anlaşılmasını kolaylaştırmak adına söylemin ne olduğuyla ilgili kaynak özetlerine aşağıda yer verilmiştir.

2.1.4. Söylem

Michel Foucault (1975), “*Disiplin ve Ceza*” adlı eserinde söylemi, tüm dünyayı ve insanları şekillendiren düşünceler, inanışlar, yargılar, değerler, normlar, gelenekler ve dilden oluşan ve içerisinde birçok hiyerarşik yapıyı, güç ilişkisini bulunduran dev bir organizma olarak tanımlar.

Sancar (2008), “*İdeolojinin Serüveni*” adlı eserinde söylemi en basit ifadeyle, anlamın dil içinde hareket etmesiyle ortaya çıkan şey olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle “Söylem, dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır” (Kocaman, 2003, s.10). Bu açıdan her söylem (anlatım biçimi, bakış açısı, ideoloji, üslup) toplumsal bir düzende ve o toplumun kültür öğeleriyle (dil, gelenekler vb.) şekil alır. Yaşam içerisinde önemli bir yeri olan söylem, kültür öğelerinin etkisinde kalırken toplumun unsuru olan bireyi de etkisi altına alır. Bu gerekçeden dolayı “söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar” (Çoban, Özarlan, 2003, s.13).

Kula (2012)’ya göre söylenen her şey, söylenmeyi oluşturur ve hazırlar. Söylenenin, söylenmeyi oluşturması veya hazırlaması ve konuşan/ yazan insanın dilsel öğeleri bitişik şekilde yeniden ilişkilendirmesi, dilsel gelişimin sürekliliğini ve kalıcılığını sağlar. Düşüncenin birikimliliği de buradan kaynaklanır; çünkü dil son çözümlemede düşünsel bir oluşum ve etkinliktir. Ayrıca araştırmacı, söylemselliğin ve toplumsallaşmanın temelindeki yegâne noktanın yine düşünme eylemi olduğunu belirtir. Çünkü Kula’ya göre dil anlamın taşıyıcısıdır ve anlamlı bir eylem olarak ifade edebileceğimiz toplumsallaşma, insanın konuşabildiği dolayısıyla da eyleyebildiği ölçüde gerçekleşebilir. İnsan ne zaman ki düşündü ve söz söyledi o vakit diğer varlıklardan ayrı bir yer edindi (Kula, 2012, s. 35).

Bireyin toplum içerisinde “Ben de varım! Hayata karşı fikir sahibiyim” bilinciyle hareket etmesi, kurduğu cümleleri ve söylemini etkiler. “Fikir sahibi olmak, bu fikirleri dile getirmek ve bunları düzene koymak birbirinden farklı, ancak birbiriyle bağlantılı üç şeydir. En kısa bir tümcede bile bu üç işlem mevcuttur” (Çoban ve Özarlan, 2003, s.15). Bahsedilen işlem, söz veya yazıyla ifade edilen söylem ya da tümcelerin varoluş sebebidir. Fakat her tümce ya da söylem bulunduğu metin ya da sözcelem içerisinde bir bütünlük gösterir. “Dilciler, yarım yüzyıldan beri, metin ya da söylem adını alan cümleden daha büyük birimler üzerinde çalışmaktadırlar; çünkü cümle, yer aldığı metnin ya da söylemin bağlamında anlamlıdır” (Karaağaç, 2013, s.713). Dilsel ya da dil dışı birçok faktörden oluşan bu birimler, iletişim zincirinin devamını sağlar. Özellikle metin ya da söylemlerin ne anlattığı ya da sezdirmediği iletişimin önemli bir unsuru olan “mesaj” kavramına vurgu yapar. Hodge ve Kress’e göre mesaj, bir toplumsal bağlam ve hedef ile tanımlanan en küçük göstergebilimsel biçimdir. Mesajlar, göstergebilimsel bir eylemdeki

katılımcılar arasında kümeler birlikteliği hâlinde iletilir. İletişim zincirinde metinler ve söylemler de bu birlikler için kullanılır. Yani her metin ve söylemin en temel özelliği yazarın iletmek istediği mesajın taşıyıcılığını üslenmesidir (1988, s.5-6). Ancak bu mesaj metin veya söylemlerde her zaman açık bir şekilde ifade edilmez.

Kerimoğlu (2014), çalışmasında okuyucu ya da dinleyici (alıcı), yazarın ya da konuşucunun (verici) iletmek istediğini başka bir şekilde anladığını beraberinde vericinin söylemek istediğini alıcıya aktaramadığını, başka şeylerden bahsedip alıcıdan esas niyetini sezmesini istediğini belirtir (2014, s.140).). Sözü edilen sezdirme işlemi, ideolojilerin çeşitli şekillerle ifade edilmesine olanak tanır. Böylece ideolojilerle temellenmiş niyetler, alıcıda konuya yönelik fikir oluşturma, yönetme ya da değiştirmeler meydana getirir. Bu açıdan söylemin açığa çıkarılması aslında ideolojilerin görünürleşmesi anlamına gelir. Daha açık bir ifadeyle söylem ve ideoloji bir bütün olup niyetlerin görünür hâle gelmesi ve ifade edilmek istenenin dil mükemmelliğiyle aktarılmasında gönderici için malzeme niteliğindedir. Fakat bu malzemeler tek başlarına niyetlerin ortaya dökülmesinde yeterli değildir. Çünkü bu malzeleri kullanıp bir bağlam bütünlüğü içerisinde sunacak olan göndericidir. Göndericinin söylemini anlamak ve analiz etmek ise çeşitli aşamalardan geçilerek açığa çıkarılan bir süreçtir. Bu sürecin işaret ettiği yöntem ise söylem çözümlemesidir.

2.1.5. Söylem Çözümlemesi

“Batıda discourse analysis ismiyle ifade edilen söylem analizi Türkçede bazen diskur analizi bazen de söylem çözümlemesi olarak adlandırılır. Başlangıcı, Avusturyalı Leo Spitzer (1887-1960) tarafından yazılıp Michel Foucault (1926-1984) tarafından Fransızcaya çevrilen *Stilstudien (Üslup Çalışmaları)* adlı esere dayandırılan söylem analizi, terim olarak 1950’lerde Zellig Harris tarafından kullanılmıştır. (Demirci, 2014, s. 237).

1970’lerde ise dilbilim, göstergebilim, edebiyat, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlerdeki "metin" veya "söylem" çalışmalarına büyük ilgi gösterildi. Özellikle sosyodilbilimdeki bu gelişme ile yakından ilgili birçok söylem çözümlemesine olan ilginin artmasına olanak tanıdı (Dijk, 1983, s.21-22). Özellikle dilin kullanım alanındaki çeşitlilik, söylem çözümlemesinin inceleme alanını

genişletmiştir. Söylem çözümlemesinin tarihsel gelişiminde çok sayıda kuramcı rol almış, kendilerine özgü söylem çözümlemesi yöntemleri geliştirmişlerdir.

Ronald Barthes, anlatının karmaşıklığı ile ilgili çalışmalar yaparken birtakım cümlelerin yan yana gelmesi sonucu “söylem”, “anlatı” , “tarihsel saptama” ve “ideoloji” gibi değişik birimlerin nasıl olduğu, bu oluşumlar sırasında dillerde ayrışmaları gözlemlemenin mümkün olup olmadığı ve bu ayrışmaların nasıl bir değerlendirme içerisinde incelenmesi gerektiğine yönelik sorulara cevaplar üretmeye çalışmıştır. Barthes, bu sorulara yanıt bulabilmek için söylem incelemelerinde kod sistemi geliştirmiştir. Barthes, belirlediği kod sistemiyle incelediği metinleri 500 okuma birimine bölerek 5 ayrı kod gündeme getirmiştir. Bu kodları yoruma dayalı kod (hermeneutik), anlama dayalı kod (semantik), sembolik kod (çokanlamlılığın ve tersine dönüşlerin kodu), önden seçimleri sağlayan kod (proairetik) ve kültürel kod (Cevizci, 2004, 146- 152) şeklinde kategorileştirmiştir.

Norman Fairclough, söylem çözümlemesini üç aşama hâlinde değerlendirir. İlk aşama, dil odaklı yani metin analizine odaklanan çözümleme, ikincisi, toplumsal bir gerçeklik olan çözümleme yani “söyemin toplumsal teorisi”, üçüncüsü ise söylemde sosyal ve dil odaklı sentezlerin çözümlemesi (1992, s.5).

Barthes ve Fairclough’un fikirlerine ek olarak söylem çözümlemesinin dil, toplum ve ideoloji çevresinde gelişen bir mekanizma olduğunu düşünen Teun Van Dijk, dil incelemelerinde toplumsal, toplum incelemelerinde de dilsel ögelerin vazgeçilmez öneme sahip olduğunu ifade eder. Dijk’e göre ideolojiler bütününden oluşan simgesel düzen, kendini dil yolu ile ifade etmekte, böylece dilin kullanımı ile oluşan söylemin çözümlenmesi sonucu bu toplumsal simgesel düzenin ayrıntılarına varılabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle söylem çözümlemesi dil, toplum ve ideoloji döngüsünde gerçekleşmektedir. Toplumsal olayların dilsel kurgulamalar yoluyla ideolojik olanı yansıttığı fikrinden hareket eden Dijk, ideolojilerin baskın olarak aktarıldığı haber metinlerini kendi ismiyle anılan “Van Dijk Metodu” adlı bir yöntem geliştirerek analiz etmiştir (Cevizci, 2006, s. 327-329).

Yukarıda söylem çözümlemesinin tarihsel gelişimine ve alana katkı sağlayan araştırmacılara değinilmiştir. Aşağıda ise söylem çözümlemesinin ne olduğu tanımlanacaktır.

Stubbs (1983)'a göre söylem analizi sözlü ya da yazılı metinler gibi cümleler üstü dil birimlerinin dilsel faaliyetlerini inceleme çabalarıdır. Sancar (2008), çalışmasında söylem analizinin belli tarihe ve varoluş koşullarına sahip söylemsel ifadelerin nasıl bir bağlama yerleşerek *toplumsalın* anlamını belirlediğiyle ilgilendiğini ifade eder. Yani söylemlerin toplumsal koşullarla kuvvetli bir bağlantısı olduğu söylenebilir. Söylemlerin çözümlenmesi yapılırken bu koşulların tesir ettiği birçok olay çeşitli söylemsel yaklaşımların oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Söylem çözümlenmesi, sadece kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin fonolojik, morfolojik, sözdizimsel veya semantik yapılarının gramer tanımlamasıyla sınırlı değildir. Ayrıca söylemler, cümleler arasındaki genel uyum ilişkileri, konuların ve şematik formların yanı sıra üslup gibi daha karmaşık ve üst düzey özelliklere de sahiptir. Söylem çözümlenmesi hem monolojik, hem basılı ya da sözlü metin hem de diyalojik etkileşim olarak, daha genel ve daha belirgin organizasyonlarının birleşik bir sorgulamasını yapar (Van Dijk, 1988, s. 1-2).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle söylem analizi, toplumun özelliklerinden, olayların zamanından ve oluşum koşullarından etkilenen bireysel söylemin bir bütünlük arz eden sözlü ya da yazılı metinlerin yani cümle üstü birimlerin içerisindeki iç ve dış yapı özelliklerini inceleyen bir yöntem olarak tanımlanabilir. “İsminden de anlaşılacağı gibi söylem analizinin iki ayağı vardır. Birinci ayağı söylem (discourse), ikinci ayağı ise analizdir, yani çözümlenme” (Demirci, 2014, s. 237).

Söylem analizinin temel amacı, söylem olarak adlandırdığımız dil kullanım birimlerinin açık ve sistematik tanımlarını üretmektir. Bu tür açıklamaların, sadece metinsel ve bağlamsal diyebileceğimiz iki ana boyutu vardır. Metinsel boyutlar, söylem yapılarını çeşitli düzeylerde açıklar. Bağlamsal boyutlar, bu yapısal tanımları, bilişsel süreçler veya sosyokültürel faktörler gibi bağlamın çeşitli özellikleri ile ilişkilendirir (Van Dijk, 1988, s.24-25). Söylemin çözümlenmesinde bu süreçler ve faktörler önemlidir.

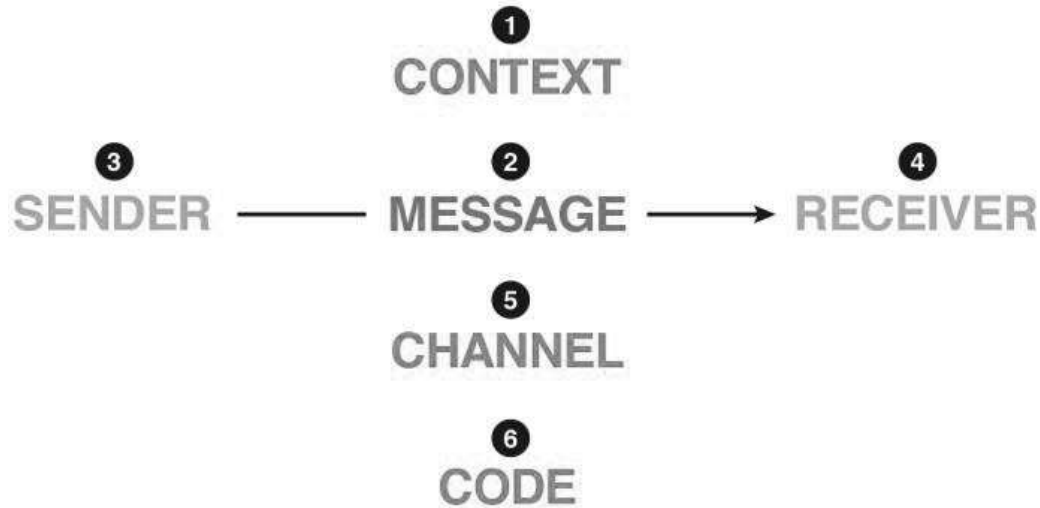
Araştırmamızın konusunu teşkil eden gazetelerin haber analizi bahsedilen yöntemle yapılacaktır. Konuyla ilgili detaylı bilgi araştırmanın üçüncü bölümünde yer almaktadır.

2.1.5.1 Haber Metninin Söylemler Ekseninde Dil ve İdeolojiyle İlişkisi

Günümüz toplumunda iletişim, nasıl bir dünyada, nasıl bir toplumda yaşamayı arzuladığımızı ve özellikle de ne türden bir ideolojik anlayışa sahip toplumların üyesi olduğumuzu sorgulamamız açısından önemlidir.

Dil ve onu çağrıştıran iletişim insanlığın başlangıcından bu yana varlığını sürdürmektedir. İnsanlar için dil adeta bir fizyolojik ihtiyaç, iletişim ise dilin kullanıldığı her yerde onunla birlikte ifade edilen ve belirli faktörleri araçsallaştırarak işlerliliğini devam ettiren bir mekanizmadır. Bu mekanizma dilsel ve dil dışı birçok ögeyi kendisine malzeme olarak kullanıp en az iki kişinin iletişim sürecinin niteliğini ve akışkanlığını etkiler.

Jakobson'a göre; iletişim zinciri bazı faktörlerden meydana gelir. Bunlar: Verici, alıcı, kanal, kod, bağlam, mesajdır.

Şekil 2. 1. Roman Jakobson'un iletişim diyagramı. (Todorović, Čuden, Košak, Toporišič, 2017, s. 128).

- Bağlam: mesajın oluştuğu ortamdır.
- Mesaj: Vericinin alıcıya yolladığı bir amaca hizmet eden bilgi sinyalleridir.
- Gönderici: Gönderici olarak da ifade edilen bu faktör, günlük hayatta iletişime geçtiğiniz birileri-konuşmacı- ya da okuduğunuz bir romanın yazarı da olabilir. Gönderici iletişim zincirinin önemli bir faktördür. Çünkü iletişimin amacını ve iletmek istediği mesajın kontrolünü üstlenir.

- Alıcı: Vericinin kontrolünde gönderilen mesajın iletildiği taraf olarak tanımlanabilir.
- Kanal: mesajın iletildiği araçlar olarak tanımlanır.
- Kod: Kullanılan dil olarak tanımlanır.

İletişim kanallarından biri de yazıdır. Yazı iletişim kurmada konuşma kadar önemlidir. Aracı olan bir roman, hikaye, makale, haber metni vb. Jakobson'un iletişim şemasındaki süreçlerden geçer. Fakat aracı yazı olan türlerin bazen birden fazla alıcısı olabilir. Birden fazla alıcısı olan metinler, alıcısı kadar mesaj barındırır denebilir. Çünkü her metin görünürdeki yüzünün altına gizli sinyaller barındırır. Bu sinyaller alıcının algılama şekliyle somutlaşır. Bu sebepten özellikle haber metinleri oluşturulurken muhatabı olan birçok kişinin yazılanları okuma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Haber metinlerinin dil ve ideolojiyle kurduğu temasa geçmeden önce haberin ne olduğunu tanımlamak konusal hiyerarşi açısından daha doğru olacaktır.

İspirli'ye göre haber, vukuu bulan her şey, insanlıkla ilgili yeni hareketlerin ifadesi, okuyucuların hakkında malumat edinmek istedikleri herhangi bir şey, çoğunluğun ilgileneceği bilgi veya bilgiler, toplumu ilgilendiren; olay, fikir ve gelişmelerin zamanında, doğru ve tarafsız bir şekilde yansıtılmasıdır (2000, s.211-212).

Yukarıda yer verilen tanımlamalardan hareketle haber, toplumu işaret eden durum, düşünce, değişme ve gelişmelerin doğruluğuna ve tarafsızlığına dikkat edilerek oluşturulan beraberinde düzenli, sistematik ve bilinçli olarak kurgulanan bilgi yığınlarıdır. Verici/yazar/ konuşmacı bu bilgi yığınlarını aktarırken gazeteleri iletişim şemasında yer alan kanal faktörünü kullanır. Bu kanal, vericinin alıcısıyla bağlantı kurmasını kolaylaştırır.

2.1.5.2.Dil ve Haber

Dilbilimciler dilin kaynağı ve değeriyle ilgili araştırmalar yapmışlar, onu hemen her dönem çeşitli şekillerde ve farklı kavramlarla tanımlamışlardır. Bu tanımlamalar dilsel çalışmaların uygulama sahasının ne kadar geniş olduğunun göstergesidir. Bu derece geniş bir sahaya sahip dil, gönderici alıcı ilişkisine dayalı ortamlarda da kendi

varlığını her zaman hissettirir. İletişim şeması düşünüldüğünde kullanılan dilin alıcıya iletilme yolları çeşitlidir. Bu yollar bir telefon, ses ya da gazete olabilir. Bahsedilen yollar arasında özellikle gazetelerin hitap ettiği alıcı sayısı düşünüldüğünde diğer kanallardan farklı olduğu söylenebilir. Dil, bu başlıkta gazetelerin toplumu gündemden haberdar etmek için araçsallaştırdığı haber metinleriyle kurduğu bağlantı açısından değerlendirilecektir. Bilindiği gibi hem haberin verici tarafından şekillenen bağlamsal kurgusu hem de dilbilgisel yapısı haber dilinin ana unsurlarını oluşturur. Haber metinleri bu dilsel unsurların ürünüdür. Bir diğer üzerinde durulması gereken kavram ise vericinin düşünceleridir. Tabii ki vericinin düşünceleri kendiliğinden varolan bir durum değil, içinde bulunduğu toplumsal varoluşa bağlıdır ve bu varoluş herhangi bir kavrama bile açıklık ve netlik kazandırma olanağı sunar. Kavramların belirliliğini ve anlamsal açıklığını, yabancı bir düşünme gücüne yansımalarıyla kazandığını düşünen Kula (2012), insanın bütün bedensel ve duymusal ilişkilerin ötesinde, salt düşünmek için ben'e denk olan bir sen'e gereksinim duyduğunu belirtir. Görüldüğü gibi verici öznesel dilini, ideolojisini yani kabaca söylemini bulunduğu toplumda ben ve sen zıtlığının oluşturduğu uyumla açığa çıkarır.

Söylemsel ifadelerin haber metinlerine yansıma süreci, öncelikle toplumda şekillenen öznesel söylemin sistematik ve bilinçli bir şekilde vericinin kontrolünde kurgulanan düşünsel dil aracılığıyla haber metinlerine aktarılması ve son olarak birçok alıcıya ulaştırılmasıyla aşamalandırılır. Üzerinde durulması gereken konu düşünsel dilin haber metinlerine aktarılma aşamasıdır. Bu aşamada haber metnin yapı ve bağlam bilgisi, gizli olan öznesel söyleme ulaşılmasında ipuçları niteliğindedir. Haber metnin yapı bilgisi düşünüldüğünde en küçük birimlerin en büyük cümle yapılarında anlamlı birliktelikler oluşturması vericinin dili kullanabilme kabiliyetiyle ilgili olup, niyetini dilsel araçlarla nasıl ortaya döktüğü ya da nasıl kamufle ettiğini gösterir. Özellikle eylem cümlelerinde vericinin işi yapmanı ya da işten etkileneni gizlemesi dilsel yapıların eksele özelliklerinin sağladığı olanaklardır. Bahsedilen özellikler haber metinlerinde verici yani yazarlar tarafından sıklıkla kullanılır. Bu kullanımlar yazarların bilinçli tercihi olup ideolojilerini ne derece yansıtmak istedikleriyle alakalıdır. Ayrıca sözcüklerin tür özellikleri ve cümle içerisindeki sıralanışları da yazarın ideolojisini yansıtmaya hizmet eden diğer dilsel yapı özelliğidir. Bir cümle içerisinde herhangi bir sözcüğün yeri değiştiğinde

okuyucu tarafından fark edilmese de cümlelerin anlamında değişme meydana gelir ki bu durum, düşünsel dilde yapı ve bağlam bilgisinin birleştiği yerdir.

Düşünsel dilin haber metinlerine aktarılmasındaki bir diğer aşama bağlam bilgisidir. Bilindiği gibi her cümle dâhil olduğu bağlamsal yapı içerisinde tam bir anlamsal bütünlüğe kavuşur. Bu durum yazarın kurgu dünyasıyla ilişkilidir. Zira bazen düşsel, bazen bilimsel ya da bazen ideolojik metinlerin aralarında bağlamsal açıdan farklılıklar göstermesine rağmen her metnin kendi içerisinde cümlesel bir uyuma sahip olması yine yazarın bilinçli kurgusunun ürünüdür. Örneğin; CFC gazı hakkında yazılan bir bilimsel metinde, Kuzey Amerika kayalıklarında yaşayan pumaların komşuluk ilişkilerinden bahsetmek bu bilimsel metnin özelde cümle, genelde metin düzenine zarar verir. Haber metinlerinde de aynı durumdan söz edilebilir. Habere konu olan olayların nasıl oluştuğu, nerede geçtiği, ne zaman meydana geldiği ve olayı kimlerin yaşadığı bütünsel bir bağlamın uyumuna işaret eder. Yazarın kurguya dayalı bağlamı bu soruları kullanarak sağlaması metnin konusundan kopmasını engeller ve kurgusu yapılan cümleler arası uyum metnin bağlamını güçlendirir. Bahsedilen bilgiler doğrultusunda özellikle haber metinlerinde dil aracılığıyla oluşturulan bağlamın vurguladığı kavram, anlamın kendisidir. İspirli, çalışmasında dilin en yaygın kullanım alanlarından birinin basın ve yayın organları olduğunu belirtir. Yazara göre mesaj, gereken ve belli ölçülerde biçim ve şekil olarak kullanılan dil aracılığı ile iletilir (2000, s.234)

Dilin öz niteliğinin öncelikle anlamlama olduğu düşüncesinde olan Benveniste, dil olmadan ne toplum ne de insanların olacağını söyler. Ayrıca yazar bağlamın oluşturduğu anlamın değerine göstergibilisel açıdan değinmiş ve göstergelerin toplum içerisinde anlamlı birimler kurmasının toplumsal dilinin oluşumuna zemin hazırladığını belirtmiştir. Ona göre göstergibilimsel her şeyin zorunlu ve yeterli ölçütü dil kullanımı içinde belirlenebilmesidir ve her gösterge, kendisini tanımlayan diğer göstergelerle bir bağlantılar veya karşıtlıklar ağı kurar. Ayrıca göstergenin kendisini diğer göstergelerden ayıran bir öz niteliği vardır. Yazar bu öz niteliği şu şekilde ifade eder: Ayırıcı olmak anlamlı olmakla aynıdır (1966, s. 198-202). Ayırıcı olmanın anlamlı olmakla eşdeğer olması dilsel ifadelerdeki farklılıkların bağlama yansıma şeklini etkiler. Bu durum vericinin ideolojisi yani söyleminden kaynaklanır.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle haberlerin ideolojik boyutunun anlaşılması amacıyla metinlerin söylem evreninde bulunan ideolojik boyutuna değinilecektir.

2.1.5.1. İdeoloji ve Haber

Bu başlıkta öncelikle ideolojinin ne olduğu hakkında tanımlamalara yer verilecektir. Sonrasında ise, ideoloji ve haber arasındaki ilişki incelenecektir.

Bireylerin bir amaç doğrultusunda meydana getirdiği her toplum kendi kimliğini olaylar karşısındaki bakış açılarıyla oluşturur. Bu sebepten topluma aidiyetlik güdüsüyle bağlı olan birey, toplumun çıkarları doğrultusunda grupsal bir ideoloji benimser. Yani toplumu anlama yolunda vurgusu yapılması gereken kavram ideolojidir. Sancar'a göre "ideoloji, genel olarak, toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin alanına işaret eden bir kavramdır" (Sancar, 2008, s.8).

Van Dijk, ideolojiyi özellikleriyle tanımlar. Van Dijk'a göre ideoloji, bilişsel bir süreci gerektiren, sosyal olanla ilgilenen yani sosyobilişsel olan, doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında kesin bir sonuca varılamayan beraberinde çeşitli derecede karmaşıklık gösteren ve bağlamsal olarak değişken belirtilere sahip soyut ve genel bir sistemdir (1995, s. 244-247).

Sancar (2008)'a göre, ideoloji üç yaklaşım etrafında şekillenir. İdeolojiler ilki toplumsal gerçekliğin çarpık ve bozulmuş bir bilgisi, ikincisi toplumsal sistemin çatışmalı yapısını birarada tutan ve esas olarak toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji, üçüncüsünde ise bütün toplumsal ilişkilerin ancak dil dolayımıyla gerçekleşen pratikler olduğu gerçeğinden hareketle şekillenir (2008, s. 7-8).

Söylem, toplumda meydana gelen olaylara özelde bireysel benlik dilini, genelde grupsal bakış açısını yansıtan toplumbilişsel bir mekanizmadır. Bir grubun ideolojilerini anlamak, o grubu oluşturan üyelerin grup ideolojisiyle şekillenen biliş sürecinin söylemlerine yansıma biçimlerini anlamaktan geçer. Çünkü "İdeolojiler, üyeleri tarafından paylaşılan sosyal bilişin temel çerçeveleridir" (Dijk, 1995, s.248).

Bu sosyal bilişin söylemlere yansıma şekli bırakın iki farklı grubu, aynı grubun üyeleri arasında bile farklılık gösterir. Fakat her grup, esas amacına hizmet eden ideolojiler konusunda ortak düşüncelere sahiptir. “Bu bağlamda ideolojik düşünce, özneleri farklı toplumsal pratikler içinde tanımlayıp adlandırır; kendisi de öznelerin öznellikleri ile yeniden ve yeniden biçimlenir” (Sancar, 2008, s. 9). Bu durum, ideoloji ve söylem arasındaki bağa işaret eder ve bahsedilen bağın farklı açılardan sorgusulanmasına sebebiyet verir. Örneğin; ideolojilerin söylem boyutu ideolojilerin günlük konu ve konuşmalarımızı nasıl etkilediği, ideolojik söylemi nasıl anladığımızı ve toplumda ideolojinin yeniden üretiminde söylemin nasıl yer aldığı akla gelen muhtemel sorulardır. İdeolojilerin bu sorular çerçevesinde görünür hâle geldiği zeminlerden biri gazetlerdir.

Gazetelerde metinlerin genelinin ideolojik mesajlar içerdiği söylenebilir. Çünkü her gazetenin gündem olaylarını benimsediği ideolojiler doğrultusunda konulaştırdığı bilinir. Fakat bu durumun somut bir örneği yoktur ve sadece gazete metinleri okunduğunda sezilebilir. Slovenyalı filozof Zizek, “*Mapping Ideology*” adlı çalışmasında ideolojinin özne aracılığıyla ve öznelere için var olabileceğini savunur. Ona göre özne her ideolojinin kurucu kategorisidir. Fakat aynı zamanda her ideolojinin somut olan bireyleri özneselleştirme işlevine sahip olması, özneselliğin sağlanmasında önemli bir faktöre dönüşmüştür. Ayrıca filozof, her ideolojik işleyişin, bu çifte “oluşturma” hareketi içinde var olduğunu, çünkü ideolojinin kendisinin bu işlevin maddi varoluş biçimleri içinde işlev görmekten başka bir şey olmadığını vurgular (2013, s.194 -195). Daha açık ifade etmek gerekirse, Zizek’in ideoloji mekanizmasının sürekli işleyişiyle ilgili bahsettiği “çifte oluşturma” aslında öznenin ideolojileri meydana getirme ve ideolojinin bireyi özneselleştirme durumudur. Yani birey bir özne olarak ideolojiler oluştururken, bu ideolojilerin de bireye özgü olanı –durumlara ya da olaylara bakış açısını- meydana getirdiğinin bilincindedir. Kısacası birey ve ideoloji arasında çift yönlü bir oluşum söz konusudur.

Chomsky, ideolojiyi egemen güç ve medya kuruluşları arasındaki ilişki düzeyi açısından değerlendirir. Dilbilimci’nin *Medya Gerçeği* adlı çalışmasında haber metinlerinin çoğunun dönem egemen gücünü destekleyen, birazının da muhalif tarafı temsil eden ve egemen güce karşı söylemler kullandığını belirtir. Yani egemen güç ve onun muhalifleri halk üzerindeki siyasi ideolojinin oluşum sebebidir. Chomsky’e göre güç temsili gruplar kurulu düzene ve düzenin soylu ilkelerine

direnen bir tutum benimser. O, bu direniş katliamların oluşum sebebi olarak görür. (Chomsky, çev. Ender Abadoğlu s. 81-230).

Dursun (2001), haber metinlerinin üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan grubun elinde bulunan iktidarı, kendi çıkarlarının devamlılığını sağlamak için güç mekanizması aracılığıyla baskıcı ya da rıza kazanıcı bir şekilde uygulanan merkezi bir kavram olarak ele alması nedeniyle, ideoloji ve haber arasındaki ilişkiye vurgu yaparak Chomsky'nin düşüncelerine benzer bir görüşü benimsediğini ifade eder (Dursun, 2001, s.19). Dursun'un bahsettiği rıza kazanıcılığının tam olarak ne ifade ettiğini Chomsky'nin *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media (Rızanın İmalatı Kitle Medyasının Ekonomi Polisiği)* ve *Media control: The spectacular achievements of propaganda (Medya Denetimi)* adlı çalışmalarıyla açıklamak haber metinlerinde ideolojilerin nasıl yönetildiğini anlamada faydalı olacaktır.

Herman ve Chomsky (2002), kitle medyasını; mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak görür. Bu sistemin işlevleri arasında halkı eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireyleri toplumun bütününe eklemeyen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılacak sıralanabilir. Yazarlar, özellikle refahın belli ellerde toplandığı ve sınıfsal çıkar çatışmalarının bulunduğu bir dünyada bu işlevleri yerine getirmenin sistematik bir propogandayı gerektirdiğine vurgu yapar. Araştırmacılar bu görüşlerini Amerika'daki egemen gücün kitle medyasının ideolojik gündemini nasıl yönettiğinin sorgusuyla örneklendirir. Beraberinde bu sorgunun güç manivelalarının bir devlet brokrisisinin elinde bulunduğu ülkeler için de geçerli olduğunu belirtirler. Bu ülkelerde çoğu zaman resmi sansür yoluyla tamamlanan medya üzerindeki tekeli denetim, medyanın hâkim bir seçkinler grubunun çıkarlarına hizmet ettiğini açıkça ortaya koyar. Medyanın özel ellerde bulunduğu resmi bir sansür olmadığı yerde ise işleyen bir propaganda sistemini görmek çok daha zordur. Herman ve Chomsky, söylemin ve yorumun öncülerini, öncelikle neyin haber değeri taşıyıp taşımadığını tanımlar ve propogandalarda kampanyalarına dönüşen süreçlerin temellerini ve işleyişini açıklamak için onların tabiriyle “bazı süzgeçler” kullanır. Bu süzgeçlerden birincisi kitle medyasının büyüklüğü, özel mülkiyet sahibinin kâr yönelimi, ikincisi medyanın gelir kaynağı olarak bilinen reklamcılık ve güç mekanizmalarının onayladığı uzmanların sağladığı bilgiler üçüncüsü medyayı denetim altında tutan bir araç olarak “tepki üretimi” dir.

Kendi aralarında birbirlerini etkileyen bir bütünün bileşenleri olan süzgeçler birbirlerini pekiştirir. İşlenmemiş hâldeki ham haberler, geriye yalnızca basıma uygun damıtılmış bir artık kalana kadar peş peşe süzgeçlerden geçmelidir. Bu süzgeçler güç eşitsizliğine kitle medyasının çıkarları ya da tercihlerinin çok boyutlu etkisine odaklanır ve para temelli egemen gücün basılmaya uygun haberleri hangi yollarla süzgeçten geçirebildiği, muhalefeti marjinalleştirmesi, hükümetin ve hakim çıkar gruplarının mesajlarını halka ilettebildiğiyle ilgilenir. Sonuç olarak, hâkim meya firmaları olukça büyük işletmelerdir. Sahiplerinin ve öteki piyasa-kâr yönelimli güçlerin keskin sınırlamalarına tabi olan çok zengin kişiler ya da yöneticiler tarafından denetlenebilirler. Bu firmaların çıkarları birbirleriyle sıkı bir şekilde içi içe geçmiştir ve başka büyük şirketler bankalarla ve hükümetle önemli ortak çıkarlara sahiptirler. Bu medya firmalarının haber tercihlerini etkileyecek ilk güçlü süzgeçtir (Herman, Chomsky 2002, s. 1-39).

Görüldüğü gibi güç dengesinin nüfuzunu kullanarak medyayı denetim altına alması rıza üretiminin daha kolay oluşturulmasını sağlar. Tabii ki bu durumun önemli görülen gerekçesi medyanın geniş kitleler üzerindeki ideoloji oluşturma sürecinden kaynaklanır. İdeolojilerin sıklıkla yansıtıldığı siyasi haberlerde bu sürecin işlerliği daha hızlıdır. Chomsky (2002), *Media control: The spectacular achievements of propaganda (Medya Denetimi)* adlı kitabında günümüz siyasetinde medyanın bireyleri nasıl bir dünyada, nasıl bir toplumda yaşamayı arzuladıklarını ve ne tür bir demokratik toplumda yaşamak istediklerini sorgulamaya iten bir role sahip olduğunu belirtir. Fakat yazar, bu durumun aslında nüfuz sahiplerinin pek de işine gelmediğine değinir (2002, s.VII). Vurguladığı rıza denetiminin saldırı yöntemlerinin kullanım alanı oldukça genişlemesiyle çeşitlendiğini ifade eden Chomsky, rıza üretiminin ilk olarak nasıl meydana geldiğiyle ilgili bilgilere yer verir. Dilbilimci bu durumu örneklendirmek için "Alman askerlerinin zulmü, kolları koparılmış Belçikalı bebekler ve hala tarih kitaplarında okuduğumuz türlü türlü vahşet üretimi..." sözlerini sarf ederek bunların çoğunun, o dönemin gizli müzakerelerinde "dünyanın düşüncesini yönetme" yi vaat eden İngiliz Propaganda Bakanlığı tarafından icad edildiği düşüncesindedir. Araştırmacıya göre, böyle bir tutumun içinde taşıdığı amaç; bahsedilen bakanlığın bireylerin düşüncesini kontrol etmek istemeleriydi ve başarılı oldu da... Buradan ulaşılan sonuç, nüfuz sahiplerine bir ders verdi: Devlet propagandası, eğitilmiş sınıflar tarafından desteklendiği ve herhangi bir döneme izin verilmediği takdirde, büyük bir etki yaratabilir. Chomsky'e göre "demokrasi

sanatında devrim olarak tanımlanan şey “ rıza üretimi” için, yani propagandanın yeni yöntemlerini uygulayarak halkın istemediği bir şeyi halka kabul ettirmek için kullanılabilir (2002, s. 1-8).

2.2. TEUN VAN DİJK VE HABER SÖYLEMİ

Söylem analizinin öncülerinden Van Dijk (1988), “*News Analysis*” adlı çalışmasında dilin, toplumsal ve sistematik bir olgu olarak, toplumsal düzenin bir parçası olduğunu belirtir. Bu açıdan araştırmacı dilin ideolojiyle oluşturduğu döngüyle ilgilenir. Araştırmacıya göre, ideolojiler kendini dil yolu ile ifade etmekte ve böylece dilin kullanımı ile oluşan söylemin çözümlenmesi bu toplumsal düzenin ayrıntılarına ulaşılır. Bu sayede çıkar ilişkileri, ideolojiler, aktör tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel analizi yapılmaktadır.

Araştırmacı, yapmış olduğu çalışmalarda kendine özgü bir yöntem uygulayarak Van Dijk metodolojisini geliştirmiştir. Bu metodoloji haber metinlerinin analizinde sıklıkla tercih edilir. Cevizci (2006)’ye göre Van Dijk, haber söylemini ilk araştıran dilbilimcidir.

Van Dijk’ a göre, kitle iletişim araçlarının ve mesajlarının rolünü anlamak için, söylem stratejilerine ve yapılarına bakmak gereklidir. Ona göre, iktidar, söylem içinde ve söylem taafından hem harekete geçirilip hem de yeniden üretildiğinden, iletişim –metin ve konuşma- olmaksızın iktidarın toplum içinde uygulanması mümkün değildir. Söylem analizi, dil gibi anlamsal eylemleri incelemede kullanılan bilimsel bir yöntem olup, toplumsal sorunları ve siyasal meseleleri araştırmada önemli bir yere sahiptir. Van Dijk’ in söylemsel iktidar çözümlemesi, bu iktidarı kuran ve taşıyan söylem biçimlerinin açığa çıkarılmasına yönelir (Cevizci, 2006, s. 327-329).

Haber metinlerinin içerik ve biçimsel yapılarını incelerken bu metinleri söylemsel birer araç olarak gören ve haber metinleri odaklı söylemsel analizlerle uğraşan, Teun A. Van Dijk’ın Söylem Çözümlemesi yöntemi incelemeye alınan metinlerin makro ve mikro yapısı olarak nitelendirilen kategorilere ayrılmıştır.

Devran (2010)’nın *Haber, Söylem, İdeoloji* ve Durna (2010)’nın *Medyada Söylem* adlı çalışmalarında bahsedilen makro ve mikro yapıyı detaylandırmıştır. Haber metninin mikro yapısı, sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkileri ve metnin retoriğiyle ilgilidir. Metnin makro yapısı ise

tematik ve şematik analiz olmak üzere iki boyuta sahiptir. Tematik analiz, haber başlıkları, alt başlıklar, fotoğraflardan oluşur. Tematik yapı, haberin vermek istediği anlamla ilgilidir. Şematik analiz, ise durum ve yorumdan oluşmaktadır. Haber metninin incelenmesinin temel ölçütleri, ana olay ile sunuş biçimi, arkaplan bilgisi, bağlamsal bilgi, sonuçlar ve haber kaynaklarıdır. Durum bölümünde ana olayın işleniş biçimi ile sonuçlar incelenir. Arka plan bilgisi, olayların toplumsal ve politik yönünü ifade eder. Yorum bölümünde ise haber kaynakları ve habere konu olmuş olayın taraflarının sözlü tepkileri ele alınır (Van Djik, 1998, Akt: Devran, 2010, s. 64-66; Durna, 2010, s. 67-69). Bu konuyla ilgili detaylı bilgi araştırmanın yöntem kısmında yer almaktadır.

2.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DARBELER TARİHİ

Söylem çözümlemesi, toplumu etkileyen olayların söylemlere yansıma biçimiyle ilgilenir. Bu açıdan her söylem sistemli şekilde işleyen bir mekanizma olarak tanımlanabilecek ideolojilerin ürünüdür. Daha önce de bahsedildiği gibi hiçbir ideoloji yanlış ya da doğru değildir. Sadece bu ideolojiyi grubun kendi çıkarları için olumsuz eylemleriyle amacından saptırmasının yanlış olduğu düşünülmektedir. Daha açık bir ifadeyle ideolojilerde sapma olmaz. İdeolojik bakış açısı nedeniyle olay ve durumların saptırılması söz konusudur. Bu nedenle birçok sosyolog ideolojiyi “yanlış bilinç” olarak tanımlar. Nesnellikten uzaklaşan bilinç sadece kendi düşüncesine göre hayatı ve olayları şekillendirir. Bu saptırmalara örnek olarak özellikle Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde siyasal gücü elinde bulunduran yönetimlerin topluma baskı uygulaması gösterilebilir. Esasında bu durum toplumun benimsemiş olduğu yönetim şekiline ve dolaylı olarak demokrasi rejimine zarar verir. “Ülkeleri demokrasiden uzaklaştıran her türlü eylem ve hareketin toplumlara büyük acılara sevk ettiği, hukuki denetimden uzaklaşan yönetimlerin toplumlara zarar verdiği herkes tarafından bilinen gerçektir” (Kocaeli Barosu, 2011, s. 2). Özellikle savaşlar, ırk ayrımcılığı, darbe vb. gibi faktörler toplumlara verilen zararlar arasında sayılabilecek eylemlerdir.

Ülkelerin temel problemleri arasında sıralanabilecek bu zararlı olaylar gelişmekte olan ülkelerde daha sık görülmektedir. Çünkü gelişim aşaması açısından henüz oturmamış bir düzenle idare edilen milletlerde kargaşa ve kaos ortamının daha rahat

oluşturulacağı düşünülmektedir. Bahsedilen faktörlerin gelişmekte olan ülkelerde olumsuz sonuçlar meydana getirmesi, o ülkede yaşayan bireylerin tesiri altında kaldıkları olayların tutumlarına ve düşüncelerine yansıma biçimleri konuya dair ideolojilerini söylemleri aracılığıyla sorgulamamıza olanak tanır. Böylece ideolojilerin günlük konu ve konuşmalarımızı nasıl etkilediği, ideolojik söylemi nasıl anladığımızla ve toplumda ideolojinin yeniden üretiminde söylemin nasıl bir öneme sahip olduğuyla ilgili sorular cevaplanmış olacaktır.

Toyin'e göre "Darbe (Coup d'etat), Fransızca kelimenin tam anlamıyla "devletle ilgili darbe veya vuruş", "ani ve kararlı bir eylem, özellikle yasadışı veya zorla hükümeti değiştiren biri" (2015, s.196) anlamına gelir. Sampford (1991, akt: Varol, 2012, s. 297) ise askeri darbe kavramıyla örtüştüğü düşünülen bir tanımlamaya giderek; ordu ya da ordunun bir kısmı, zorlayıcı gücünü devletin tepesine karşı çevirdiğinde, orada kendi otoritesini kurduğunu ve devletin geri kalanının emirlerini yeni rejimden aldığını ifade eder.

Türkiye'nin yönetim şekli 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet rejimi olarak ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidarı emanet alan her yönetim, yapıcı olarak hedeflediği yönetim düzenini uygulama, iktidarı süresince halkını memnun etme ve ülkeyi iyi idare edebilme düşüncesiyle hareket etmek ister. Beraberinde yönetimin düzenli bir yaşam alanı oluşturmak adına toplumun kendisinden beklentisinin ne olduğu sorgusuyla faaliyette bulunması, yapacak olduğu eylemlerin başlangıç noktasını oluşturur. Bir başka deyişle toplumun iktidara gelecek olan yönetimden beklentisi budur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Mustafa Kemal Atatürk ve sonrasındaki sivil yönetimler demokrasiyi benimseyerek Türk halkının yönetimde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Fakat belirli dönemlerde sivil yönetimlerin halkı yeterince temsil edemediği gerekçesiyle darbeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmamızın örneklemini teşkil etmesi nedeniyle 12 Eylül 1980 darbesi üzerinde durulması gerekmektedir.

2.3.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

12 Eylül darbesi, TSK'nın içerisindeki bazı grupların 27 Mayıs darbesi ve 12 Mart muhtırasından sonra yönetime üçüncü kez müdahalesidir. Bu duruma özellikle sağ ve sol grupların çatışmaları, ekonomik bozukluklar, suikastler sonucu öldürülen

insan sayısının artması ve mezhep çatışmalarına bağlı olarak ülkede asayiş ve güvenliğin zedelenmesi gerekçe olarak gösterilmiştir. Darbenin gerekçeleri Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) Bir Numaralı Bildirisinde şöyle belirtilmektedir:

Millî Güvenlik Konseyi'nin Bildirileri
MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN BİR NUMARALI BİLDİRİSİ:

Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği, ülkesi ve milletiyle bir bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikrî ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, Anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, İlkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Azız Türk Milleti:

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, iç hizmet kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı; ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurttan sıkıyönetim ilân edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim.

Kenan EVREN
Orgeneral Genelkurmay ve Milli Güvenlik
Konseyi Başkanı

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf 24.03.2018 .

Gerçekleştirilen darbenin amacı, Orgeneral Kenan Evren'in deyimiyle: "Demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak ve kaybolan devlet otoritesini yeniden tesis etmek" tir. Fakat kaybolan devlet otoritesini sözde yeniden tesis etmek, ülke halkını içinden çıkılması zor bir yöne sürüklemiştir. Darbeyi hazırlayan

koşulların ve darbenin gerçekleşmesindeki amaçların açık bir şekilde ifade edildiği MGK'nın Bir Numaralı Bildirisi ülkeyi darbe öncesinden daha kötü dönemlere itmiştir. Nitekim darbe sonucunda:

650.000 kişi göz altına alındı, 1 milyon 683 bin kişi fişlendi, Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı, 7 bin kişi için idam cezası istendi, 517 kişiye idam cezası verildi, haklarında idam cezası verilenlerden 50 si asıldı (26 siyasi suçlu, 23 adli suçlu, 1 i Asala militanı), İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis'e gönderildi, 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı, 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı, 388 bin kişiye pasaport verilmedi, 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı, 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı, 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti, 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü, 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi, 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı, 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu, 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi, 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi, gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi, 31 gazeteci cezaevine girdi, 300 gazeteci saldırıya uğradı, 3 gazeteci silahla öldürüldü, gazeteler 300 gün yayın yapamadı, 13 büyük gazete için 303 dava açıldı, 39 ton gazete ve dergi imha edildi, cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi, 144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü, 14 kişi açlık grevinde öldü, 16 kişi -kaçarken- vuruldu, 95 kişi -çatışmada- öldü, 73 kişiye -doğal ölüm raporu- verildi, 43 kişinin -intihar ettiği- bildirildi, toplu sözleşme hakkına ve sendikal örgütlenmeye son vermek suretiyle emekçiler aleyhine izlenen politikayla emekçilere büyük zararlar verildi. (Kocaeli Barosu Bülteni, 2011, s.9)

Darbeyi yapanlar ellerinde bulundurdukları silahlı güce dayanarak ülkedeki düzensizliği sözde önlemişlerdir. Türkiye'nin sorunlarını güç kullanarak çözüm bulacaklarını idda etmişlerdir (Kocaeli Barosu, 2011, s. 9).

Buradan hareketle darbe girişimlerinin modern yüzyılda yaşamını sürdüren toplumların en temel hakları olan demokratik katılım ve yaşama özgürlüklerine çok ciddi zararlar verdiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 YÖNTEM VE MATERYAL

Söylem çözümlemesi insanların iletişim kurma amacıyla araçsallaştırdığı konuşma ve yazı dilinin derin ve yüzey yapısıyla ilgilenen, böylece konuşan ya da yazan öznenin niyetini ortaya dökmeyi amaçlayan önemli bir çözümleme metodolojisidir. Söylem çözümlemesinin önemli görülen bir metot olmasının gerekçesi çeşitlilik gösteren bakış açılarını doğru ve tarafsız bir şekilde ifade etmesidir. Çözümlemenin uygulama sahasını toplumsal konular oluşturur. Bu açıdan düşünüldüğünde söylem çözümlemesi toplumu etkileyen olayların konuşma ve yazıya aktarılması dilin topluma, ideolojiye ve güce göre nasıl şekil değiştirdiğinin sorgusunu yapma fırsatı sağlaması açısından da önemli görülmektedir. “Söylemler sosyal etkileşimin içerisinde üretilir. Bilim ve toplum arasındaki böyle bir ilişkiyi inkâr etmek veya yok saymak yerine bu ilişkileri kendi başlarına incelemek, algılamak ve bilimsel uygulamalar bu gibi anlayışlara dayandırılmalıdır” (Schiffrin, Tannen & Hamilton, 2001, s.352).

“Çözümlemenin hedefine ulaşabilmesi için bazı unsurları kapsamaması gerekir. Çözümleme öncelikle sosyal ve politik problemlerle ilgili konuları muhatabı alır ve bunu yaparken söylem yapılarını tanımlamaktan ziyade bunların sosyal etkileşim özelliklerini toplumsal yapı içerisinde açıklamaya çalışır. Daha açık ifade etmek gerekirse söylem çözümlemesi, söylem yapılarının toplumdaki iktidar ve egemenlik ilişkilerini yürürlüğe koyması, onaylaması, meşrulaştırması, çoğaltması veya üretimine odaklanır” (Schiffrin, Tannen & Hamilton, 2001, s.353).

Belirlenen hedeflerin uygulama sahası geniştir. Örneğin; ideoloji, sosyal yapı, ayrımcılık gibi konuların belirginleştirildiği toplumsal söylemin üretimini ve Chomsky'nin de belirttiği gibi rızanın imalatını sorgular. Yani söylem analizi, konuşan ya da yazan öznenin söylemlerini yeniden üretme sürecinde söylemsel özellikleri yüze çıkarmanın yollarını arar. Bunu yaparken de incelenen söylemin oluşum koşulları, tarihsel arka planı, olaylar zincirindeki neden sonuç ilişkileri ve daha birçok özelliği sorgular.

Konuyla ilgili taranan literatür neticesinde söylem çözümlemesinin birçok disiplinin mutfağında çeşitli şekillerde uygulandığı görülmektedir. Bahsedilen disiplinler arasında dilbilim başta olmak üzere medya, siyasal bilimler, sosyoloji gibi pek çok farklı disiplin sıralanabilir. Multidisipliner bir yapıyı yansıtan söylem çözümlemesi bahsedilen disiplinlerde farklı şekillerde uygulansa da bu çözümleme yöntemini kullanan her disiplin söylem çözümlemesinin ortak ilkelerinin varlığını göz ardı etmezler.

Batı'da Critical Discourse Analysis (CDA) olarak ifade edilen Eleştirel Söylem Çözümlemesi'nin ana ilkeleri

- 1) CDA sosyal problemleri ele alır
- 2) Güç ilişkileriyle ilgilidir.
- 3) Söylem kültür ve toplumla ilgilidir.
- 4) Söylem ideolojiyle ilgilidir.
- 5) Söylem tarihseldir.
- 6) Metin ile toplum arasındaki bağlantıya aracılık yapar.
- 7) Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
- 8) Söylem sosyal eylemin bir şeklidir.

(Schiffrin, Tannen & Hamilton, 2001, s. 353)

Toplumsal olayların çeşitlilik gösteren bakış açılarını oluşturması bir üst disiplin olarak dilbilime de bu yöntem üzerinden farklı metotlar geliştirme olanağı sunmuştur. Özellikle dil kullanımındaki gelişim ve değişimlerin toplumsal ve kültürel süreçlerle ilişkilerini incelemek için çeşitli dil analiz yöntemleri geliştirilmiştir. Tabii ki dil bilimciler bahsedilen dil analizlerini geliştirirken sadece yazı dili değil, aynı zamanda konuşma diliyle ilgili analizlere yönelik araştırmalar da yapmışlardır. Saussure'ün dil ve söz ayrımıyla ilgili görüşlerinden yola çıkan dil bilimciler söz analizleriyle ilgili kuramlar geliştirmişlerdir. Teun Van Dijk'in, Michel Foucault'nun, Norman Fairclough'un, James Gee'nin, Ruth Wodak'ın Söylem Analizi Yöntemi bu kuramlar arasında sıralanabilir. Çalışmanın bütüncesi söz ve onu çağrıştıran söylemin yazılı basına yansımaları hakkında geliştirilmiş bir çözümleme metodolojisi olan Teun Van Dijk'in çözümleme modeli üzerine

oluşturulmuştur. Çünkü bir metin türü olarak haber metinlerinin söylemsel analizine odaklanan bu çözümlemenin çalışmanın amacını ve önemini alıcıya açık bir şekilde ifade edebilecek en uygun analiz yöntemi olduğu düşünülmektedir.

Hem metin analizleri hem de söylem analizlerinde kullanılmaya müsait bir yapı gösteren bu çözümleme yöntemi Fairclough (1992)'un "*Discourse and Social Change*" adlı çalışmasında "Metin analizi" ve "söylem analizi", geleneksel dilsel analizin cümlelere veya daha küçük gramer birimlerle kısıtlanmasının doğru olmadığını; bunun yerine, daha üst düzey organizasyonel diyalog özellikleri veya yazılı metinler gibi üst düzey örgütsel özelliklere vurgu yapar. Metinlerin oluşumunda ve yeniden üretiminde hem konuşmacı/ dinleyici veya yazar/ okuyucu arasındaki konuşma ve yazmayı yorumlamada hem de dil kullanımında bağlamın yeniden üretiminin üst düzey bir organizasyon olduğunu da ifade eder. Bunun bilincinde olan dil bilimciler, söylemi dile şekil veren metin üretme süreci olarak ele alır. Böylece dilin toplumsal kurgusuna daha yakın olduğu düşünülen sözün ve onu çağıran söylemin Chomsky'nin de kuramsallaştırdığı derin ve yüzey yapısı, konuşan öznenin mesajını yansıtmada bir uyum ve bütünlük oluşturup oluşturmadığı sorgusuyla söylemlerin şekillendirdiği metin üretme sürecindeki faktörlerin uyumları incelenir.

Metin üretme süreci söylemin farklı bir ifade boyutunu oluşturur. Özellikle sıradan olarak düşünülmeleyen etkileyici toplumsal olayların araçsallaştırılan dil kullanımıyla yazıya aktarılması metin oluşumundaki etkileşimin sonucudur. Bahsedilen etkileşim, olayları yaşayan bireylerin şaşkınlığı ya da olaylara sebep olan güç metasının topluma uyguladığı baskının konuşan ya da yazan öznenin zihninde oluşturduğu algıyı etkiler. Konuşan veya yazan özne bahsedilen algıyı kendi ideolojisiyle oluşturduktan sonra okuyan veya dinleyen alıcının algılama biçimini yönetme gibi bir eğilim içerisine girer. Çünkü sözün ve yazılanın okuyucuyu ya da dinleyiciyi etkileme gibi bir yeteneği vardır ve gönderici sözün ve yazının böylesi etkileyici bir güce sahip olduğunun bilincindedir. Bu algı yönetim sürecinde gönderici sosyal yapı içerisinde bireyler tarafından arzulanan düzenin sorgusunu yaparken, alıcıya da farklı açılardan bakabilme olanağı sunar.

Konuşan ya da yazan özne tarafından sıklıkla kullanılan algı yönetiminin en elverişli uygulama sahasını topluma diğer oluşumlardan bir adım daha yakın olduğu düşünülen basın oluşturur. Haber metinleri basının amaçlarına hizmet eden

araçlardan biridir. “Genelde medya söylemleri, özelde haber metinleri, göndericinin kendi doğruları içinde özel dilin şekilleri ya da metin türleri ve belirli sosyo kültürel uygulamaların çeşitliliği düşünülerek ayrıca hesaba katılmalıdır. Söylemler sadece pratik açıdan analiz edilmemeli, kaynakların özellikleri, hazırlanma süreci veya üretim koşulları ile medya kullanıcılarının gözlemlenebilir ve sayılabilir ara değişkenleri de hesaba katılmalıdır” (Van Dijk, 1988, s. 2). Basının bahsedilen ara değişkenleri göz önünde bulundurarak metin üretmesi sürecindeki rolü sorgulanacaktır. Çünkü birçok değişkenin etkisi altında üretilen metinler, çeşitlilik gösteren ideolojilerin gün yüzüne çıkmasını kolaylaştırır. Bu açıdan basın, alıcıya birçok konuda söylemlerin sosyal bilgi işleme verileri olarak geniş bir kaynak sağlar.

Yazılı basındaki söylem yapılarının çeşitli düzeylerde yapısal olarak analiz edilmesi söylemi görünür duruma getirmede önemlidir. Böyle yapısal bir analiz, yapısal veya üretken dilbilimde alışılmış olan izole kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin fonolojik, morfolojik, sözdizimsel veya semantik yapıların gramer tanımlaması ile sınırlı değildir. Ayrıca söylemler, cümleler arasındaki genel uyum ilişkileri, genel konular ve şematik formların yanı sıra üslup ve retoriksel boyutlar gibi daha karmaşık ve üst düzey özelliklere de sahiptir. Hem monolojik, hem basılı ya da sözlü metin hem de diyalojik etkileşim olarak medya söylemleri böylece daha genel ve daha belirgin organizasyonların bütünsel bir hesabını alır. Böylelikle, örneğin basında çıkan haberlerdeki başlıklar veya ipuçlarının yapılarını ve metinsel işlevlerini, bu tür medya öykülerinin stili, düzenlemesi ve tematik organizasyonunu tanımlayabiliriz (Dijk, 1988, s.2).

3.1 MAKRO VE MİKRO YAPI

3.1.1. Makro Yapı

Uygulaması yapılan metodoloji iki farklı yapının ürünüdür. Dil kullanımı, söylem, sözlü etkileşim ve iletişim toplumsal düzenin mikro düzeyine aittir. Toplumsal gruplar arasındaki güç, egemenlik ve eşitsizlik, tipik olarak makro düzeyde bir analize ait olan terimlerdir. Bu durum söylem çözümlemesinin teorik olarak mikro ve makro yaklaşımlar arasındaki iyi bilinen “boşluk” ile köprü kurulması gerektiği anlamına gelir (Alexander, 1987; Knorr- Cetina and Cicourel 1981 akt: Schiffrin, Tannen and others, 2001, s. 354). “Makro yapı metnin tutarlılığı

ve olayların önem sıralamasının kuş bakışı görünümüne ait bilgiyi içerir. Daha çok metnin bütüncül yapısını, özünü tasvir eder, böylece metinde geçen fikirlerin özetini ve uzun hafızasını verir” (Dijk, 1985, s.92). Mikro yapı ise makro yapının daha özel ve soyut boyutuyla alakalıdır. Her ikisi arasındaki bağlantı, bir ağacın görünen yüzüyle toprağın altındaki özü arasındaki bağına benzetilebilir. Çünkü mikro yapı dediğimiz ve temsili olarak toprağın altında olan kök, ağacın görünen kısmı için onu besleyen en temel kaynaktır. Konuşan ya da yazan öznenin benlik dili toprağın altındaki kısımdır, yani üretilen metin için besleyici bir kaynaktır. Metin yazarın söyleminden beslenir ve şekillenir. Bu açıdan söylem çözümlemesinin birbirinden ayrılmaz iki bütüncüsü vardır. Aşağıdaki tablo Van Dijk’in “*News as Analysis*” adlı kitabından yararlanılarak söylem çözümlemesinin iskelet yapısını tanımlamada ve çalışmaya konu olan haber metinlerinin analizi hakkında yol haritası olarak kullanılacaktır.

Tablo 3. 1. Söylemin çözülme metodolojisi

Söylem Çözümlemesi (Discourse Analysis)	
Makro Yapı 1) Tematik Analiz a) Başlıklar b) Haber Girişleri c) Fotoğraflar ve Karikatürler (görsel gösterge) 2) Şematik Analiz a) Ana Olay Sunuş Biçimi, b) Ardaalan ve Bağlam bilgisi,	Mikro Yapı 1) Sentaktik Analiz 2) Sözcük Seçimi

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi bu bölümde gazetelerin makro yapısını oluşturan tematik ve şematik analiz hakkında bilgi verilecektir.

3.1.1.1. Tematik Analiz

Tematik analiz, bir metnin konusal analizini içeren makro yapısal bir faktördür. Bahsedilen konusal analiz metnin konularının ve onların hiyerarşik ilişkilerinin derinleştirilerek sunulmasına olanak sunar. “Tematik bir analizin genel amacı, her haber söyleminde temaları belirleyerek söylemin koşullu (doğrusal) ve hiyerarşik ilişkileri ve şematik özelliklerini metnin içinde oluşturmaktır” (Van Dijk, 1988,

s.73). Böyle bir amaç doğrultusunda hareket edilmesi tematik analizin bir metnin en önemli bilgisini tanımlandığının göstergesidir.

Özellikle bir haber metninin üretim sürecinde haber ajanslarının konulara ve onların hiyerarşik ilişkisine yer verme sıklığı değişkenlik gösterir. Çünkü bir metnin tematik yapısının kalitesi, gazete metninde olayların hiyerarşik bir şekilde yansıtılmasıyla ölçülür. Dijk (1988) bu durumu şu şekilde örneklendirir: Örneğin, A raporunda belirli bir konu hiyerarşide başka bir gazetenin B raporundan daha yüksek pozisyona sahip olabilir. Ayrıca bazı gazetelerin belirli bir konusu olmayabilir. Açıkçası, bahsedilen konular medyaya bağlıdır. Bunların ajans haberleri ve gazete raporlarından türetildiğini ifade eder. Yani haber metinlerini oluşturan gönderici kurumun bahsedilen hiyerarşiye yer verme sıklığı ajansların tercihlerine bağlıdır. Her tercih seçim yapan kurumun bakış açısı, ideolojisi yani söyleminden hareketle yapılır. Haber ajansları haber metninde hiyerarşik sıralama yaparken de kendi kurumun tercihlerini göz önünde bulundurur ve konuları hiyerarşik sıralamada aktarırken olması muhtemel tüm faktörleri sıralaması ya da eksik iletmesi oluşturulan metnin mesajını etkiler. Olaylar zincirinde eksikliği sezilen her faktör metnin mesajı için olumsuz bir nitelik oluşturur. Tersini düşünülürse olaylar zincirini oluşturan faktörlerin tamamı olmasa da bütüne yakın bir kısmının iletilmesi metnin mesajı için olumlu bir nitelik oluşturur. Tematik açıdan metnin hiyerarşik sıralamasında göz önünde bulundurulacak faktörler önem teşkil eder. Dijk (1988), tematik analizin metinde anlatılan olayın meydana geldiği yer, zaman, aktörler, olayların tarihsel arka planı ve oluşum koşullarının hiyerarşik bir sıralamasını yaptığını ve bahsedilen sıralamanın konuların hangi sırayla gösterildiğini belirtir. Daha sonra ana konular, bir dizi alt konu ile belirlenir. Bu bilgiler ele alınan konuyla ilgili soruların en azından bir kısmını yanıtlamak için kullanılabilir. Siyasi arka plan hakkında dolaylı bilgilerin yanı sıra önceki olaylar, bağlam ve geçmiş bilgileri konunun doğrudan ve dolaylı nedenleri veya koşulları olarak yorumlanabilecek en az bilgiyi verir. Olayın koşulları ve tarihi arka plan da tematik analizde önemlidir.

3.1.1.1.1. Başlıklar

Başlıklar, metnin birkaç sözcükle ifade edilen özü olarak tanımlanabilir. Metnin özünü yansıtmak isteyen gönderici alıcısının dikkatini çekmek ve haber metninin okunabilirlik cazipliğini oluşturmak için yazmış olduğu haber metnine büyük puntolarla başlık düşer. Gönderici bunu yaparken alıcıyı metne çekebilecek etkileyici

başlıklar seçme eğilimindedir. Gönderici ana başlık ve alt başlıklar belirleyerek metnin mesajına vurgu yapabilir. Aslında ana ve alt başlıkların belirlenmesi başlık oluşumunun mekanik faktörlerinden biridir. “Ana başlık bir habercinin en üst konusunun ifadesidir” (Dijk, 1988, s. 75). Diğer başlıklar da metnin gelişme sürecinde mesaja hizmet eder. Başlıklarda yer alan ifadeler, bu konuların, metinlerde de önemli konular olduğuna vurgu yapar. Başlık oluşumunun bir diğer mekanik faktörü ise başlıkların boyutudur. Özellikle haber metinlerinde yansıtılan başlıkların boyutlarının büyüklüğü ya da küçüklüğü göndericinin habere verdiği değerin belirtisidir. Yani göndericinin başlık için seçtiği boyut, habere verilen değerle eşdeğerdir.

Başlık oluşumunun bir diğer faktörü ise habere dair bazı sorulara cevap verip vermediğidir. “Başlıkların tamamı, örtük olarak şu sorulara cevap verir: Ne oldu, nerede oldu, kimin başına geldi, kim yaptı, sonuçları neler ve hangi şartlarda gerçekleşti” (Dijk, 1988, s.75). Daha önce de tanımlandığı gibi başlıklar metin içerisinde üstü kapalı bir şekle yansıtılan mesajları birkaç sözcükle sezdirenen bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan Dijk (1988)’e göre, “Başlıklar haber raporlarının makro analiz taslağını içerir. Her konu veya makro yapıda metinde ifade edilen birçok öneriyi semantik olarak içerir” (Dijk, 1988, s.76).

Bu sebepten gazeteler muhatapları olan kitlenin ilgisini haber metnine çekebilmek için kelimeler ya da kelime grubundan oluşan büyük puntolarla yazılmış başlıklar kullanır. Başlıklar, haber metnin konusuna dair özet fikir olarak adlandırılacak bir özelliğe sahip olduğundan haberin tamamının okunmasına teşvik eden bir faktördür.

3.1.1.1.2. Haber Girişleri

Gazetelerde haber metninin özünün kısa cümlelerle yansıtıldığı bölüm, haber girişi olarak adlandırılır. Bu bölümde gazeteciler başlıklardan sonra konuyla ilgili elde edilen verileri gözden geçirip uygun haber girişini yazar. Tokgöz (1981, s. 108-114), çalışmasında ilk paragrafın haberin girişi olduğunu diğer paragraflarda ise, ilk paragrafta verilen ayrıntıların genişletilerek azalan önem sırasına göre düzenlenmesinin uygun olduğunu belirtir. Ayrıca yazar haberde doğruluk, açıklık, kesinlik, sadelik gereklerine dikkat edilmesinin ve haberin kimden alındığının açıklanmasının girişte yer alması gereken önemli unsurlar olduğuna vurgu yapar.

Ek olarak; haber girişlerinin haber metninin başlıklarıyla uyumlu olup olmadığı da göndericinin söylemi hakkında fikir vermektedir. Sözü edilen haber girişi ve başlık arasında uyum olup olmadığı incelenirken göndericinin sloganlaştırdığı dil göstergeleri de söylemin analiz edilmesinde önemlidir.

Genel olarak “(...) davaya taraftar katmak veya hasım yaratmak noktasında paketlenip ileri sürülen kısa, toplu ifade şekilleri” (Ülgener, 1983, s.146). olarak tanımlanan slogan, göndericinin söylemini dilsel olarak yansıtmak için tercih ettiği birkaç sözcüklük ifadelerdir. Özellikle haber metnlerinin söylem analizinde düşünsel söylemin gönderici tarafından nasıl sloganlaştırıldığı önem oluşturmaktadır. Bu açıdan araştırmaya dâhil edilen haber girişlerinde söylem analizi yapılırken göndericinin niyetini ortaya çıkarmak için sloganlaşırılan dil göstergeleri de incelenecektir.

3.1.1.1.3. Fotoğraflar

Gösterge ve gönderge bağının olduğu her varlık, göstergebilim denen geniş bir inceleme sahasına sahip bir disipline vurgu yapar. Özellikle gösterge ve göndergenin arasındaki bağ, göndericinin alıcıya mesajını ya da niyetini iletmek istemesi sonucu oluşur. Yani gönderici göstergeyle gönderge arasındaki bağı bir amaca bağlar ve artık o gösterge alıcı tarafından anlaşılabilir bir temsile dönüşür. Göstergenin temsil ettiği şey aslında göndericinin göstergeyi oluşturma nedenine işaret eder. “Bir anlam içeren ve bildirişim, vb. amaçlarla üretilmiş olan her gösterge dizgesi göstergebilime konu olabilir. Bu bağlamda, göstergebilim adı altında, sinemadan trafik ışıklarına, tiyatrodan reklam sektörüne kadar çok geniş bir yelpazede bilimsel bir bakış açısıyla anlamla(ndır)ma konusunda araştırmalar yapılmaktadır” (Çiçek, 2014, s.39). Bahsedilen anlamlandırma dilsel göstergelerden ziyade görsel göstergelerde daha kolay sağlanabilir. Göstergelerin yorumlanması, bireyin benlik dili, bakış açısı yani söylemiyle somutlaşır. Gönderici göndergeyi göstergeyi araçsallaştırarak alıcıya iletir. Bu sebepten göstergeyle gönderge arasında benzerlik açısından bir uyum olduğu söylenebilir. Çiçek (2014, s. 42), çalışmasında “(...) bir ressamın fırçasından çıkmış bir tablo ya da çekilmiş bir resimdeki ağaç ancak ağaca benzer, onunla bir benzerlik ilişkisi içindedir; bir ağaç resmi için, bu bir kedi ya da köpek resmi, bir

diyemeyiz” ifadesiyle görsel göstergelerin göndermeleriyle kurdukları benzerlik ilişkisinin bir nedeni olduğuna vurgu yapar.

Çalışmanın makro analiz kısmında incelenecek olan fotoğraflar göstergebilimin önemli malzemeleridir. Dilbilim çatısı altında her kuram ve disiplin az ya da çok birbirini etkiler. Bu açıdan çalışmada yer verilen fotoğrafları söylemsel açıdan analiz ederken göstergebilimin kuramsal ve uygulama sahasından faydalanılacaktır. Görsel göstergelerin haber konusu olan olaylarla bağlantısı değerlendirilerek görsel göstergelerin niteliklerinden hareketle haber ajanslarının haberselleştirdiği olaylara verdiği değer ortaya çıkarılacaktır. Bu nitelikler bir haberin sunumunda incelenmesi gereken görsellerin niteliksel kriterlerine işaret eder. Dijk (1988, s. 163)’a göre haberin sunumuyla, fotoğrafın gazetede ebatı, fotoğrafların çizimleri, karikatürler gibi algı ve dikkat oluşumunu yansıtan görsel özelliklerin yapısı kastedilmektedir. Görsel özelliklerin bu yapısı görsel göstergelerin analizinde hareket noktamızı oluşturmaktadır. Ayrıca Aytaş ve Kaplan (2017, s. 296) çalışmalarında görsel göstergelerin tam olarak anlaşılmasında beden dilinin ne şekilde organize edildiğinin önemini vurgulamaktadır. Bu sebepten söylemin görünürlüğünü sağlamak amacıyla incelenecek olan görsel göstergelere konu olan aktörlerin beden dili de incelenecektir.

Özellikle gazetelerde fotoğraflarla birlikte sıkça görülen karikatürler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de mizah, hiciv ve muhalefetin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca genellikle ana sayfasında çıkan ve gündelik siyasi haberleri değerlendiren çizimler, karikatürün eleştiri yönünün gazetenin görüşüne göre şekillendirildiği izlenimi oluşturmaktadır. Bu bakımdan karikatürler de gazetenin söylemini ortaya çıkarmada önem oluşturmaktadır.

3.1.1.2.Şematik Analiz

Daha önce de belirtildiği gibi makro analizin iki farklı ayağı vardır. İlk ayağı tematik analiz ikincisi ise şematik analizdir. Makro analizi yapılan bir olayın sadece tematik analizi o olay hakkında yeterli bir bilgi oluşturmaz. İncelenen olayın metin altına gizlenen yapılarının analizi de makro analizde önemli görülen bir bütündür. Yani haber metinleri sadece anlamsal ilişkileri tanımlayan bir kurgudan ibaret değil,

aynı zamanda arka plan bilgisiyle ilgili ipuçlarına götüren analizleri de içeren bir mekanizmadır.

Çoğu gazete özel amacına hizmet eden bir arka plan barındırır. Bu durum haberin şematik boyutuna vurgu yapar. Şematik yapı siyasi, ideolojik, bölgesel veya gizlenen diğer bilgileri daha belirgin bir konuma gelecek bir biçime dönüştürmek için uygunluk ölçütleri kullanılabilir. Özellikle karmaşık olayların şematik yapısı analiz edilirken bazı ölçütler göz önünde bulundurulur. Haber metnine konu olan en önemli olay ilk önce verilir ve haber başlıklarında olduğu gibi yansıtılır. Nedenler ve koşullardan ziyade olayın meydana getirdiği sonuçlar en önce belirtilir.

Haber metnlerinin bazı bölümleri, resmi kuruluşlar için isteğe bağlı kategoriler olarak kullanılan geleneksel işlevlere sahip olabilir. Metnin gövdesi, her biri daha küçük kategoriler halinde analiz edilebilecek ana olaylar, arka planlar, bağlam, tarih, sözlü tepkiler veya yorumlar gibi farklı şematik işlevleri de sergiler. Gazeteciler ayrıca, dolaylı olarak da olsa, gerçek olayların arka planını ararken, bu tür kategorilere uyan bilgileri arayabilirler. Başka bir deyişle, resmi konvansiyonel şemalar gibi haber yapıları, haber üretiminin bağlamsal rutinleri ile ilişkili olabilir hatta bunlardan geliştirilebilir (Dijk, 1988, s.15).

Sonuç olarak, şematik analiz; ana olay (main event), arka plan (background), tarihçe (history), bağlam (context), sonuçlar (consequences), tepkiler (reactions), değerlendirmeler (evaluations) beklentiler (expectations) hakkında metinle ilgili bilgi edindiğimiz ipuçlarını içeren kategorilerdir. Belirlenen bu kategoriler olayın ayrıntılarını ortaya dökmek için kullanılır. Ancak tipik bir haber söylemi, olayları daha güvenilir hâle getirmek için kullanılır.

3.1.1.2.1. Ana Olay Sunuş Biçimi

Tematik bir analizin esas amacı, haber metninin söylemini oluşturan temaları, koşullu (doğrusal), hiyerarşik ilişkileri ve anlamsal özellikleri belirlemektir. Bu sayede haberler arası farklılıklar görülebilir (Dijk, 1988, s.73). Söylem çözümlemesinin makro yapısına dâhil edilen ana olay sunuş bilgisi haber değeri taşıyan konuların hiyerarşide nasıl bir bütünlük oluşturduğuyla alakalı bir mekanizmadır. Örneğin; X gazetesinde belli bir konu, hiyerarşik olarak Y

gazetesinde daha geniş bir konuma sahip olabilir. Hatta bazen haber değeri taşıyan olayların gazetenin ideolojik tercihlerinden dolayı göz ardı edildiği bile söylenebilir. Ana olay sunuş biçimi semantik hiyerarşinin alaka düzeyiyle ilgilidir. Yani ana olay sunuş biçimi semantik tutarlılığı sağlayan nedensel ve zamansal ilişkilerin aktarıcısıdır. Bu sebepten olayların hiyerarşik sıralaması makro yapının ana olay inceleme kriteridir. Bu kriter doğrultusunda gazetelerin konu dağılımlarını kendi gündemlerindeki hiyerarşiye göre oluşturduklarını söylemek doğru olacaktır. Haberlerin sunuş biçimiyle, algı ve dikkat faktörünü etkileyen görsel özelliklerin yapısı, kağıtta kapladığı yer; sayfadaki konum; boyut, başlıkların büyüklüğü, fotoğraf, resim, çizim veya karikatür kullanımı ve medya metni türü (haberler, arka plan makalesi, editör, görüş yazısı, sütun vb.) kastedilmektedir (Van Dijk, 1988, s.163).

3.1.1.2.2. Ardalan Bağlam Bilgisi

Haber metninin bazı bölümleri zorunlu ve isteğe bağlı olarak kullanılan geleneksel işlevlere sahiptir. Örneğin; başlıklar herkesçe bilinen özet kategorisini oluşturur. Devamında ana olaylar, arka planlar, bağlam, tarih ve sözlü tepkiler de haber metninin gövde unsurları olarak ifade edilen kategorilerdir. Bu unsurlar haber üretimi ve haberin okuyucu tarafından kavranması sürecinde önemli olmakla beraber toplumsal temsilleri yansıtmaya derecesi konusunda da önemlidir. İşte bu toplumsal temsilin derecesi haber etkinlikleri ve eylemlerde, toplumca paylaşılan bilginin arka planına karşı akıllıca yapılır. Kısacası metnin ardalanının yansıtılmasındaki amaç, haberi yazarların genel kurallar ve değerlere ek olarak ortak bir amaç için oluşturulan grupların diğer sosyal gruplar ve yapılar arasında paylaşılan çıkarlar hakkında metnin arka planda ne düşündüklerini somutlaştırmaktır. Ayrıca haberi yazar kişi, bu somutlamada işlediği konuyla ilgili bilgileri, dil kullanım stili, tercih edilen konuların türü veya kişi ya da grupların sözel açıklamalarından yararlanır. Tüm bu özellikler ardalan bağlam bilgisi için okuyucuyla sağlanacak olan iletişime birer girdidir (Dijk, 1989, s.15- 27).

3.1.2. Mikro Yapı

Mikro yapı haber değeri taşıyan bir metnin sentaktik analizi ve sözcük seçiminin analizini kapsayan bir dokudur. Tablo 3. 1.'de de görüldüğü gibi mikro yapı haberin sentaktik analizi ve sözcük seçimlerinin analizini oluşturur.

3.1.2.1.Sentaktik Analiz

Dijk'in söylem çözümlemesi yönteminin mikro yapı çözümlemesinde yer alan sentaktik analiz, incelenen metnin görünmeyen kısmını görünür hâle getiren bir mekanizmadır. Bu mekanizma özellikle olay örgüsüne dâhil aktörleri yapmış oldukları eylemleriyle aktarmak ya da sadece eylemleri vurgulayarak aktörleri gizlemek için kullanılır. Kendi içerisinde bir bütünlük oluşturan söylemin daha açık bir şekilde anlaşılması incelenen metnin sentaktik analiziyle mümkündür. "Söylem, rastgele cümleler dizisinin sahip olmadığı birlik ve süreklilik duygusu ile karakterize edilir" (Demirşahin, 2015, s.1). Yani söylem biraz da cümlenin yapısal ahengiyle şekillenir. "Söylemde yapı iddialarını irdelemek için belki de en kolay başlangıç noktası, yapısal ilişkilerin en önemli dayanak noktası sayılabilecek noktada sözdizim-söylem ilişkilerine bakmaktır" (Zeyrek, Bozşahin, Demirşahin, 2010, s.1). Oluşturulan cümlelerin yapısal özelliklerinden hareketle metinlerde işlenen konuyla ilgili öznenin niyeti, ne söylediği ya da neyi söyleyemediğini analiz etmede sentaktik analizden yararlanılacaktır. Haber metinlerinin sentaktik analizinde eylemi yapanın belirtildiği etken ve eylemin başkasına yaptırıldığı edilgen cümle yapılarına sıkça rastlanmaktadır. Özellikle ideolojilerin ifadesinde etken yapıları bazen şekil değiştirerek edilgene dönüştüğü söylenebilir. Aslında bu durum göndericinin tercihiyle ilgilidir. Daha açık bir ifadeyle gönderici cümleleri ideolojisi etrafında şekillendirirken işi yapan özneyi değil de işi yani eylemi vurgulamak istiyorsa edilgen yapıları kurabilir.

İdeolojilerin daha iyi ifade edilmesinde edilgen yapıları cümleler kullanılır. Çiçek (2008, s.15-18), çalışmasında dil olgusunun öznesinden ayrı düşünülmemeyeceğini ve bu olgusunun öznenin ön gördüğü koşullarda şekillenerek anlam kazandığını ifade eder. Ayrıca seçilen sözcüklerin öznenin bilinçaltına dayanan tercihler olduğunu fakat bu durumun, özne için bazen söylemek istediklerini dile getirip rahatlama noktasında yeterli doyum sağlamadığını vurgular. Böylece

dil kullanıcısının dilsel tatminsizlikler yaşayacağına değinen araştırmacı, bu tatminsizliğin edilgenlik ekleriyle giderilmesinin muhtemel olduğunu belirtir.

Beraberinde bağlamsal çerçevenin yapılandırılmasında kullanılan cümlelerin ne tür dilsel süreçlerle bir bütünlük oluşturduğu ve edilgen cümlelerin öznenin açıkça verilmediği; ama okuyucu tarafından anlaşılabilir yapıların olup olmadığı sorgusu yapılacaktır. Böylece söylem yapılandırılırken, cümlelerde meydana gelen dilsel değişimleri ve göndericinin bilinçli tercihi arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Dil içerisinde şekillenen bu cümle yapılarından eylemin kimin tarafından yaptırıldığının örtük bilgisi ve eylemin kimi etkilediği belirlenerek göndericinin söylemi hakkında çıkarımlar yapılacaktır.

Seçilen sözcüklerin cümle içerisindeki konumu, göndericinin ideolojisini gün yüzüne çıkarma potansiyeline sahiptir. Bu açıdan fark edilmesi zor olsa da hemen her sözcüğün cümle içerisindeki yeri değiştirildiğinde cümlenin bütünündeki anlamın tamamen değiştiği söylenebilir. Yani söylemdeki sözcüklerin cümle içerisindeki anlamı cümle dizilimindeki konumlarıyla ilgili bir durumdur.

3.1.2.2. Sözcük Seçimi

Mikro yapı analizinin önemli bir faktörü olarak değerlendirilebilecek sözcük seçimi metnin analiz edilmesinde ve açık bir şekilde anlaşılmasında ipucu özeliği taşır. Yani sözcük seçimi, olayı kendi söylemiyle yansıtan göndericinin bakış açısını ortaya dökerek muhatabı olan alıcıya bahsedilen bakış açısını algılayabilme olanağı sunar.

Dijk (1988) “*News Analysis*” adlı çalışmasında gazetelerin analizinde egemen gücün şekli, kelime seçimleri haberin ideolojik doğasını ortaya koymaya başlar. Seçilen kelimelerin özelde muhabirin, genel anlamda ise gazetenin ideolojisini yansıttığı kelime seçimleri; haber metnlerinin çözümlenmesinde toplumsal gücün ortaya konması amacına hizmet etmektedir.

Kitap incelendiğinde çalışma konusu olarak seçilen 12 Eylül Darbesinin belirlenen gazeteler çerçevesinde haber metinlerine yansıyan yüzünü derinlemesine

yansıtılabileceği düşünölen en uygun söylem analizi yönteminin Dijk'ın Söylem Çözömlemesi yaklaşımı olduğu görölmektedir.

Makro yapıda gazetelerin tematik ve şematik yapıları incenecektir. Yani gazetelerde genel olarak haber başlıkları, fotoğraflar, ana olay sunuş biçimi ve ardalan bağlam bilgisi değeriendirilecektir. Mikro yapıda ise gazetenin sentaktik analizi ve sözcük seçimleri incelenecektir.

Belirlenen gazetelerde öncelikle darbeye ilgili incelenecek olan haber metinleri seçilecektir. Seçilen haber metinlerinin makro ve mikro yapıları tespit edilecek ve bu yapıların 12 Eylül döneminde gazetelerin nasıl bir söylem benimsediği ve dönemsel güç unsurlarının gazetelerin söyleminde değışklik meydana getirip getirmediği sorgulanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4 BULGULAR

4.1 MİLLİYET GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ

4.1.1 Makro Yapı

Daha önce belirtildiği gibi söylem çözümlemesinin iki farklı inceleme boyutu mevcuttur. Bunlardan ilki makro yapıdır. Makro yapı özellikle haber metnlerinin analiz edilmesine olanak sağlayan bir mekanizmadır. Bir haber metninin makro yapısı o metnin tematik yapısı ve şematik yapısından oluşur.

4.1.1.1. Tematik Analiz

Haber değeri taşıyan bir olayın bir haber metni olarak incelenmesi çeşitli süreçleri gerektirir. Bu süreçlerden biri ilgili metnin mesajını ortaya çıkarmaya ya da vurgulamaya yardımcı olan tematik yapıdır. Haber analizlerinde metinlerin başlıkları, haber girişleri ve fotoğraflar tematik yapı analizinin temel elemanlarıdır.

4.1.1.1.1. Başlıklar

Söylem çözümlemesinin makro yapısı içerisinde değerlendirilen ve önemli olduğu düşünülen faktörü haber başlıklarıdır. Dijk haber başlıklarının haber metni için önemini vurgulayarak başlıkların metnin üretim sürecinde haberin en önemli bilgisi olan arka planın tepe noktasını ifade ettiğini belirtir. Yani başlıklar makro yapı içerisindeki semantik yapının öznel tanımlarıdır (1988, s.189) İşkar (2014, s.99)'a göre "(...) başlıklar, ana olayı duyurmakta ve ana olayın içeriğine ilişkin ipuçları vererek temasını ortaya koymaktadır". Bu açıdan başlıklar semantik yapının ortaya çıkmasında öncü bir faktördür. Gazeteler varolan durumu tanımlarken alıcısının tercih etmesini sağlayacak okuma ve yorumlama planıyla metni programlama

çabasındadır. Bunu yaparken de haber değeri taşıyan olayı manşetleyerek ana olayla ilgili başlıklarda çeşitliliğe gider. Manşetlere ek olarak diğer başlıklar da ana konunun özetlenmesine yardımcı olur. Çünkü konuyla ilgili tüm başlıklarda olayın ne olduğu, tarihsel süreci, nerede ve ne zaman gerçekleştiği bilgisi mevcuttur. “Bu nedenle, konuyla ilgili toplamda tüm manşetler ve başlıklar iyi olan sorulara cevap verir: ne oldu, nerede oldu, kim oldu, kim yaptı, sonuçlar neydi ve hangi bağlamda gerçekleşti” (Dijk, 1988, s. 75). Ayrıca gazeteler metne dikkat çekmek için başlıkta vurgusal faktörler kullanır. Böylece kullanılan başlıklar dikkat çekme potansiyeline sahip bazı özellikler kazanmış olur.

Haber başlıkları alıcının dikkatini çekebilecek özelliklere sahiptir. Bu özellikler; başlıkların gazetede kapladığı alan, puntosu, kalınlığı vb. şekilsel özellikler olduğu gibi haber değeri taşıyan olaydaki karakterlerin bağlam içerisindeki sözleri, gazetenin ideolojileri doğrultusundaki sözler, tarihsel arka plana vurgu yapacak şekilde seçilmiş özne sözcükler vb. içerik özellikleri olarak da kategorize edilebilir. Araştırma konusu kapsamında sınırları belirlenen tarihler arasında tüm metinlerin başlıkları sistematik olarak incelenmiştir. Bu açıdan bazı sorgulamalar doğrultusunda hareket edilerek başlıkların kıyaslaması yapılacaktır.

Bu sorgulamalar;

- Hangi başlıklar manşet olarak kullanılmaktadır?
- Başlıkların şekilsel özellikleriyle gazetenin habere verdiği önem arasında bir bağlantı var mı?
- Gazeteler, bilinçli olarak seçtikleri içeriksel özellikleriyle haber metninin geçerlik, güvenilirlik ve tarafsızlığı konusunda ne gibi etkilere sahiptir?

Tablo 4.1. Milliyet gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 sayılı gazetelerinin haber başlıkları

Manşetler
SİLAHLI KUVVETLER YÖNETİME EL KOYDU (Milliyet, 12 Eylül 1980, s.1)
EVREN “ YENİ YÖNETİME HERKES YARDIMCI OLMALI ” (Milliyet, 13 Eylül 1980, s.1)
DEVLET BAŞKANI ORG. EVREN BAKANLIK MÜSTEŞARLARI İLE GÖRÜŞTÜ (Milliyet, 14 Eylül 1980, S.1).
DÖRT PARTİ LİDERİNİN DURUMU İYİ (Milliyet, 15 Eylül 1980, s.1).
50 BİNDEN FAZLA İŞÇİ DÜN İŞBAŞI YAPTI (Milliyet, 16 Eylül 1980, s.1)
EVREN: “HÜKÜMET BU HAFTA KURULACAK” (Milliyet, 17 Eylül 1980, s.1)
MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ ANT İÇTİ. (Milliyet, 19 Eylül 1980, s.1)
ADANA’DA BİR TERÖRİST İDAMA MAHKUM OLDU (Milliyet, 20 Eylül 1980, s.1).
ULUSU BAŞBAKAN (Milliyet, 21 Eylül 1980, s.1)
BAKANLAR AÇIKLANDI (Milliyet, 22 Eylül 1980, s.1)

Tabloda yer alan manşetler incelendiğinde 12 Eylül 1980 Darbesi çevresinde meydana gelen olayların yansıtıldığı görülecektir. Manşetlerin başlıksal analizi yapılmadan önce konunun anlaşılması adına olayın tarihsel geçmişinde darbenin oluşumuna zemin hazırlayan sebepler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Türkiye 1974-1979 yılları arasında siyasi, sosyal ve ekonomik istikrasızlıklarla dolu bir dönem geçirmiştir. Ülke özellikle 1977’de yapılan seçimlerin ardından koalisyon hükümetleriyle yönetilmek zorunda kalmıştır. Dönem Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi arasında yaşanan gerilimlere ek olarak halk arasında farklı ideolojilere sahip gençlik örgütlenmeleri, sendikalar ve yasal olmayan örgütler arası çatışmalar ülke istikrarını sarsmıştır. Durum böyle devam ederken ülkede istikrarı tekrar sağlama düşüncesiyle 12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri emir komuta zinciri içerisinde yönetime el koymuştur. Siyasi partiler kapatılmış, parti liderleri gözetim altına alınmış, yönetime el koyanlardan oluşan ve TBMM görevini üstlenen Milli Güvenlik Konseyi kurularak çeşitli kanunlar yapılmıştır (Aydın ve Taşkın, 2014).

TSK’nın yönetime el koyması Milliyet gazetesine “SİLAHLI KUVVETLER YÖNETİME EL KOYDU” manşetiyle yansımıştır. Bu manşet Milliyet gazetesinin konuyla ilgili büyük puntolar kullanarak oluşturduğu ilk manşettir. Ayrıca konunun ciddiyeti düşünüldüğünde gazetenin bu manşeti geniş bir alana yerleştirdiği tespit edilmiştir. Bu açıdan manşetin boyutu haber değeri taşıyan olaya verilen önemle eşdeğerdir. Milliyet gazetesinin 12-22 Eylül 1980’de yayımladığı nüshalarına yansıtılan manşetler detaylı bir şekilde incelendiğinde ilgili gazetenin ilk manşete bağlı olarak oluşan durum ve eylemleri konulaştırarak manşetler oluşturduğu

görülebilecektir. Yani 12 Eylül Darbesi sonrasındaki on günde atılan manşetler aslında ülkede darbeye bağlı olarak yaşanan faaliyetlerin birer temsilidir. Ayrıca gazetenin “EVREN “ YENİ YÖNETİME HERKES YARDIMCI OLMALI” , “DEVLET BAŞKANI ORG. EVREN BAKANLIK MÜSTEŞARLARI İLE GÖRÜŞTÜ”, “EVREN: “HÜKÜMET BU HAFTA KURULACAK” manşetlerini kullanması olayın aktörünü merkeze alan bir söylem belirlediğinin göstergesidir. Zira gazetenin Org. Kenan Evren’i “Devlet Başkanı” statüsüyle tanımlayarak onu dönemin egemen gücü olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Beraberinde Evren’nin sözlerini de manşet olarak kullanan Milliyet gazetesinin haberin güvenilirlik ve geçerliğini pekiştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Yukarıdaki analizlere ek olarak; haber başlıklarında ideolojilerle şekillenen söylemin toplumu etkilemesi, onun fikri üzerinde değiştirici ve dönüştürücü etkisi görünür durumdadır. Zira ilgili gazete, dönem güç unsuru olarak kabul ettiği aktörlerin sözleri ve onların faaliyetleriyle ilgili başlıklar üzerinden bilgi vererek okuyucusunun zihninde konuya yönelik algı oluşturma, değiştirme ya da dönüştürme niyetinde olduğu söylenebilir. Anlaşılmaktadır ki; gazete kullandığı başlıklarda dönem aktörleriyle ilgili okuyucusunun algısında olumlu bir profil çizme niyetindedir.

4.1.1.1.2. Haber Girişleri

Aşağıda 12 Eylül 1980 Darbesinden sonraki on günde konuyla ilgili Milliyet gazetesinin haber girişleri başlıklarıyla birlikte aktarılmıştır.

- “EVREN: “YENİ YÖNETİME HERKES YARDIMCI OLMALI”
“Parlamento üyeleri siyasî faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edebilecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır” (Milliyet, 13 Eylül 1980, s.1).
- Demirel ve Ecevit’in Gelibolu’da, Erbakan’ın Uzunada’da olduğu açıklandı
GENELKURMAY Genel Sekreterliği’nden dün yapılan açıklamada şöyle denilmiştir:
“12 Eylül 1980 cuma günü Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine el koyması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit ve Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, eşleri ile Gelibolu-Hamzaköy’de, Milli Selâmet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise İzmir-Uzunada’da askeri dinlenme tesislerinde kendilerine tahsis edilen motellerde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin koruma ve güvencesi altında bulunmaktadırlar (...)” (Milliyet, 14 Eylül 1980, s.1).
- DEMOKRASİ İÇİN, «12 EYLÜL»ÜN BAŞARISI ŞARTTIR...

“12 Eylül günü, Türkiye’de yeni bir dönem başlamış bulunuyor. Gerçi Türk Ulusu, siyasi yaşamında bu gibi geçiş dönemlerinin yer almasına yabancı değil... Yakın tarihimizde ilk kez, 27 Mayıs 1960’ta ve 12 Mart 1971’de de, siyasal yaşantının Silahlı Kuvvetlerin müdahalesi ile biçim değiştirdiğine tanık olmuştuk (...)” (Milliyet, 14 Eylül 1980, s.1).

- **Geçmişin Alışkanlıklarını Sürdürenler...**
“MİLLİ Güvenlik Konseyi, yeni yönetimin hiçbir biçimde bir gruba veya topluluğa karşı olmadığını açıklamış bulunmaktadır. Nitekim yönetime el konulmasından bu yana parti genel başkanları dahil hiçbir parti üyesi siyasî faaliyetlerinden dolayı suçlanmamıştır.Yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacağı da özellikle belirtilmiştir. Buna karşın parlamento üyeleri dışında, bazı fanatik, kraldan çok kralcı ve ülkenin bu duruma gelmesinde payları olan birçok kişi, sanki hiçbir şey olmamış gibi, yine aynı görüşlerle yazıp çizilmeye ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yurtsever duygularla gerçekleştirmiş oldukları eylemi, kendi kamplarına çekebilmek için çabalarını yoğunlaştırmış bulunmaktadır. Bu gibi kimselerin hâlâ akıllarının başlarına gelmedikleri görülmektedir. Siyasal faaliyetlerin her kademedede durdurulduğunun açıklanmış olmasına karşın, politize olmuş kafalar hâlâ hastalıklarını bırakmamak için direnmektedirler (...)” (Milliyet, 15 Eylül 1980, s.6).
- **“12 Eylül»ün, Dış Dünyadaki ilk Sınavı”**
“BATI dünyası için Türkiye, öteden beri bir bilmeceler ülkesidir... Batılı yorumcular Türkiye’yi incelerken genellikle doğru bilgiler verirler. Fakat bu bilgileri bir araya getirip, yorum yapmaya giriştikleri zaman da yanılırlar.
Örnek mi? 12 Eylül’den önce Batı basınında yayınlanan yazılara ve haberleşme araçlarına yansıyan havaya bakın!.. Bu organlar, Türkiye’deki anarşiyi, enflasyonu, partiler kavgasını, ordunun tutumunu olduğu gibi yansıtıyorlardı. Ancak aynı kaynaklar yoruma geçtikleri zaman, Türkiye’yi İran’a benzetmekten de kendilerini alamıyorlardı (...)” (Milliyet, 16 Eylül 1980, s.1).
- **EVREN: “HÜKÜMET BU HAFTA KURULACAK”**
“Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Evren, Bakanlar Kurulu’ nun bu hafta içinde açıklanacağını, geçici bir anayasa hazırlanacağını ve en kısa süre içinde de kurucu meclisin oluşturulacağını bildirmiştir” (Milliyet 17 Eylül 1980, s.7).
- **«DEMOKRASİ» VE «DEVLET» KAVRAMI**
“ORGANAL Kenan Evren, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin "Son çare" olarak, müdahaleye karar verdiğini, bir kez daha vurgulamış bulunuyor. Devlet ve toplum yapısındaki dramatik gelişmeler sürüp giderken, çeşitli uyarılar yapılmıştır. Fakat sonunda, başka çare kalmadığı için, 12 Eylül harekâtı’na girilmiştir” (Milliyet, 17 Eylül 1980, s.1).
- **Almanya’da yayınlanan Suddeutsche Zeitung’a göre: “EVREN DEMOKRASİYE DÖNÜLECEĞİNİ DÜNYAYA İLAN ETTİ”**
DIŞ HABERLER SERVİSİ
“DEVLET Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in yaptığı basın toplantısı dünya basınında çeşitli yankılar yaratmıştır. Birçok gazetenin tam metin halinde yayınladığı basın toplantısı konusunda genellikle olumlu yorumlar yapılmıştır. Almanya’da yayınlanan Suddeutsche Zeitung, Evren’in ak saçları ile babacan tavırlı bir general olduğu yazılmış ve “Evren bir an önce demokrasiye dönmek istediğini basın toplantısında da dünya kamuoyuna açıkladı” demiştir(...)” (Milliyet, 18 Eylül 1980, s.7).
- **MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ AND İÇTİ**
ANKARA, ÖZEL DEVLET Başkanı, Millî Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile Konsey üyeleri, kuvvet komutanları dün TBMM tören salonunda düzenlenen bir törenle yemin etmişlerdir (...)
- **“5-12 Eylül:99 Ölü, 12-19 Eylül: 4 Ölü”**

“12 Eylül 1980’den önceki son bir hafta içinde, Türkiye’de anarşi ve terör, 99 kişinin yaşamını yitirmesine neden olurken, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine el koymasından sonra geçen ilk hafta içinde 4 kişi öldürülmüştür” (Milliyet, 20 Eylül 1980, s.7).

- “ULUSU BAŞBAKAN”
“DEVLET Başkanı Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, hükümeti kurma görevini emekli Oramiral ve Deniz Kuvvetleri eski komutanı Bülend Ulusu’ya vermiştir” (Milliyet, 21 Eylül 1980, s.1).

Haber girişleri, haberin konusunu birkaç cümleyle özetleme görevini üstlenmiş yapılardır. Bu yapılar okuyucunun ana düşünceyle ilgili fikir sahibi olmasını kolaylaştırır. Ayrıca haber girişleri, hem haber metninin hem de haber başlığının açık ve net bir şekilde anlaşılmasında önemlidir.

Yukarıda Milliyet gazetesinin 12 Eylül Darbesiyle ilgili haber girişlerine yer verilmiştir. Gazetenin konuyla ilgili haber girişleri, haber başlıklarıyla birlikte aktarılmıştır. Bu doğrultuda önce haber metninin bağlamı açısından başlık ve haber girişlerinin uyum içerisinde olup olmadıklarına yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır. Devamında haber girişinin haber başlığını özetlemede ne kadar yeterli olduğuna yönelik analizler yapılacaktır. Son olarak ise; tüm bu analizlerin neticesinde Milliyet gazetesinin 12 Eylül söylemleri haber girişleri açısından kıyaslanacaktır.

12 Eylül 1980 darbesini kendi söylemiyle haberleştiren Milliyet gazetesinin haber girişleri, genel olarak kullandığı haber başlıklarının özeti niteliğindedir. Bu açıdan haber girişlerinin haberin başlığıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Fakat bazı haber girişlerinin başlıkları tam olarak özetlemediği görülmektedir. “EVREN: “YENİ YÖNETİME HERKES YARDIMCI OLMALI”, “DEMOKRASİ İÇİN, «12 EYLÜL»ÜN BAŞARISI ŞARTTIR...”, “«DEMOKRASİ» VE «DEVLET» KAVRAMI” haber başlıklarının girişleri, haber değeri taşıyan konuyu tam anlamıyla özetleyemediği daha doğrusu haberin ana fikrini ilk paragrafta aktarmadığı görülmektedir. Başlığı daha anlaşılır hâle getiren ana fikrin haber metnin tamamına yayılarak aktarılması haber girişlerini bazen konunun özet paragrafları olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu durum yazarın okuyucuyu haberin tamamını okumaya teşvik etmede bilinçli tercihi olduğu fikrini akıllara getirmektedir.

Haber girişlerinin incelenmesinde göze çarpan bir diğer durum ise dönem aktörlerine ait sözlerin söylemlerin aktarılmasında araçsallaştırılmasıdır. “EVREN: “YENİ YÖNETİME HERKES YARDIMCI OLMALI”, EVREN: “HÜKÜMET BU HAFTA KURULACAK”, “Almanya’da yayınlanan Suddeutsche Zeitung’a göre: “EVREN DEMOKRASİYE

DÖNÜLECEĞİNİ DÜNYAYA İLAN ETTİ” başlıkları alıntı cümlelerinden oluşmaktadır. Bu başlıkların haber girişlerinde ise dönem aktörlerinin sözleri yer almaktadır. Gazete, haber girişlerini haber başlıklarıyla eşgüdümlü olarak oluşturmuştur. Anlaşılmaktadır ki; gazete bazı haber girişlerini dönem aktörlerinin sözlerini aktararak oluşturmuştur. Bu durum haberin geçerliliğini kuvvetlendirmektedir.

Haber girişlerinin analizinde dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik aktör tanımlamalarıdır. Aktör tanımlamaları gazetelerin olaylara yönelik söylemini görünür kılan önemli dayanaklardır. “Demirel ve Ecevit’in Gelibolu’da, Erbakan’ın Uzunada’da olduğu açıklandı” başlığının haber girişinde sivil siyasi liderleri “(...) Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit ve Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, eşleri ile Gelibolu-Hamzaköy’de, Milli Selâmet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise İzmir-Uzunada’da (...)” şeklinde siyasi görevlerine göre aktardığı görülmektedir. Bu durumun aktör tanımlamaları açısından haberi daha anlaşılır hale getirdiği söylenebilir. Benzer bir aktör tanımlaması “MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ AND İÇTİ” başlığının girişinde görülmektedir. Haberin girişinde “DEVLET Başkanı, Millî Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile Konsey üyeleri, kuvvet komutanları dün TBMM tören salonunda düzenlenen bir törenle yemin etmişlerdir” sözlerini aktaran gazetenin dönem aktörlerinden Kenan Evren’i Devlet Başkanı, Millî Güvenlik Konseyi Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Orgeneral ünvanlarıyla bahsettiği görülmektedir. Anlaşılmaktadır ki; gazete sivil siyasi aktörlerle askeri tabandan gelen aktörleri elde ettikleri statülerle tanımlamıştır. Bu durum gazetenin aktörleri nasıl konumlandığı hakkında bilgi vermektedir. Sivil siyasi aktörleri darbe sonrası gönderildikleri yerlerle ifade eden gazetenin, güç dengesini terazinin diğer kolu olan askeri tabanlı aktörlere kaydırmış olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle gazetenin, askeri tabanlı aktörleri güç unsuru olarak kabul ettiği yönünde bir söylem benimsediği söylenebilir. Gazetenin böyle bir söyleme sahip olduğu yönündeki düşünce, “Geçmişin Alışkanlıklarını Sürdürenler...” başlıklı haberin girişinde de görülmektedir. Zira haber girişinde “(...) parlamento üyeleri dışında, bazı fanatik, kraldan çok kralcı ve ülkenin bu duruma gelmesinde payları olan birçok kişi, sanki hiçbir şey olmamış gibi, yine aynı görüşlerle yazıp çizip çiziştirmeye ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yurtsever duygularla gerçekleştirmiş oldukları eylemi, kendi kamplarına çekebilmek için çabalarını yoğunlaştırmış bulunmaktadırlar. Bu gibi

kimselerin hâlâ akıllarının başlarına gelmedikleri görülmektedir. Siyasal faaliyetlerin her kademedede durdurulduğunun açıklanmış olmasına karşın, politize olmuş kafalar hâlâ hastalıklarını bırakmamak için direnmektedirler (...)" (Milliyet, 15 Eylül 1980, s.6). sözlerine yer veren gazete, 12 Eylül'ün yurtsever duygularla gerçekleştirildiğini yansıtmaktadır.

Haber girişlerinin analizinde söylemi görünür hâle getiren özelliklerden biri de haber başlıklarının sloganlaştırılarak ifade edilmesidir. Daha açık bir ifadeyle haber girişleri ve haber başlıkları arasındaki uyum, ilgili başlıkların sloganlaştırılmasıyla alıcının dikkatini çekmekte önem oluşturmaktadır. Öyle ki zengin yaşam tarzlarına, farklı düşünce biçimlerine ve gelişmiş demokrasi anlayışına sahip olan Türkiye'de gazetelerin belirli ideolojik kitleler kurgulayarak tek tip düşünmeye yönelik söylemler geliştirmesi, alıcıyı fikir oluşturma, değiştirme ya da dönüştürme gibi süreçlere dâhil eder. Bahsedilen tek tipleşme, Milliyet gazetesinin birkaç haber başlığında sloganlaştırılan ifadelerle görünür hâle getirilmiştir.

Okuyucunun habere bağımlı hâle gelmesi amacıyla "DEMOKRASİ İÇİN, «12 EYLÜL»ÜN BAŞARISI ŞARTTIR..." başlıklı haber girişinde "12 Eylül günü, Türkiye'de yeni bir dönem başlamış bulunuyor. Gerçi Türk Ulusu, siyasi yaşamında bu gibi geçiş dönemlerinin yer almasına yabancı değil..." sözlerine yer veren Milliyet gazetesi sloganlaştırılmış ifadeler kullanmıştır. Gazetenin ifadeleri sloganlaştırırken bağlamsal boyutta değişik ifade tarzları kullandığı görülmüştür. Bu sloganlaştırma gazetenin Önce yeni bir dönem olarak ifade ettiği 12 Eylül gününü diğer cümlede normal bir durum olarak ifade etmiştir. Bu durum, göndericinin alıcıyı konu hakkında düşünsel kıyaslara gitme sürecine dâhil ederek habere bağımlı hâle gelmesine zemin hazırlamaktadır.

Bir diğer slogan ifadesi "Geçmişin Alışkanlıklarını Sürdürenler..." başlıklı haber girişinde mevcuttur. "Nitekim yönetime el konulmasından bu yana parti genel başkanları dahil hiçbir parti üyesi siyasî faaliyetlerinden dolayı suçlanmamıştır. Yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları süreç haklarında herhangi bir işlem yapılmayacağı da özellikle belirtilmiştir. Buna karşın parlamento üyeleri dışında, bazı fanatik, kraldan çok kralcı ve ülkenin bu duruma gelmesinde payları olan birçok kişi, sanki hiçbir şey olmamış gibi, yine aynı görüşlerle yazıp çizilmeye ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtsever duygularla

gerçekleştirmiş oldukları eylemi, kendi kamplarına çekebilmek için çabalarını yoğunlaştırmış bulunmaktadır.” sözlerine yer veren gazete, bahsedilen sloganlaştırmaları kullanmıştır. Parti genel başkanları ve parti üyelerine iyi davranıldığı yönünde algı oluşturmaya çalışan gazete, bir yandan da ülkenin gelmiş olduğu duruma sebep olanları da kendi söylemiyle eleştirdiği anlaşılmaktadır.

Son olarak; “12 Eylül”ün, Dış Dünyadaki ilk Sınavı”adlı haber başlığının girişinde yer alan “BATI dünyası için Türkiye, öteden beri bir bilmeceler ülkesidir... Batılı yorumcular Türkiye'yi incelerken genellikle doğru bilgiler verirler. Fakat bu bilgileri bir araya getirip, yorum yapmaya giriştikleri zaman da yanılırlar. Örnek mi? (...) ” sözleri, Batı yorumcularına yönelik değerlendirme ifadeleridir. İlk olarak “Batı Türkiye için doğru bilgiler verir” anlamında bir sloganlaştırma kullanan gazete, bu slogan ifadesinin aksine “fakat yorum yapmaya çalıştıklarında yanılırlar” ifadesini de ilk slogan ifadesinin tersini imâ etmek için kullanmıştır. Bu sloganlaştırma göndericinin konuya taraf toplama ya da düşünceye dahil etme niyetinde olduğunun göstergesidir.

4.1.1.1.3. Fotoğraflar

Görsel göstergelerin hem oluşumunu hem de yorumlanmasını sağlayan temel eylem “bakmak”tır. Özellikle fotoğrafçı, ressam ve kameramanın fotoğraf makinesi, resim fırçası ya da kamerayı tutma şeklinden tutun da hangi konumdan çekimler ya da çizimler yaptığına kadar incelik isteyen detayların söylemi etkileyip etkilemediği, göstergeyi yansıtan kişinin ideolojisi doğrultusunda gözün araçsallaşmasında ve bakışın yönlendirilmesinde bilinçli tercihlere gidip gitmediği sorusu görsel göstergelerin analizi için önem taşımaktadır. Peki görsel göstergelerin kullanımı göstergeyi yansıtan kişi ve gören kişi için nasıl bir öneme sahiptir? Bu soru göstergeyi yansıtan kişinin bir gazeteci olduğu varsayılırsa cevaba yönelik örneklemeyi araştırmaya konu olan gazete görselleri üzerinden açıklamak daha yerinde olacaktır. Siyasi söylemlerin geçerliği ve güvenilirlik derecesi dil dışı göstergeler aracılığıyla artar. Yani gazetelerde kullanılan görsel göstergeler aslında dil göstergelerinin kanıtıdır. Çünkü dil dışı göstergeler söylemdeki bağlamsal çerçevenin yerini belirler. Bu açıdan olayların tanığı olarak gösterilebilecek fotoğraflar, baskın güçlerin örgütlenme şekillerini ve alıcısının rızasını etkileyebilir.

Böylesi bir güce sahip olan görsel göstergeler, göstergeyi fotoğraflayan kişinin niyetli görmelerinin ürünüdür.

Görsel göstergeler, görsele bakan kişinin toplumsal ve ideolojik ortamındaki deneyimleriyle anlamlandırılır. Bu durum tek taraflı bir yapılanma değildir. O, kişinin normalde razı olmayacağı bir olaya kullanılan sunuş teknikleri, materyallerin görsel zenginliği gibi kendine has yöntemlerle olayı cazip gibi gösterebilme gücü sayesinde kişiyi kendine göre yönlendirebilir. Göstergeye bakan bu kişi olayı kabul etmeye razı edilir. Kısacası görsel göstergeler ona bakanın deneyimlerinden etkilendiği gibi rıza üretimi konusunda kişiyi etkiler. Kırel (2010, s. 123-128), *“Kültürel Çalışmalar ve Sinema”* adlı çalışmasında bir sinemaya, resme ya da fotoğrafa bakışın masum bir eylem olup olmadığını sorgusunu yapar. Yazara göre göz; reklamcılık, fotoğrafçılık ya da yönetmenler gibi uzmanlar tarafından bilinçli bir biçimde düzenlenmiş olan malzeme karşısında artık sadece bir organ değildir. Çok çeşitli amaçlarla düzenlenmiş görsel malzemelerin karşısında gözün artık bir alıcı olarak işlev gördüğü söylenebilir. Bu açıdan görmenin ideolojik bağlamlarından bağımsız olarak ele alınmaması gerekir. En azından görmenin ve bakmanın ideolojik ve kültürel olarak ardağındaki egemen düzenlenmeleri, çözülmesi ve farkında olunması önemlidir. Görsellerin içerikleri dolaylarıyla sundukları temsiller açısından onlara bakanların düşüncelerini şekillendirmek konusunda oldukça etkili olduğunu söyler.

Aşağıda yer verilen görseller, araştırma kapsamında incelenen gazetelerden seçilmiştir. Seçilen göstergelerin gazetelerin söylemlerini açıkça ortaya çıkarmaya müsait göstergeler olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4. 1. (Milliyet, 15 Eylül 1980, s.1)

Milliyet gazetesinin 15 Eylül 1980’de yayınladığı bu fotoğraf, hem dilsel hem de dil dışı göstergelerden oluşmaktadır. 12 Eylül öncesi eylemlerinin geride bıraktığı bir iz de duvarlara yazılan sloganlardır. Görüldüğü gibi darbeden birkaç gün sonra çekilen bu görselde bir evin duvarları, üç adam tarafından temizlenmektedir. Milliyet gazetesi bu konuyu şu şekilde haberleştirir: “Çeşitli siyasi eğilimdeki örgüt militanları bina duvarlarından yol başlarındaki trafik tabelalarına kadar boş buldukları her yere yazdıkları sloganlar, güvenlik güçleri ve halkın işbirliği ile temizlenmeye başlandı” (Milliyet, 15 Eylül 1980, s. 1). Dilsel gösterge detaylıca incelendiğinde Milliyet gazetesinin ülkede yaşanan olaylardan “çeşitli siyasi eğilimdeki örgüt militanları” olarak adlandırdığı kişileri sorumlu tuttuğu söylenebilir. “Militan” sözcüğü sözlük anlamında üç farklı şekilde kullanılmaktadır. İlk anlamı “Bir düşüncenin, bir görüşün başarı kazanması için savaşılan, mücadele eden kimse” ikinci anlamı “Bir siyasi örgütün etkin üyesi” üçüncü anlamı ise “Mücadelesini zor kullanarak ve yasa dışı yollarla yapan taraftar” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bc660ad3797f9.58728783 17.10.2018) olarak tanımlanmaktadır. Bahsedilen tanımlardan hareketle Milliyet gazetesinin militan sözcüğünü üçüncü anlamıyla kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira fotoğraf altı metinde “bina duvarlarından yol başlarındaki trafik tabelalarına kadar boş buldukları her yere

yazdıkları sloganlar,(...) ” sözünün geçmesi gazetenin sloganları militanların faaliyetlerini eylemselleştirmede araçsallaştırdığı bir durum olduğunu düşündüğü ve toplumsal yıkıcılığın belirtisi olarak algıladığı söylemini sezdirmektedir.

Şekil 4. 2. (Milliyet, 17 Eylül 1980, s.5)

17 Eylül tarihli görselde Kenan Evren, askeri üniforması ve gözlüğü ile kendine güvenen ve güçlü bir lider imajı çizmektedir. Yakın çekim olan görselin, fotoğraftaki kişiyi, apoletlerine ve madalyalarına vurgu yaparak aynı zamanda başarılı bir asker olarak gösterme amacı taşıdığı söylenebilir. Görselin alt metninin ise Kenan Evren'in darbe sonrası tüm yetkileri elinde bulunduran konumuna atıf yaptığı söylenebilir. Görselin detaylarından hareketle gazetenin darbeyi kabullendiğine yönelik bir söylem benimsediği sonucuna varılabilir.

4.1.1.2.Şematik Analiz

Şematik analiz; incelenen bir kitabın, derginin ya da gazetenin ana olayı nasıl sunduğu sorgusuna olanak tanıyan, sunulan olayın ardalan bağlam bilgisinin analiz edilmesini sağlayan ve makro yapının inceleme sahasında yer alan bir mekanizmadır.

4.1.1.2.1. Ana Olay Sunuş Biçimi

Aşağıda yansıtılan tabloda Milliyet gazetesinin ilgili tarihlerde meydana gelen olayları ele alış sıralaması aktarılmıştır. Gazetenin ilgili ana olaylara bağlı alt olayları kendi söylemine göre önem derecesi gözeterek sıralaması yansıtılmıştır.

Tablo 4.2. Milliyet gazetesi ana olay sunuş biçimi

12 Eylül 1980 Darbesi
Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir-komuta zinciri içerisinde yönetime el koyması,
Evren'in yeni yönetime herkesin yardımcı olmasını istemesi,
Demirel, Ecevit ve Erbakan'ın gözetim altına alınması,
Tüm grev ve lokavtların ertelenmesi,
50 binden fazla işçinin tekrar işbaşı yapması,
Üniversitelerin Evren'e bağlılık telgrafi göndermesi,
50 parlamenterin gözetim altına alınması,
Bir teröristin idam edilmesi,
Geçici anayasa yapılması,
Kurucu meclisin oluşturulması,
Bülend Ulusu'nun Başbakan seçilmesi.

Gazete, ilgili dönemde bir ana olayın ekseninde oluşan diğer yan olayları hiyerarşik bir düzenle sıralamıştır. Ancak tablo detaylı incelendiğinde 1980 yılında TSK'nın yönetime el koymasıyla gelişen olayların yeni bir ana olayın (Bülend Ulusu'nun Başbakan seçilmesi) başlamasıyla sonuçlandığı şeklinde yorumlanabilir.

Nedensellik faktörünün net bir şekilde gözlemlenebileceği bu tabloda sadece olayların bağlamsal örüntüsü değil, aynı zamanda olayları yaşayan ve olaylardan etkilenen aktörlerin bilgisi de mevcuttur. Örneğin; 12 Eylül'de "TSK" ifadelerinin anlam ayırıcı özellikleri aktörlerin gazetenin söylemindeki konumunu belirtmektedir. Yani gazete 12 Eylül'ü TSK'nın tüm kadrosuyla yaptığına (Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir-komuta zinciri içerisinde yönetime el koyması) vurgu yaparak 12 Eylül'ün "emir komuta zinciri içinde" yapıldığını yansıtmaktadır.

12 Eylül'de ülke yönetimindeki sivil kanadın askeri yönetim tarafından yargılandığı yansıtılmıştır. Daha açık bir ifadeyle gazete, askeri yönetimin sivil siyasi

yönetim üzerinde üstünlük kurduğu (Demirel, Ecevit ve Erbakan'ın gözetim altına alınması) söylemini sezdirmektedir.

4.1.1.2.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan bağlam bilgisi Dijk'in bahsettiği haber değeri taşıyan konuyu işleyen yazarın birçok faktörü araçsallaştırmasıyla görünür bir nitelik kazanır. Fotoğraflar, başlıklar, sözcük seçimi vb. bahsedilen faktörler arasında sıralanabilir. Tabii sadece bu faktörler ardalanı görünür kılmak için yeterli değildir. Gazetenin ele aldığı olayın haber değeri taşıyıp taşımadığına yönelik seçiciliği, inanç, tutum ve bakış açısı da ardalan bağlam bilgisini görünür kılmayı kolaylaştıran faktörlerdir.

Tüm bu faktörler haberin değeri hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı olur. Ardalan ve bağlam bilgisi karmaşık süreçlerin neticesinde oluşan karmaşık bir mekanizmadır. Çünkü belirlenen haberin ardalansal değerleri, kültürü, etnik ya da cinsiyet grubunu, milliyeti, ideolojiyi, baskın güç unsurlarını teşkil eden aktörleri, partileri, kurumları özel olarak tanımlayan ve derinlemesine analiz edebilecek bilgilerle birlikte karmaşık toplumsal etkileşimlerden türetilmiştir.

Makro yapı analizinin şematik formlarına dâhil edilen ardalan bağlam bilgisi haber değeri taşıyan olayın sosyal ve politik yönünü işaret etmektedir. Aşağıda yansıtılan haber metinleri gazetelerin söyleminde gizlenen ardalan ve bağlam bilgisini ortaya çıkarmak için analiz edilecek olan rast gele seçilmiş metinlerdir.

12 Eylül darbesinden sonra Milliyet gazetesi konuyu çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Bu değerlendirme sürecinin gazetenin söyleminin keşfedilmesinde, tanımlanılmasında ve derinleştirilmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

“DEMOKRASİ İÇİN, “12 EYLÜL” ÜN BAŞARISI ŞARTTIR...”

“12 Eylül günü, Türkiye'de yeni bir dönem başlamış bulunuyor. Gerçi Türk Ulusu, siyasi yaşamında bu tür geçiş dönemlerinin yer almasına yabancı değil... Yakın tarihimizde ilk kez, 27 Mayıs 1960' ta ve 12 Mart 1971'de de, siyasal yaşamın Silahlı Kuvvetlerin müdahalesi ile biçim değiştirdiğine tanık olmuştuk.

Ancak içinde bulunduğumuz yeni dönem, geçmiş örneklerden oldukça farklı nitelikler taşımaktadır. Örneğin; 27 Mayıs'ta da Anayasa ve hükümet lağvedilmişti. Fakat siyasi partilerden sadece Demokrat Parti ve yöneticileri, 27 Mayıs döneminin tasfiye hareketine hedef olmuşlardı. Aynı şekilde, 12 Mart'ta da bir hükümet istifaya zorlanmıştı, ne var ki, Anayasa ve diğer siyasal kurumlar, olduğu gibi bırakılmıştı.

12 Eylül sistemi, Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in ilk günkü konuşmasından da anlaşılabilirdiği gibi,

daha köklü' bir değişiklik tasarısını bünyesinde taşıyor. Çok partili demokratik hayat, artık Atatürk ideolojisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Nitekim Orgeneral Evren de, 12 Eylül' ün gerekçesi niteliğini taşıyan konuşmasında sağlıklı bir demokrasiye uzanan yoldaki tıkanıklıkların açılmasını ana amaçlardan biri olarak göstermiştir. Ancak belirttiğimiz gibi, bu yolun açılmasına uzanacak yolların geçmişten farklı olması 12 Eylül dönemini de, geçmişteki benzer dönemlerden daha köklü ve yerleşik bir yapıya sahip kılacağına benzemektedir.

Neden 12 Eylül dönemi 27 Mayıs ve 12 Mart dönemlerinden farklı bir yapı gerektiriyor? Çünkü gerçekten de ülkemizde, "örtülü harp" durumu vardır ve bununla başedebilecek güçteki Anayasal kurumlar, siyasi partilerden polise, yargı organlarından üniversitelere kadar kilitlenmiş durumdadır.

İşte şimdi, Türk Silahlı Kuvvetlerine öncelikle bu kördüğümü çözmek görevi düşmektedir. Toplumda kışkırtılmış olan ayrılıkçı duyguları, çağdaş Atatürk milliyetçiliği içinde birleştirip eritmek gerekiyor. Devletin yıpranıp aşınmasından yararlanan anarşi ve terörizmi ezerken, sosyal hukuk devletinin ince kurallarını yeniden uygulanır hale getirmek gerekiyor.

Devletin gücünü suçlular için korkacak, vatandaşlar için de özgürlüğün güvencesi haline sokacak niteliklere sahip kılmak gerekiyor. Bu sayıların gerçekleşmesi hangi parti ve görüşe sahip olursa olsun "Türküm..." diyen herkesin mutlu yarınlara sahip kılınması anlamına gelir ve eğer bu hedeflere kısa zamanda ulaşırsa yeniden seçip seçilebileceğimiz, kendi yöneteceğimiz çok partili demokrasiye aynı orandaki çabukluk içinde kavuşabiliriz. Bu açılardan ülkesini seven herkese yeni yönetimin hedeflerine başarı ile ulaşmasına yardımcı olması düşüyor. Türk Silahlı Kuvvetlerini müdahaleye zorlayan şartlar normale döndüğü oranda yani, 12 Eylül başarı kazandığı ölçüde Türk demokrasisi yeniden hayat bulacaktır" (Milliyet, 14 Eylül 1980, s.1).

Yukarıda yansıtılan haber metni Milliyet gazetesinin 12 Eylül darbesini konulaştırdığı yazılarından bir tanesidir. Haberin ardalan bağlam analizine geçmeden önce metnin başlığı irdelenecektir. Gazete bu haberin başlığını "DEMOKRASİ İÇİN, "12 EYLÜL"ÜN BAŞARISI ŞARTTIR..." olarak belirlemiştir. Başlıklar metnin vurgulamak istediği mesajın ön taşıyıcıları olduğu için daha ilk başta metni okumadan metnin içeriğiyle ilgili fikir yürütülebilir. Gazete demokrasinin sağlanabilmesi için 12 Eylül harekâtının başarıya ulaşması gerektiğiyle ilgili bir fikir ortaya atmaktadır. Bu fikri haber metninde ifade ederken 12 Eylül'ün neden başarılı olması gerektiği yönündeki gerekçelerini sıralamaktadır. Bu durum gazetenin başlıkta savunduğu fikri sıraladığı gerekçelerle kuvvetlendirmeye çalıştığının göstergesidir.

Gazetenin "Yakın tarihimizde ilk kez, 27 Mayıs 1960'ta ve 12 Mart 1971'de de, siyasal yaşantının Silahlı Kuvvetlerin müdahalesi ile biçim değiştirdiğine tanık olmuştuk." sözleri tarihsel arka plana dair bilgi vermektedir. Bu durum gazetenin, okuyucusunu Türk siyasal hayatıyla ilgili tarihsel hatırlatma yaparak bilinçlendirdiğinin göstergesidir. Olaylar arası bağlantı kurabilme, neden-sonuç analizleri yapabilme ve dönemler arası kıyaslamalar yapabilme gibi birçok beceriye olanak sağlayacağı düşünülen arka plan hatırlatması okuyucunun sorgulama ve zamanını kavrama bilincine fayda sağlamaktadır. Bu durum gazetenin bilinçli tercihi

olabilir. Ayrıca gazetenin darbelere bakış açısını yansıttığı düşünülen “Gerçi Türk Ulusu, siyasi yaşamında bu tür geçiş dönemlerinin yer almasına yabancı değil...” cümlesi 12 Eylül ve diğer harekâtları “geçiş dönemi” olarak değerlendirdiğinin kanıtıdır.

Gazetenin “Çok partili demokratik hayat, artık Atatürk ideolojisinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Nitekim Orgeneral Evren de, 12 Eylül’ün gerekçesi niteliğini taşıyan konuşmasında sağlıklı bir demokrasiye uzanan yoldaki tikanlıkların açılmasını ana amaçlardan biri olarak göstermiştir.” cümlelerinden hareketle Atatürk ideolojisini ve bu ideolojiyi çağrıştıran demokratik hayatın çok partili yönetimler için önemli olduğu ifade edilebilir. Milliyet gazetesi haberinde Mustafa Kemal Atatürk’ün benimsemiş olduğu ideolojiyle demokrasi arasında bağ kurarak Mustafa Kemal Atatürk’ü olumlulamaktadır. Ayrıca haberde 12 Eylül harekâtının gerekçelerini ifade eden Org. Evren’in sözlerine yer verilmesi gazetenin demokrasi hakkındaki bakış açısını dönem güç unsurunun söylemleriyle pekiştirdiğinin göstergesidir.

Milliyet gazetesinin “Neden 12 Eylül dönemi 27 Mayıs ve 12 Mart dönemlerinden farklı bir yapı gerektiriyor?” sorusu dönemler arası kıyaslama yaptığının göstergesidir. Gazetenin bu soruyu ülkenin içerisinde bulunduğu durumla açıkladığı şu sözlerden anlaşılmaktadır: “Çünkü gerçekten de ülkemizde, “örtülü harp” durumu vardır ve bununla başedebilecek güçteki Anayasal kurumlar, siyasi partilerden polise, yargı organlarından üniversitelere kadar kilitlenmiş durumdadır.”

Genel olarak, gazete Atatürk ideolojisinin getirileri olarak değerlendirdiği demokrasi milliyetçilik, sosyal hukuk devleti, çok partili hayat vb. kavramların ülke açısından önemli mekanizmalar oluşuna vurgu yaparak söylemini bu doğrultuda şekillendirmiştir. Diğer darbe periyotlarıyla 12 Eylül’ü sistem olarak kıyaslayan gazete, 12 Eylül harekâtının demokratik düzenin yeniden işlerlik kazanması için yerinde bir adım olduğunu düşündüğü söylenebilir. Çünkü TSK’nın bu harekâtı, keyfi yapmadığı mesajını taşıyan bazı ipuçlarını metinde belirtmesi bunun kanıtıdır.

Darbe sonrası yönetimi ele geçiren komutanların parlamentoyu feshetmesi sonucu TBMM’yi temsilen MGK kurulmuştur. Bu olayın Milliyet gazetesine yansımaları şu şekildedir:

“MGK’NIN YÜKLÜ GÜNDEMİ!..”

“12 Eylül sisteminde, yasama ve yürütme organlarının tüm yetkileri “Milli Güvenlik Konseyi” tarafından kullanılmaktadır. Yani bu kuruluş, hem parlamentonun hem de hükümetin yerine geçerli olmaktadır. Konsey’in Başkanı Orgeneral Evren’in, doğal olarak Devlet Başkanlığı görevini de yüklenmesi gerekirdi. Nitekim, çok yerinde bir kararla, Orgeneral Evren’in Devlet Başkanlığı’nı üstlendiği açıklanmıştır. Olağanüstü bir çabayı ve sınırsız fedakarlığı göze alarak 12 Eylül hareketi’na karar veren konsey üyelerinin önündeki gündem, insanı yıldırabilecek kadar yüküldür (...) Gönül ister ki, sağlıklı biçimde yeniden çalışabilmeleri için 12 Eylül Harekatı yapılan siyasi partilerimiz, Silahlı Kuvvetler’in katlandığı fedakarlığa karşılık, bir feragat içine girsinler... Süresini kestiremediğimiz “geçiş dönemi” ni çabuk ve engebesiz biçimde aşabilmemiz için, şu anda zorunlu tatil yapan politikacılarımızın tümü, İnönüsel davranabilsinler. Yani demokrasiye rayına oturtmayı amaçlayan 12 Eylül sistemine devletin yarımını düşünerek destek ve yardımcı olurlar... İnaniyoruz ki, olumlu davranışlar, Milli Güvenlik Konseyi tarafından da aynı biçimde değerlendirilecektir. Orgeneral Evren’in açıklamalarından iyice anlaşıldığına göre ve Türk ordusunun geleneklerine uyarlı biçimde, 12 Eylül Harekatı, asla bir kan davası gütmemektedir... Ayrıca, Silahlı Kuvvetler’in, partiler arasında hakem rolü üslenip “Şu haklı, şu haksız” demeyeceği anlaşılmaktadır.”
(Milliyet, 15 Eylül 1980, s.1).

Yukarıda yansıtılan metinden seçilen bazı cümleler gazetenin 12 Eylül ve aktörleriyle ilgili söylemleri hakkında ipucu niteliğindedir. Örneğin; “(...) Nitekim, çok yerinde bir kararla, Orgeneral Evren’in Devlet Başkanlığı’nı üstlendiği açıklanmıştır (...)”. Gazetenin bu cümlede zaten Milli Güvenlik konseyi Başkanlığı statüsüne sahip olan Orgeneral Evren’e Devlet Başkanı statüsünün de verilmesini “çok yerinde bir karar” olarak yorumladığı tespit edilmiştir.

İncelenen metnin başlığı MGK’NIN YÜKLÜ GÜNDEMİ” olarak belirlendiğinden başlığa uygun olduğu düşünülen “Olağanüstü bir çabayı ve sınırsız fedakârlığı göze alarak 12 Eylül harekâtına karar veren konsey üyelerinin önündeki gündem, insanı yıldırabilecek kadar yüküldür” cümlesi 12 Eylül darbesini planlayan ve yönetenlerin bu süreçte “olağanüstü bir çaba” ve “sınırsız fedakarlığı” göze aldıklarını yansıtması ayrıca MGK’nın faaliyet yükünün bir insanı yıldırabileceğinden bahsedilmesi gazetenin söylemini ele veren bir diğer ipucudur. Zira gazete MGK üyelerinin 12 Eylül kararını olağanüstü bir çaba ve sınırsız bir fedakârlık olarak nitelendirmektedir. Milliyet gazetesinin abartılı bir ifade stili kullanması güç unsuru teşkil edenleri destekleyen bir söylem benimsediğinin belirtisi olabilir. Beraberinde gazetenin gözetim altına alınan parlamenterlerle ilgili “Gönül ister ki, sağlıklı biçimde yeniden çalışabilmeleri için 12 Eylül Harekatı yapılan siyasi partilerimiz, Silahlı Kuvvetler’in katlandığı fedakârlığa karşılık, bir feragat içine girsinler... Süresini kestiremediğimiz “geçiş dönemi” ni çabuk ve engebesiz biçimde aşabilmemiz için, şu anda zorunlu tatil yapan politikacılarımızın tümü, İnönüsel davranabilsinler.” sözlerini sarf etmesi TSK’nın fedakârca değerlendirilen çabalarına

karşı parlamenterlerin yeniden sağlıklı bir biçimde siyaset yapabilmeleri için gittikleri rotadan vazgeçmelerini ve “İnönüsel davranmak” -tam olarak ne ifade etmek istediği anlaşılmayan- sözünden hareketle tarihsel bir ima ya da hatırlatma yoluyla temennilerde bulunduğu da söylenebilir. Ayrıca gazetenin metnin sonlarında TSK'nın süreç yönetimiyle alakalı çıkarımlarda bulunduğu da tespit edilmiştir. Örneğin; “Orgeneral Evren'in açıklamalarından iyice anlaşıldığına göre ve Türk ordusunun geleneklerine uyarlı biçimde, 12 Eylül Harekatı, asla bir kan davası götürmemektedir...” ve “Silahlı Kuvvetler'in, partiler arasında hakem rolü üslenip “Şu haklı, şu haksız” demeyeceği anlaşılmaktadır.” Cümlelerinde satır aralarına gizlenen bazı anlamsal yapılar seçilerek bu çıkarımların ne olduğuyla ilgili varsayımlarda bulunulacaktır. “12 Eylül Harekatı, asla bir kan davası götürmemektedir” sözüyle TSK'nın kin beslemek, intikam almak gibi bir niyetinin olmadığı çıkarımıyla gazetenin 12 Eylül aktörlerini destekleyen bir söylem benimsediği söylenebilir. Ayrıca gazetenin Silahlı Kuvvetler' in partiler arasında hakem rolü üslenmeyeceğini ve tarafsız hareket edeceği yönünde bir çıkarımda bulunmuş olabileceği de söylenebilir.

“5-12 EYLÜL: 99 ÖLÜ,
12-19 EYLÜL:4 ÖLÜ

12 Eylül 1980'den önceki son bir hafta içinde, Türkiye'de anarşi ve terör, 99 kişinin yaşamını yitirmesine neden olurken, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine el koymasından sonra geçen ilk hafta içinde 4 kişi öldürülmüştür. Basına yansıyan haberlere göre, 12 Eylül sabahından güne kadar geçen bir hafta içinde, sadece 4 olay olmuş, bu olaylarda, Adana'da bir yüzbaşı şehit edilmiştir” (Milliyet, 20 Eylül 1980, s.7).

Milliyet gazetesinin 20 Eylül 1980 sayısında yer alan 5-12 EYLÜL: 99 ÖLÜ, 12-19 EYLÜL:4 ÖLÜ başlığıyla yansıtılan haber metni ardalan bağlam bilgisinde gazetenin söyleminin çeşitlilik gösteren şekilleri arasında sıralanabilir. 12 Eylül öncesi anarşi ve terörün zirvelere tırmanması ve 12 Eylül sonrası anarşi ve terörün azaldığı bağlamsal analizden çıkarılabilir. Bu metinde ardalan bilgisini ortaya çıkaracak anahtar sözcükler “önce” ve “sonra” belirteçleridir. Milliyet gazetesinin 12 Eylül öncesini ve sonrasını anlaşılabilir bir şekilde kıyasladığı görülmektedir. Fakat bu kıyası yaparken birden çok boyutuyla değil tek bir boyutuyla kıyasladığı tespit edilmiştir. Yani gazete ölü sayılarındaki azlık çokluk açısından iki periyodu kıyaslamaktadır. Gazetenin derin yapıda öncesinde anarşi çoktu, ölümler fazlaydı ama sonrasında anarşi ve ölümler azaldı mesajını vererek 12 Eylül Harekatı'nın

anarşi ve terörü azaltma konusunda işe yaradığı yönünde bir söylem benimsediği çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine el koymasından sonra geçen ilk hafta içinde 4 kişi öldürülmüştür.” cümlesi bağlamsal bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde anlamsal boşluk oluşturabilecek bir izlenim vermektedir. Zira bahsedilen 4 kişinin kimin tarafından öldürüldüğünün bilgisi mevcut değildir.

4.1.2 Mikro Yapı

Söylem Çözümlemesinin makro yapıdan sonraki diğer kolu mikro yapıdır. Mikro yapı haber metinlerinin esas amacının ne olduğu sorusunu yanıtlamada okuyucuya yardımcı olur. Bu yardım haber incelemelerinde mikro yapının iki faktörü sayesinde gerçekleşir. Bunlar: Sentaktik analiz ve sözcük seçimidir.

4.1.2.1.Sentaktik Analiz

Sentaktik analiz cümlenin yapı bilgisi düşünüldüğünde öznelere pozisyonlarını belirleme konusunda cümle çözümlemelerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Dijk (1988, s. 11)’ e göre cümlenin sözdizimi, bir olaydaki katılımcıların semantik rollerini, kelime düzenini, ilişkisel işlevler (konu, nesne) veya aktif veya pasif formların kullanım şeklini ifade eder. Örneğin; "Polis, göstericiyi öldürdü" gibi bir başlık, önce polise, konuya yer verir ve polisin aracı rolü olduğunu ifade eder. Ancak “Polis tarafından öldürülen gösterici” başlığı göstericiye atıfta bulunan bir ifadedir ve gösterici özne pozisyonundadır, yani bu durum cümle yapısında polisin daha az önemli bir rol aldığı anlamına gelir. Son olarak, "Gösterici öldürüldü" başlığının kullanılması sözdizimsel olarak belirsizliğin ifadesidir. Gazete sentaksı üzerine yapılan gramer araştırmaları bu tespitin gerçekten de geçerli olduğunu göstermiştir. Çünkü bu sayede seçkinlerin olumsuz rolleri, bu tür sözdizimsel indirgeme ve örtüklük ile tasarlanmaya edilmeye eğilimlidir.

Milliyet gazetesinin rast gele seçilen haber metinleri, bu bilgiler doğrultusunda değerlendirilecektir.

“DEMOKRASİ” VE “DEVET” KAVRAMI

“ORGENERAL Kenan Evren, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin “Son çare” olarak müdahaleye karar verdiğini, bir kez daha vurgulamış bulunuyor. Devlet ve toplum yapısındaki dramatik gelişmeler sürüp giderken, çeşitli uyarılar yapılmıştır. Fakat sonunda başka çare kalmadığı için, 12 Eylül Harekatı’na girilmiştir (...)” (Milliyet, 17 Eylül 1980, s.1).

Gazetenin 12 ve 22 Eylül arasındaki baskıları incelenmiş ve genel olarak eylemleri yapanların açık bir şekilde belirtildiği tespit edilmiştir. Özellikle dönem güç unsuru Evren'in söz ve eylemleri etken yapılar kullanılarak aktarılmıştır. Örneğin; “müdahaleye karar verdiği”, “vurgulamış bulunuyor”. Yine de yer yer bazı edilgenliklerin kullanıldığı yukarıdaki haberde yer alan bazı cümlelerin yüklemelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin; “yapılmıştır”, “girişilmiştir” vb.

4.1.2.2.Sözcük Seçimi

Çelik ve Ekşi (2008, s. 111), “Söylem Analizi” isimli çalışmasında sözcük seçimi ile alakalı metinsel söylem analizi yapılırken cümle veya cümleciklerin birbiriyle olan ilişkilerini tanımlama, söylemdeki sözcüklerin sıraları ve söz dizinlerini gruplandırma, metinde yer alan iletinin anlamını bulma amaçlanmaktadır. Yani söylem yalnızca sözcüklerin anlamının ortaya konması değil, aynı zamanda sözcüklerin, sözcük gruplarının işlevlerinin ortaya konmasıdır. Bu işlevlerden hareketle vericinin alıcısıyla arasındaki söylemsel bağ hakkında daha net çıkarımlarda bulunmak kolaylaşacaktır.

Aşağıda Milliyet gazetesinin 12 Eylül Darbesiyle ilgili rast gele seçilmiş metinlere yer verilmiştir. İlgili metinlerin sözcük seçimleri analiz edilerek gazetenin alıcısıyla kurduğu söylemsel bağ irdelenecektir.

Önce geçici anayasa yapılacak sonra kurucu meclis oluşturulacak
 “DEVLET Başkanı, Genel Kurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkan Orgeneral Evren, Bakanlar Kumlu'nun bu hafta içinde açıklanacağını, yeni bir anayasa hazırlanacağını ve en kısa süre içinde de kurucu meclis'in oluşturulacağını bildirmiştir”(Milliyet, 17 Eylül 1980, s.6).

Yukarıdaki paragrafta Milliyet gazetesi Org. Kenan Evren'i darbe sonrası elde ettiği statülerle tanıtmaktadır. Gazete, güç temsili olarak yansıtılan Evren ve ekibinin yasama ve yürütmeyi elinde bulundurduğunu sezdirmektedir.

Huzura kavuşan halk kötü günleri unutmaya çalışıyor

- Mecidiyeköy'de esnaflara zorla gazete, kitap satarak büyük paralar toplayan, kendileri gibi düşünmeyenleri sokakta çevirip döven militanlar semti terk etmişler
- 1 Mayıs Mahallesi'nde kurulan jandarma karakoluna çekilen Türk bayrağı sanki “artık devlet var” der gibi dalgalanıyor
- Fatih'te büfe işleten bir vatandaş, “Güneş doğmayan yerlerde artık güneş doğmaya başladı” diyor (Milliyet, 19 Eylül 1980, s.1).

Bu paragraflarda ise ilgili gazetenin anarşi ve terörün sorumlusu olduğunu düşündüğü kişileri “militan” olarak tanımladığı görülmektedir. Gazete olaylara sebebiyet verdiğini düşündüğü kişileri “zorla gazete, kitap satarak büyük paralar toplayan, kendileri gibi düşünmeyenleri sokakta çevirip döven militanlar” sıfat tamlaması grubuyla alıcının zihninde olumsuzlama yoluna gittiği söylenebilir. Ayrıca “ (...) jandarma karakoluna çekilen Türk bayrağı sanki “artık devlet var” der gibi dalgalanıyor” sözlerine yer veren gazetenin “Türk bayrağı”, “devlet” ve “jandarma” sözcüklerini bilinçli seçimlerle bir bütün olarak algılayarak aynı söylemsel bağlam içerisinde kullandığı söylenebilir. Çünkü ilgili metinde gazetenin Türk bayrağının dalgalanmasını öznel bir söylemle ifade ettiği görülmektedir. Yani gazetenin Türk bayrağının dalgalanmasını metaforlaştırarak “artık devlet var” mesajını alıcısına iletme niyetinde olduğu söylenebilir. “artık devlet var” cümlesi anlamsal bir arka plan içermektedir. Bu cümleden gazetenin söylemine yönelik “eskiden devlet yoktu, ama artık var” şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir. Çünkü “artık” sözcüğü olayın öncesini de sezdirenen bir zarftır.

Son olarak; ilgili gazete kendi söylemini desteklemek için doğrudan alıntı yoluyla bir vatandaşın “Güneş doğmayan yerlerde artık güneş doğmaya başladı” sözüne yer verdiği görülmektedir.

4.2 HÜRRİYET GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ

4.2.1 Makro Yapı

Bu bölümde 12 Eylül Darbesini işleyen haber metinlerinin makro analizi yapılacaktır. Makro analiz, tematik ve şematik analiz olmak üzere iki temel inceleme alanını kapsamaktadır.

4.2.1.1.Tematik Analiz

Bu başlıkta konuyla ilgili haber başlıkları, haber girişleri, fotoğraf ve karikatürler incelenecektir. Bu sayede gazetenin haberi nasıl bir söylemle kurguladığı ortaya çıkarılacaktır.

4.2.1.1.1. Başlıklar

Tablo 4.3. Hürriyet gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 tarihli haber başlıkları.

Manşetler
Ordu yönetime el koydu (Hürriyet, 12 Eylül 1980, s.1)
BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ(Hürriyet, 12 Eylül 1980, s.1)
Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde (Hürriyet, 13 Eylül 1980, s.1)
Atatürk yolunda devam (Hürriyet, 13 Eylül 1980, s.1)
Milli Güvenlik Konseyi'nin 13 numaralı bildirisini Türkeş'e saat 13'e kadar mühlet verildi (Hürriyet, 14 Eylül 1980, s.1)
Org. Evren üretimin artırılmasını istedi (Hürriyet, 15 Eylül 1980, s.1)
Müsteşarlara bakan yetkisi verildi (Hürriyet, 16 Eylül 1980)
Evren: Bu hareket tarih kitaplarındaki bir darbe değildir (Hürriyet, 17 Eylül 1980 s.1)
Asgari ücret vergi dışı kalıyor... (Hürriyet, 18 Eylül 1980, s.1)
And içtiler (Hürriyet, 19 Eylül 1980, s.1)
Milli Güvenlik Konseyi yasama görevine başladı (Hürriyet, 20 Eylül 1980, s.1)
Eski parlamenterlerin dosyaları ele almıyor (Hürriyet, 20 Eylül, 1980, s.1)
Devlet Başkanı Evren, kabineyi kurmakla eski Deniz Kuvvetleri Komutanını görevlendirdi
BAŞBAKAN BÜLENT ULUSU (Hürriyet, 21 Eylül 1980, s.1)
Hükümet açıklandı (Hürriyet, 22 Eylül 1980, s.1)
Ulus, yeni yönetimin kadrosunu seçti (Hürriyet, 22 Eylül 1980, s.1)

Yukarıda Hürriyet gazetesinin 12-22 Eylül 1980 arası atmış olduğu manşetler yansıtılmıştır. “Ordu yönetime el koydu” , “BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ” manşetleri 12 Eylül darbesiyle ilgili atılan ilk manşetlerdir. Hürriyet gazetesi bu manşetlerle var olan bir durumu aynen yansıtmıştır. Bu açıdan gazetenin manşetlerde abartı öğelerine yer verdiği söylenemez. Konuyla ilgili diğer manşetler incelendiğinde gazetenin söylemine dair daha açık bilgiler edinilecektir. “Atatürk yolunda devam” manşetini kalın yazı tipinde yansıtan gazete, söylemini Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği yoldan devam edilmesi gerektiğinin vurgusuyla ifade etmiştir.

Darbe sonrası özellikle ekonomide çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kararlar devletin zirvesindekilerin emri doğrultusunda uygulanmıştır. Gazetenin 15 Eylül'de “Org. Evren üretimin artırılmasını istedi” manşetini kullanması, baskın güç olduğu düşünülen kişi veya kişileri kendi içinde benimseme ve dolaylı olarak da okuyucusunda Chomsky'nin bahsettiği “rızanın imalatı” sürecini yönetebilme çabaları olarak yorumlanabilir. Bahsedilen benimseme sürecinin bazen olayların özneleri gizlenerek örtük bir şekilde de yapıldığı görülmektedir. Darbe sonrası dönem parti liderleri Demirel, Ecevit, Erbakan'ın gözetim altına alındığı fakat MHP lideri Alparslan Türkeş'in ikamet ettiği evde bulunmadığı ve devamında dönem baskın güçlerinin Türkeş'e MGK bildirisıyla teslim ol çağrısında bulunduğu tespit edilen bilgiler arasındadır. Durum böyle devam ederken Hürriyet gazetesi konuyu 14

Eylül'de kalın yazılarla “Milli Güvenlik Konseyi'nin 13 numaralı bildirisi: Türkeş'e saat 13'e kadar mühlet verildi” olarak manşetlediği görülmektedir. Gazete bunu yaparken çoğunlukla edilgen çatılı yapılardan yararlanmış ve eylemleri yapan özneler gizli kalmıştır. Benzer bir yapının 16 Eylül'de atılan “Müsteşarlara bakan yetkisi verildi” manşetinde de kullanıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak; ilgili gazetede edilgen yapıyı manşetlerin kullanılması, gazetenin bilinçli bir seçimi olduğu varsayıldığında okuyucuyu eylemin “kimin tarafından” yapıldığının sorgusuna yönlendirme maksadında oldunun göstergesidir. Fakat tersi düşünüldüğünde yani gazetenin darbe sonrası yapılan eylemleri okuyucuya yalnızca bildirme amacıyla olduğu ihtimali, istemsiz de olsa güç unsurunun kendi gücünü pekiştirmek amacıyla gazeteyi araçsallaştırdığı ihtimalini de sezdirmektedir.

4.2.1.1.2. Haber Girişleri

Aşağıda 12 Eylül 1980 Darbesinden sonraki on günde konuyla ilgili Hürriyet gazetesinin haber girişleri başlıklarıyla birlikte aktarılmıştır.

- Ordu yönetime el koydu
Hükümet ve parlamento feshedildi, siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu, Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05. 00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı (Hürriyet, 12 Eylül 1980, s.1).
- Atatürk yolunda devam
Türk Silahlı Kuvvetleri dün sabaha karşı ülkenin yönetimine el koydu ve Parlamento ile Hükümetin feshedildiği, siyasi parti ve sendikaların faaliyetlerinin durdurulduğu açıklandı (Hürriyet, 13 Eylül 1980, s.9)
- ORDU İŞ BAŞINDA
Perşembeyi cuma'ya bağlayan gece yarısından sonra saat 04 sularında radyolarını açık tutanlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine el koyduklarını bildiren Milli Güvenlik Konseyi bildirisini dinlediler. Evet, uzun süredir ağırlaşan siyasal bunalım böylece Türk Ordusunu iş başına getiriyordu. (Hürriyet, 14 Eylül 1980 s.6)
- “Org. Evren Üretimin arttırılmasını istedi”
“Kamu kuruluşlarının bünyesindeki fabrikaların üretim kapasiteleri artırıldı, ikmal sorunları düzene sokuldu. Üretimle ilgili bakanlıkların müsteşarları askeri görevlilerle devamlı çalışıyorlar” (Hürriyet, 15 Eylül 1980, s.1).
- “Org. Evren bugün saat 10.00'da basın toplantısı yapacak”
“Müsteşarlara bakan yetkisi verildi”
“ANKARA, (Hürriyet) – Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral **Kenan Evren**, bugün saat 10. 00'da Başbakanlık'ta bir basın toplantısı düzenleyecek. Devlet Başkanı Orgeneral **Kenan Evren**'in bu ilk basın

toplantısında, durumun genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, izlenecek yol ve yapılacak işler hakkında bilgiler vereceği belirtildi. Orgeneral Evren'in basın toplantısına yerli ve yabancı olmak üzere çok sayıda gazeteci katılacak. Öte yandan Milli Güvenlik Konseyi, yeni hükümet kuruluncaya kadar müsteşarların "bakan" görevi yapmalarını kararlaştırdı" (Hürriyet, 16 Eylül 1980, s.1).

- "Demokrasiyi kaldırmadık... Kurmak için harekatı yaptık"
Devlet Başkam, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren dün düzenlediği basın toplantısında, Bakanlar Kurulunun bu hafta içinde teşkil edileceğini, seçici bir anayasa hazırlanacağını ve ardından Kurucu Meclisin kurulacağını, Silâhlı Kuvvetlerin "İşlemeyen demokrasiyi kaideleriyle birlikte getirmek için bu harekâtı yaptığını" söyledi (Hürriyet, 17 Eylül 1980, s.1).
- Genç yaşlı herkes duvarları temizliyor
Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetimi devralmasından sonra birçok semtte vatandaşlar çeşitli örgütlerin militanlarınca evlerinin duvarlarına yazılan sloganları silmek için sessiz bir temizlik kampanyası başlattılar (Hürriyet, 18 Eylül 1980, s.1).
- And içtiler
Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile Milli Güvenlik Konseyi üyeleri Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Org. Sedat Celasun dün TBMM şeref salonunda düzenlenen bir törenle and içtiler (Hürriyet, 19 Eylül, 1980, s.1 devamı 8).
- Eski Parlamenterlerin dosyaları ele alınıyor
Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in basın toplantısında ifade ettiği "Ardarda seçildikleri için bir türlü işledikleri suçlardan dolayı yargılanamayan" eski parlamenterler hakkında soruşturmaya başlandı (Hürriyet, 20 Eylül 1980, s.1).
- BAŞBAKAN BÜLENT ULUSU
"Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren emekli Oramiral Bülent Ulusu'yu Başbakan olarak görevlendirdi. Ulusu, Hükümeti kurma çalışmalarına başladı" (Hürriyet, 21 Eylül 1980, s.1).

Hürriyet gazetesinin 12 Eylül ile ilgili haber girişleri genel olarak başlıkları özetler niteliktedir. Fakat "Ordu yönetime el koydu" başlığının girişi darbenin hemen ardından eyleme dökülen kararları içermektedir. Daha açık bir ifadeyle gazete ordunun yönetime el koyması neticesinde oluşan birtakım uygulamaları haber girişi olarak aktarmıştır. Kısacası haber girişi ilgili başlığı özetlemekten ziyade yönetime el koyulmasından sonraki olaylar zincirini aktarmada araçsallaştırılmıştır. Ek olarak "Atatürk yolunda devam" başlığının girişi de aynı şekilde oluşturulmuştur ve bu girişin başlığında gazetenin söylemi görünür haldedir. Anlaşılmaktadır ki; ilgili gazete darbe sonrası eyleme dökülen kararları Atatürk'ün yolunda ilerleme şeklinde yorumlamaktadır.

İlgili haber girişlerinde çoğunlukla dönem aktörlerinin sözleri ya da eylemleri tercih edilmiştir. “ORDU İŞ BAŞINDA” , “Org. Evren Üretimin arttırılmasını istedi” , “Org. Evren bugün saat 10.00'da basın toplantısı yapacak”, “Müsteşarlara bakan yetkisi verildi”, “Demokrasiyi kaldırmadık... Kurmak için hareketi yaptık” gibi başlıkların girişleri bu duruma örnektir.

Gazetenin aktör tanımlamalarına bakıldığında ise ilgili gazetenin dönem aktörlerini siyasi ve askeri statülerine göre yansıttığı görülecektir. Haber girişlerinin içerisinden seçilen “Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral **Kenan Evren**”, “ Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Org. Sedat Celasun”, “emekli Oramiral Bülent Ulusu” gibi aktör tanımlamaları bu duruma örnektir. Ayrıca ilgili gazetenin “Org. Evren bugün saat 10.00'da basın toplantısı yapacak” başlıklı haber girişlerinde dönem aktörlerinden Orgeneral Kenan Evren'in adını kalın puntuyla aktardığı görülmektedir. Anlaşılmaktadır ki; gazete dönem güç unsurunu vurgulama amacındadır.

Yukarıda ilgili gazetenin haber girişleri çeşitli açılardan analiz edilmiştir. Son olarak; yukarıda yansıtılan haber girişlerinin söyleme yönelik slogan ifadeler içerip içermediği analiz edilecektir. Gazetenin “Atatürk yolunda devam” adlı haber başlığı slogan ifade olarak yansıtılmıştır. İlgili başlığın ideolojik söyleme sloganlaştırılan bir ifade olduğu söylenebilir. Benzer bir slogan ifadesi “ORDU İŞ BAŞINDA” haber başlığı ve girişinde mevcuttur. Bu başlığın girişinde “Evet, uzun süredir ağırlaşan siyasi bunalım böylece Türk Ordusunu iş başına getiriyordu” sözlerine yer verilmesi iki anlamsal ifadeye vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki: “Uzun süredir ağırlaşan bir siyasi bunalım vardı” ikincisi ise “Türk ordusu iş başına geldi” ifadeleridir. Sözü edilen bu iki anlamsal ifade neden-sonuç bütünlüğü içerisinde yansıtıldığında bağlamsal bir bütünlük oluşturmaktadır. Anlaşılmaktadır ki; gazete, gerek ilgili başlıklarda gerekse girişlerde orduyu olumlu slogan diliyle aktarmıştır. Başka bir slogan ifadesi “And içtiler” başlığında da görülmektedir. Bu slogan ifadesi “and içmek” kavramıyla oluşturulmuştur. Sözü edilen kavram, halkın dönem aktörlerine yönelik güvenini arttırmak için sloganlaştırmış olabilir.

4.2.1.1.3. Fotoğraflar

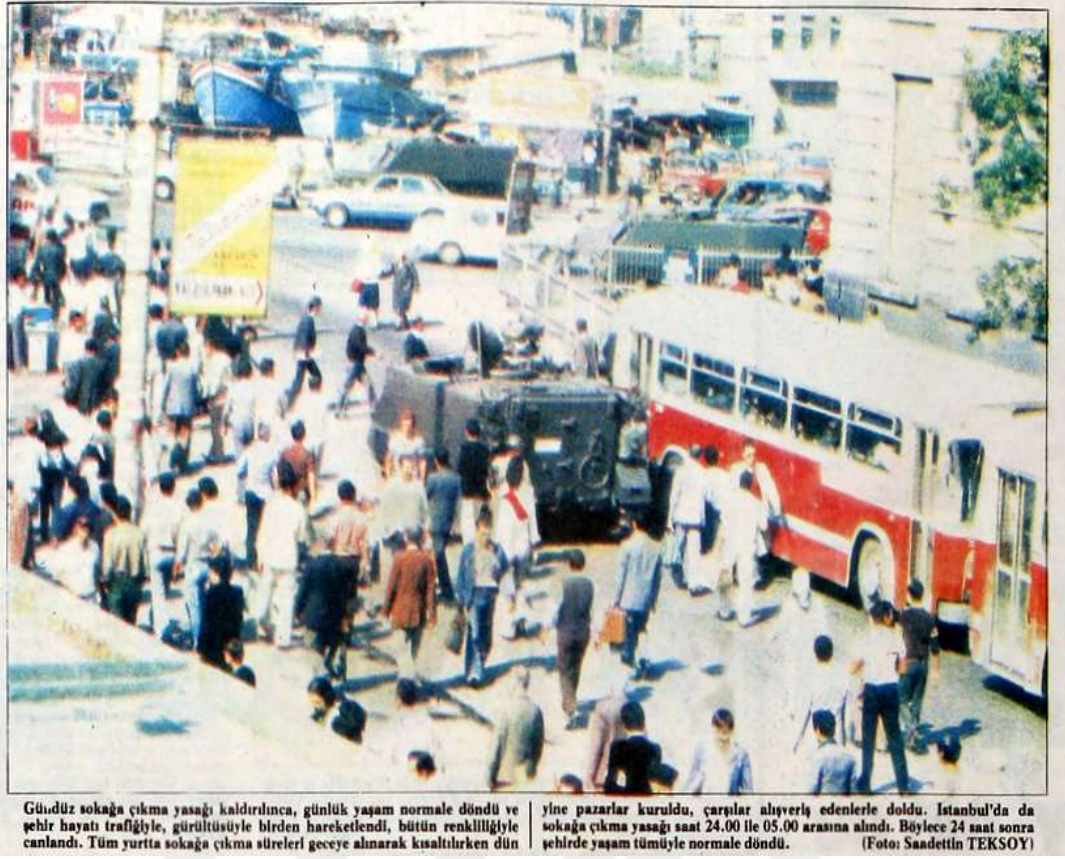
Şekil 4. 3. (Hürriyet, 12 Eylül 1980, s.1)

Hürriyetin 12 Eylül 1980 tarihli gazetesinde Kenan Evren'in üniformalı ve tebessüm eder şekilde verilen fotoğrafını analiz edersek; öncelikle üniforma, darbeyi resmi ve haklı kılmalarının önündeki en büyük etken olarak yorumlanabilir. Evren'in gülümsemesi ise halka 1980 darbesinin haklı sebeplerle yapıldığına yönelik sinyaller verirken, aynı zamanda darbenin başarılı olduğunu ve askerinin halkın yanında ve halkın iyiliği için var olduğunu ifade etmek için kullanıldığı düşünülebilir.

Şekil 4. 4. (Hürriyet, 13 Eylül 1980, s.1)

Diğer görsel göstergelerde olduğu gibi bu göstergede de Orgeneral Evren ve MGK üyesi olan komutanlar yansıtılmıştır. Üniformalar ve komutanların duruş pozisyonları kuralcı ve resmi bir ortam oluşturulduğunun ipucunu vermektedir. Kenan Evren'in elleri belinde bir şekilde yansıtılması alıcısına yetki, üstünlük ve egemen gücün temsili olduğunu sezdirmektedir.

Şekil 4. 5.(Hürriyet, 14 Eylül1980, s.1)

Yukarıdaki görüntü 1980 darbesinin günlük yaşamı olumsuz anlamda etkilemediğine yönelik halk bilgilendirmesi olarak görülebilir. Sokağa çıkma yasağı ve hâlihazırdaki OHAL kararı olmasına rağmen -ki bunlar günlük yaşamı sekteye uğratabilecek durumlardır- halkın yaşamını etkilemediğine gönderme yapmaktadır. Fotoğraf altı metinde “(...) günlük yaşam normale döndü ve şehir hayatı trafiğiyle, gürültüsüyle birden hareketlendi (...)” ifadeleri yer almasına rağmen meydanın ortasında halkın içinde, halkın gündelik yaşamına ait olmayan askeri araçların olduğu görülebilir.

Şekil 4. 6. (Hürriyet, 17 Eylül 1980, s.1)

Hürriyet Gazetesi'nin 17 Eylül tarihli haber metninde kullanılan görselde Kenan Evren, sürekli olarak askeri üniformayla görülmektedir. Bu durum askerin, hükümete karşı yapmış olduğu darbeyi vurgulamak amacıyla yapıldığını gösterebilir. Askeri üniforma aynı zamanda, gücü elinde bulunduran askeri kanadın güç gösterisi olarak da okunabilir. Görselin alt metninde geçen sayısal veri ile "iç ve dış basın" vurgusunun söz konusu aktörün yani Kenan Evren'in önemine vurgu yapmak amacıyla kullanıldığı söylenebilir. "(...) çok rahattı. Soruları açıklıkla karşıladı." vurgusu ise, yine Evren'in, elinde bulundurduğu gücüne vurgu yapmakta ve zaten haklı sebeplerle yapıldığı düşünülen darbeye yönelik sorulacak sorulara karşı bir çekincesinin olmadığını göstermek amacıyla kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Şekil 4. 7. (Hürriyet, 18 Eylül 1980, s.1)

Yukarıdaki görselde 12 Eylül öncesi bir eylem yöntemi olarak kullanılan duvar yazılarının halkın girişimiyle temizlenmesi gösterilmektedir. Görselde halkı temsil eden çocuklar ve yetişkinler kullanıldığı görülmektedir. Gazete derin yapıda insanların gündelik hayatlarına geri dönme çabası içerisinde olduğunun göndermesini yapmaktadır. Daha açık bir ifadeyle 12 Eylül öncesinin izlerini yok etmek için yapılan faaliyetlere vurgu yapılmaktadır.

Yukarıda analizi yapılan fotoğraflardan sonra gazetenin konuyla ilgili kullandığı karikatürler göstergebilimsel açıdan analiz edilecektir.

Şekil 4. 8. (Hürriyet 17 Eylül 1980, s.7)

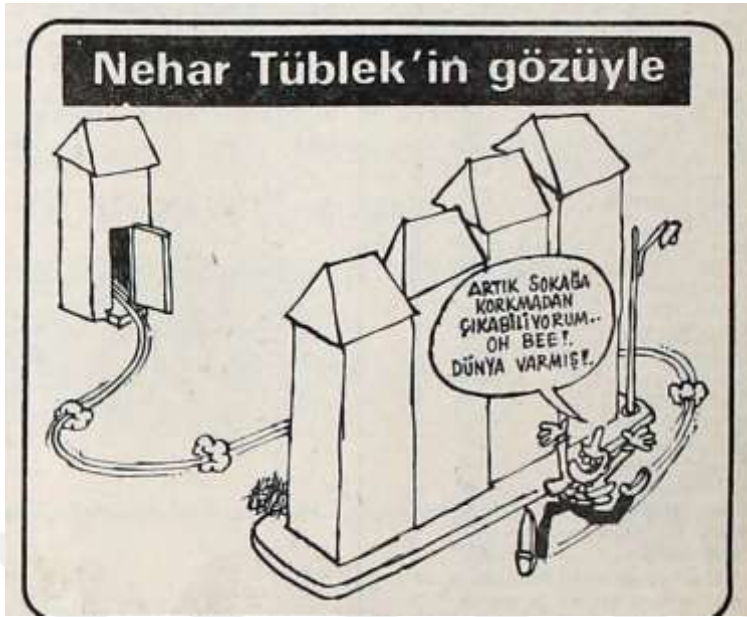
Gösteren:

- Koltuk mağazası
- Çırak arıyor ilanı
- İlane gözü ilişen bir kişi.

Gösterilen:

Darbe sonrası görevden alınan dolayısıyla da işsiz kalan parlamenterlerin farklı mesleklere yönelmesi.

Yukarıdaki karikatür görevden alınan parlamenterlerin bir daha siyasete girmelerinin olanaklı olmadığı düşüncesiyle oluşturulmuştur. İlgili gazetenin parlamentoya yönelik farklı iş alanlarında hatta "çırak" sözcüğüyle ancak çok basit işler yapabileceklerine atıfta bulunduğu düşünülmektedir. Bu durum gazetenin parlamenterlere karşı küçültücü bir mizansen içerisinde olduğunun göstergesidir.

Şekil 4. 9. (Hürriyet, 20 Eylül 1980, s. 7)

Gösteren:

- Sıra sıra evler
- Evden koşarak ve bağırarak çıkan bir kişi
- “ARTIK SOKAĞA KORKMADAN ÇIKABİLİYORUM... OH BEE! DÜNYA VARMIŞ!” dil göstergesi.

Gösterilen: 12 Eylül’ün halk üzerindeki etkisi.

Söz konusu karikatür darbe sonrasına atıfta bulunmaktadır. Askeri darbeden önce sokaklarda yaşanan anarşizm ve terör yüzünden halkın sokağa çıkmaya korktuğunu belirtmek amacıyla kurgulanan karikatür, darbeden sonra halkın korkmadan sokağa çıkabildiğini, sokakların anarşiden, kavgadan ve kaostan temizlendiğini vurgulamaktadır denilebilir.

4.2.1.2.Şematik Analiz

Şematik analiz, haberde makro yapının inceleme alanlarından ana olay sunuş biçimi ve ardalın bağlam bilgisiyle ilgilenir.

4.2.1.2.1. Ana Olay Sunuş Biçimi

Tablo 4. 4. Hürriyet gazetesi ana olay sunuş biçimi

12 Eylül 1980 Darbesi
Uzun süredir ağırlaşan siyasal bunalımdan dolayı TSK'nın yönetime el koyması,
Parlamentelerden Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan'ın gözetim altına alınması,
Bütün yurttaki sıkıyönetimin ilan edilmesi,
MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in ortadan kaybolması,
Hükümet ve parlamento feshedilmesi,
MGK'nın Türkeş'e teslim ol çağrısında bulunması,
Siyasal partilerin faaliyetlerinin durdurulması,
Parlamentelerin dokunulmazlıklarının kaldırılması,
Sendikaların faaliyetlerinin durdurulduğunun açıklanması,
Orgeneral Kenan Evren'in düzenlediği basın toplantısında, demokrasiyi yeniden sağlamak için Bakanlar Kurulunun oluşturulacağını, seçici bir anayasa hazırlanacağını ve ardından Kurucu Meclisin kurulacağını ifade etmesi,
İşledikleri suçlardan dolayı yargılanamayan eski parlamenterler hakkında soruşturmanın başlatılması,
Orgeneral Kenan Evren'in emekli Oramiral Bülent Ulusu'yu Başbakan olarak görevlendirmesi.

Yukarıdaki tabloda Hürriyet gazetesinin 12 Eylül'den sonrasındaki on günde yaşananların hiyerarşik sıralaması yansıtılmıştır. İlgili tablolar incelendiğinde ilk fark edilecek olan ana olayın kendinden sonra sıralanan olaylarla kurduğu nedensellik ilişkileridir. Yani Hürriyet gazetesinin incelenen dönemde bir ana olayın -12 Eylül'de TSK'nın yönetime el koyması - neticesinde meydana gelen alt olayları sıraladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca gazetenin önce gerçekleşen olayın sonraki olayları meydana getirmesindeki neden sonuç bütünlüğünü yansıtırken zamansal bir hiyerarşik sıralama yaptığı da tespit edilmiştir.

Söz konusu yıllarda gazetenin konuyla ilgili söylemleri, olayları yaşayan ya da olaylardan etkilenen aktörler hakkında da bilgi vermektedir. Gazetenin olayları aktarırken, ana olay aktörleri hakkında bilgi vermesi 12 Eylül'ün söylemsel açıdan analizine olanak sağlamaktadır. Örneğin; 12 Eylül'de "TSK" ifadesinin anlam ayırıcı özelliği aktörlerin konumuyla ilgili ipuçları vermektedir. Gazetenin 12 Eylül'ü yöneten aktörlerini, TSK'nin tüm üyeleri olarak değerlendirdiği görülmektedir. Yani 12 Eylül TSK'sinin emir komuta zinciri içerisinde darbeyi yapan ve yöneten askeri güç unsuru olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bir diğer aktör konumlaması parlamenterlerle ilgilidir. 12 Eylül'de ülke yönetimini çıkmaza sürükledikleri gerekçesiyle gözetim altına alınan parlamenterler, suçlu bir şekilde yansıtılmıştır. Ayrıca gazetenin 12 Eylül'ün on günlük süreçte parlamenter sisteme geçildiğinin işareti olarak yeni bir ana olaya vurgu yaptığı da görülmektedir. Bu olay Bülent Ulusu'ya Başbakanlık statüsünün verilmesidir.

4.2.1.2.2. Ardalan ve Bağlam bilgisi

Araştırmaya konu olan olayların haber değeri taşıyıp taşımadığına yönelik seçiciliğinin, olaya yönelik inanç, tutum ve bakış açısının ortaya çıkarılması amacıyla aşağıda Hürriyet gazetesinden rast gele seçilen haberlerin ardalan bağlam bilgisi incelenecektir.

"Dikkat"

Bu sese, bu sözlere kulak veriniz:

Demokrasiyi kaldırmadık, olmayan demokrasiyi kurmak için bu hareketi yaptık. Bu ses bizim sesimiz, bizim güvencemizdir. Gerçek demokratların kükremesi.

O halde tabelacı demokratlara bu ülkede yer yoktur. Duvarları, insanları karalayarak demokrasiyi kalkan yapanlara hayat hakkı kalmamıştır.

Ne güzel değil mi?..."

(Hürriyet, 17 Eylül 1980, s.1)

Yukarıda yansıtılan 17 Eylül 1980 nüshalı metin 12 Eylül sonrası Hürriyet gazetesinin kendi söylemiyle oluşturduğu bir durum değerlendirmesidir. İlgili gazete "Dikkat" başlığını kullanarak daha ilk seferde muhatabı olan okuyucularının zihnine bir uyarıcı göndermiş ve okuyucuyu başlık sonrası metni okumaya yöneltmiştir. Sonrasında gazetenin muhatabı olan okuyucusuna "Bu sese, bu sözlere kulak veriniz" çağrısında bulunduğu görülmektedir. Gazetenin böyle bir çağrıda bulunması ele aldığı konuya verdiği önem derecesini göstermektedir. Metin incelendiğinde Org. General Kenan Evren'in "Demokrasiyi kaldırmadık, olmayan demokrasiyi kurmak

için bu hareketi yaptık” (Hürriyet, 17 Eylül 1980, s.1) sözlerine yer verildiği görülmektedir. İlgili sözlerin metin içerisinde kullanılması gazetenin söylemini kuvvetlendirmeye ve dönem güç unsurunun liderliğini pekiştirmeye yönelik bir eğilimde olduğu düşüncesini akıllara getirmektedir. Zira gazete Evren’in seslenişini “(...) bizim sesimiz, bizim güvencemiz (...)” olarak değerlendirmektedir. Gazete kendisini de dâhil ettiği “bizim sesimiz, bizim güvencemiz” tamlamalarını kullanarak Evren’e ait sözleri aitlik eki vasıtasıyla “biz” birinci çoğul kişi zamirine yüklemiştir. Bu bilgiler doğrultusunda ilgili gazetenin 12 Eylül’e dair darbenin failleriyle benzer bir tavır takındığı ve Evren’in sözleriyle kendi ideolojisini aynı paydada değerlendirdiği söylenebilir. Ek olarak, metin içinde gazetenin sık sık vurgulduğu bir sözcük göze çarpmaktadır. Bu sözcük *demokrasidir*. Gazetenin sözlerinin devamında “gerçek demokratlar” ve “tabelacı demokratlar” olarak nitelediği kişiler arasında bir kıyaslamaya gittiği anlaşılmaktadır.

“Gerçek demokratların kükremesi” cümle yapısı açısından niteleme sıfatı, adlaşmış sıfat ve abartı unsuru kullanılarak oluşturulan bir söz olup gazetenin darbeyi yapanlara yönelik tutumu hakkında ipucu vermektedir. Demokrasinin gerçek temsilcisinin askeri kanat olduğu yönünde bir söylem benimseyen gazete 12 Eylül’ü gerçekleştiren aktörleri olumlulama eğilimindedir. Anlaşılmaktadır ki gazete, 12 Eylül’ü ülkede demokrasinin kurulması adına önemli bir adım olarak değerlendirmektedir. Ayrıca “O halde tabelacı demokratlara bu ülkede yer yoktur. Duvarları, insanları karalayarak demokrasiyi kalkan yapanlara hayat hakkı kalmamıştır.” sözleriyle de dönemin sivil yöneticilerine ötekileştiren bir tutumla eleştiri yönelttiği görülmektedir. Öyleki bu sözlerden birkaç gün önce tabelacı demokratlar olarak nitelenen sivil yönetimlerin parti binalarında yer alan tabelalarla ilgili haber yapmıştır. Gazete “İstanbul’da parti tabelaları indirildi” başlığını kullanarak durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Milli Güvenlik Konseyi tarafından faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin İstanbul’daki il ve ilçe merkezleri, dün güvenlik kuvveterince arandı ve tabelaları indirildi. CHP ve AP’nin İstanbul, Tünel’de aynı binadaki il merkezlerindeki tabelaları ve kır at, altı ok, amblemleri söküldü(...)” (Hürriyet, 14 Eylül 1980, s. 1)

Görüldüğü gibi gazete, sivil yönetimlerin ideolojileriyle özdeşleştirdikleri tabelaların askeri yönetimin emriyle kaldırılmasını haberleştirerek sivil yönetimlerin askeri yönetime mağlub olduğunun beyanında bulunmaktadır. Ayrıca eylemlerin edilgen yapılardan - arandı, indirildi, söküldü - yararlanılarak kurulması haber

metninin ardalanına yönelik bilgi vermektedir. Zira gazete gerçekleşen eylemlerin “güvenlik kuvvetleri” tarafından yapıldığını vurgulamaktadır. Bu haber metninin 17 Eylül 1980 tarihli haber metniyle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde “O halde tabelacı demokratlara bu ülkede yer yoktur. (...) Ne güzel değil mi?...” sözlerinden hareketle gazetenin darbe sonrası konuyla ilgili söylemini güç unsuruna göre şekillendirdiği öyleki “tabelacı demokratlar” şeklinde nitelediği sivil yönetimleri olumsuzlama eğiliminde olduğu görülmektedir.

Anlaşılmaktadır ki gazete, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde askeri kanat ve sivil kanadın güç yarışına vurgu yapmaktadır. Fakat gazetenin bu durumu askeri kanadın cephesinden yansıtarak sivil yöneticileri olumsuzlama eğiliminde olduğu söylenebilir.

4.2.2 Mikro Yapı

Aşağıda Hürriyet gazetesinden rast gele seçilmiş haberlerin mikro yapısı analiz edilecektir.

4.2.2.1.Sentaktik Analiz

Sentaktik analiz daha önce de belirtildiği gibi cümlede özne pozisyonlarını belirleme, aktörlerin semantik rolleri, cümlenin kelime düzeni, metin içerisinde aktif pasif formların kullanım şekilleri hakkında bilgi verir. Aşağıda rast gele seçilen metinlerin sentaktik analizi yapılarak Hürriyet gazetesinin söylemine dair çıkarımlarda bulunulacaktır.

Gazetenin 12 Eylül 1980 tarihli nüshasında “Ordu yönetime el koydu” başlığıyla haberleştirilen olay kendisine bağlı ardıl olaylarla yansıtılmıştır. Gazetenin bu başlığı kullanarak 12 Eylül Darbesini nesnel bir tutumla aktardığı söylenebilir. Anlaşılmaktadır ki gazete orduyu 12 Eylül’ün aktörü olarak görmektedir. Çünkü gazete ordunun yönetime el koyma eyleminde bulunduğunu belirtirken aslında onu güç unsuru olarak kabul ettiği söylenebilir. Ayrıca “Hükümet ve parlamento feshedildi, Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu, Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05. 00’ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı” (Hürriyet, 12 Eylül 1980, s.1) şeklinde aktarılan bazı olaylar sentaktik analiz açısından değerlendirildiğinde genellikle pasif yapılı yargılar kullanıldığı

görülmektedir. Örneğin; feshedildi, durduruldu, kaldırıldı fiileriyle biten cümlelerde gazetenin darbe sonrası eylemleri yapanlara değil de eylemlerin kendisine dikkat çektiği görülmektedir.

13 Eylül 1980’de “Atatürk yolunda devam” başlığını atan gazetenin Mustafa Kemal Atatürk’ün gösterdiği yol doğrultusunda ilerlendiği yönünde bir söylemle böyle bir başlık oluşturduğu görülmektedir. Başlığın altında yer alan “Türk Silahlı Kuvvetleri dün sabaha karşı ülkenin yönetimine el koydu ve Parlamento ile Hükümetin feshedildiği, siyasi parti ve sendikaların faaliyetlerinin durdurulduğu açıklandı” (Hürriyet, 13 Eylül 1980, s.9) haber girişleri de gazetenin özne konumlandırımları, aktör tanımlamaları ile ilgili bilgi vermektedir.

4.2.2.2.Sözcük Seçimi

Hürriyet gazetesinin konuyla ilgili haber metinlerinde tercih ettiği sözcükler gazetenin söylemi hakkında fikir vermektedir. Aşağıdaki rast gele seçilen haber metninde ilgili gazetenin konuyu aktarıırkenki sözcük seçimleri incelenecektir.

Ordu İş Başında

Perşembeyi Cuma’ya bağlayan gece yarısından sonra saat 04 sularında radyolarını açık tutanlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine el koyduklarını bildiren Milli Güvenlik Konseyi bildirisini dinlediler. Evet, uzun süredir ağırlaşan siyasal bunalım böylece Türk Ordusunu iş başına getiriyordu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in başkanlığında Kara, Hava ve Deniz Komutanlarıyla Jandarma Genel Komutanları’ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar yönetimi yürütecekti. İlk bildirilerde parlamentonun ve hükümetin feshedildiği, siyasal partilerin çalışmalarının durdurulduğu ilan edildi. Daha sonra yapılan açıklamalarda ise Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile Milliyetçi işçi Sendikaları Konfederasyonu’nun çalışmalarının da durdurulduğu, dört siyasal partinin başkanlarının şimdilik güvence altına alındıkları bildirildi. Cuma günü saat 13.00’de yayına başlayan TV’de Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Evren’in yaptığı konuşma ilgiyle izlendi. Evren, yeni bir Anayasa hazırlanacağını ve bundan sonra siyasal parti çalışmalarına izin verilerek genel seçimlere gidileceğini söylüyordu. Böylece Türk siyasal yaşamında yeni bir devir başlıyordu. (Hürriyet, 14 Eylül 1980, s. 6)

“Ordu İş başında” başlığını kullanan gazete, 12 Eylül Darbesi’nden sonra yönetimin el değiştirdiğinin haberini vermektedir. Metnin devamında “Evet, uzun süredir ağırlaşan siyasal bunalım böylece Türk Ordusunu iş başına getiriyordu.” cümlesiyle gazete darbe öncesi ülkedeki siyasal süreçleri ağır ve bunalımlı günler olarak algıladığı izlenimi vermektedir. Anlaşılmaktadır ki gazete ağırlaşan siyasal bunalım olarak aktardığı darbe öncesi dönemi olumsuzladığı söylenebilir. Ayrıca gazetenin ifade ettiği şekilde “ağırlaşan siyasal bunalım” neticesinde Türk ordusunun

iş başına gelmesi gazeteye göre beklenen bir faaliyet olduğu fikrini sezdirmektedir. “Cuma günü saat 13.00’de yayına başlayan TV’de Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Evren’in yaptığı konuşma ilgiyle izlendi.” sözleriyle gazete 12 Eylül’ün aktörlerinden Kenan Evren’i Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ünvanlarıyla tanımladığı görülmektedir. Devamında Evren’in konuşmasının halk tarafından ilgiyle izlendiği sözlerine de yer veren gazete yeni yönetimi halk gözünde sempatik göstermeye çalıştığı çıkarımında bulunulabilir. Ek olarak; ilgili haber metninde yer alan “Böylece Türk siyasi yaşamında yeni bir devir başlıyordu.” cümlesi gazetenin söylemine yönelik bazı ipuçları vermektedir. Cümlede kullanılan “yeni bir devir” tamlamasından anlaşılmaktadır ki gazete, 12 Eylül’ün getirdiklerini yeni bir devrin miladı olarak görmektedir.

“And içtiler”

“Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren İle Milli Güvenlik Konseyi üyeleri Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Org. Sedat Celasun dün TBMM şeref salonunda düzenlenen bir törenle and içtiler” (Hürriyet, 19 Eylül, 1980, s.1).

Yukarıdaki haber Hürriyet gazetesinin 19 Eylül 1980 nüshasında yer almaktadır. Gazetenin 12 Eylül Darbesi sonucu 12 Eylül’ü düzenleyen aktörlerin and içmelerini haberleştirilmiştir. İlgili gazete darbe aktörlerini belirtirken rütbelerini de aktarmıştır. Bu durum gazetenin ilgili aktörlere statüsel açıdan saygı gösterdiğinin ifadesi olduğu söylenebilir.

4.3 CUMHURİYET GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ

4.3.1 Makro Yapı

Bu bölümde 12 Eylül Darbesini işleyen haber metnlerinin makro yapısı incelenecektir. Makro yapı, tematik ve şematik analiz olmak üzere iki temel inceleme alanını kapsamaktadır.

4.3.2.1. Tematik Analiz

Bu başlıkta konuyla ilgili haberlerin başlıklar, haber girişleri, fotoğraflar ve karikatürler incelenecektir. Bu sayede Cumhuriyet gazetesinin konuya yönelik söylemi hakkında bilgi edinilecektir.

4.3.2.1.1. Başlıklar

Aşağıda yansıtılan tablo Cumhuriyet gazetesinin konuyla ilgili atmış olduğu manşetleri göstermektedir.

Tablo 4.5. Cumhuriyet gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 tarihli haber başlıkları

Manşetler
Parlamento ve hükümet feshedildi. (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980, s.1)
Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980, s.1)
ANA HEDEF ATATÜRKÇÜLÜK (Cumhuriyet, 13 Eylül 1980, s.1)
Org. Evren MGK'nın ilkelerini açıkladı (Cumhuriyet, 13 Eylül 1980, s.1)
TÜRKEŞ'E BUGÜN 13'E KADAR SÜRE TANINDI (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980, s.1)
DEVLET BAŞKANLIĞI GÖREVİNİ DE ÜSLENEN ORGENERAL EVREN BAŞBAKANLIK VE BAKANLIKLARIN MÜSTEŞARLIKLARI İLE TOPLANTI YAPTI (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980, s.1)
Ücretlere yüzde 70 zamlarla tüm grevlere son verildi (Cumhuriyet, 15 Eylül 1980, s.1)
Müsteşarlar, bakan yetkisini kullanacak (Cumhuriyet, 16 Eylül 1980, s.1)
Evren "Bozulan demokrasiyi işletmeye geldik" (Cumhuriyet, 17 Eylül 1980, s.1)
Anarşiye hiçbir ad altında izin verilmeyecek (Cumhuriyet, 17 Eylül 1980, s.1)
Evren ve Millî Güvenlik Konseyi üyeleri bugün törenle and içecek (Cumhuriyet, 18 Eylül 1980, s.1)
Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı (Cumhuriyet, 18 Eylül 1980, s.1)
Evren ve Konsey üyeleri törenle and içti (Cumhuriyet, 19 Eylül 1980, s.1)
50 parlamentenin gözetim ve güvence altına alındığı açıklandı (Cumhuriyet, 19 Eylül 1980, s.1)
OECD'ye göre Türkiye , % 78.4 enflasyon oranı ile başladı(Cumhuriyet, 20 Eylül 1980, s.1)
Emekli Amiral Bülent Ulusu Başbakan oldu (Cumhuriyet, 21 Eylül 1980, s.1)
BAKANLAR KURULU AÇIKLANDI (Cumhuriyet, 22 Eylül 1980, s.1)

Tablo 4. 5.'te Cumhuriyet gazetesinin 12 Eylül ve sonrasındaki on günlük manşetleri verilmiştir. Gazetenin darbeyle ilgili ilk manşeti "Parlamento ve hükümet feshedildi" ve "Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu" olmuştur. 13 Eylül günü "ANA HEDEF ATATÜRKÇÜLÜK" manşetini atan gazete, söyleminin ideolojik boyutuyla ilgili ipuçları vermektedir. Manşetin analizi yapıldığında Mustafa Kemal Atatürk ve onun kazandırdıklarına zarar getirilmesini engellemenin esas amaç olduğu fikrinin düşünüldüğü sezilmektedir. Ayrıca manşet, şekilsel olarak değerlendirildiğinde gazetenin habere verdiği önemin derecesi hakkında fikir sahibi

olunabilir. Cumhuriyet gazetesinin bu manşeti büyük puntolarla ve geniş bir alanda yansıtması konuya verdiği önemi göstermektedir.

Gazetenin bazı manşetlerde güç unsurunu merkezileştirdiği söylenebilir. Özellikle “Org. Evren MGK’nın ilkelerini açıkladı”, “DEVLET BAŞKANLIĞI GÖREVİNİ DE ÜSLENEN ORGENERAL EVREN BAŞBAKANLIK VE BAKANLIKLARIN MÜSTEŞARLIKLARI İLE TOPLANTI YAPTI”, “Evren ve Konsey üyeleri törenle and içti” ifadelerinin bu duruma örnek teşkil ettiği söylenebilir. Manşetlerin sentaktik analizi yapıldığında ise öznelerin bazen etken bazen de edilgenliklerle sağlanan eylemlerle yansıtıldığı tespit edilmiştir. “Ücretlere yüzde 70 zamla tüm grevlere son verildi”, “Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı”, “Anarşiye hiçbir ad altında izin verilmeyecek” bahsedilen edilgenlikler arasında sıralanabilir. Manşetlerde faaliyetlerin kim tarafından yapıldığı ya da yapılacağı sorusuna net bir cevap verilemeyeceği tespit edilmiştir. Gazetenin okuyucusunun ilgisini çekmek için böyle bir yol tercih ettiği tahmin edilmektedir. Ayrıca gazetenin “DEVLET BAŞKANLIĞI GÖREVİNİ DE ÜSLENEN ORGENERAL EVREN BAŞBAKANLIK VE BAKANLIKLARIN MÜSTEŞARLIKLARI İLE TOPLANTI YAPTI”, “BAKANLAR KURULU AÇIKLANDI” manşetlerini büyük puntolar kullanarak ve kalın yazı şekliyle aktardığı tespit edilmiştir. Bu manşetlerden gazetenin güç unsurunun yönetim gücünü parlamenterlere devretme sürecini delillemek istediği çıkarımında da bulunulabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde gazetenin on günlük gündemini Org. Evren ve ekibinin darbe sonrası yaptığı faaliyetler oluşturmuştur. Ayrıca seçilen manşetlerden hareketle gazetenin abartıdan uzak bir dil kullandığı da söylenebilir.

4.3.2.1.2. Haber Girişleri

Aşağıda 12 Eylül 1980 darbesinden sonraki on günde konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinin haber girişleri başlıklarıyla birlikte aktarılmıştır.

- “Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu, Türk Silahlı Kuvvetleri “emir komuta zinciri içinde ve emirle” görev yaptı”
“Cumhuriyet Haber Merkezi- Türk Silahlı Kuvvetleri dün sabaha karşı yurtda yönetime el koymuşur. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren Başkanlığında, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanının yer aldıkları Milli Güvenlik Konseyi’nce dün sabah Türkiye radyolarından ulusal ve tüm dünyaya duyurulan bildiriye, ülkenin “İç ve dış düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve

bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar” içinde oluşu nedeniyle, Türk Silahlı Kuvvetlerinin “ İç hizmet kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma görevini Yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme (...) ülke yönetimine bütünüyle el koyduğu açıklanmıştır” (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980, s.1).

- DEVLET BAŞKANLIĞI GÖREVİNİ DE ÜSTLENEN ORGENERAL EVREN BAŞBAKANLIK VE BAKANLIKLARIN MÜSTEŞARLARI İLE TOPLANTI YAPTI “ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu)-Devlet Başkanlığı görevini üstlenen Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Evren, dün saat 17’de Başbakanlıkta müsteşarlar ile bir toplantı yapmıştır” (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980, s.1).
- Yaşam normale dönüyor
“Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine bütünüyle elkoymasından sonra yurttan durumun sakin olduğu bildirilmiştir. Sıkıyönetim Komutanlıklarının, Milli Güvenlik Konseyi bildirimleri doğrultusunda aldığı önlemlerden sonra günlük yaşam dün normale girmiş, şehirlerarası kara ve demiryolu ulaşımı normal programa göre yürütülmeye başlanmıştır” (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980, s.1).
- “MHP Başkanı Türkeş de teslim oldu”
“Cumhuriyet Haber Merkezi- Milli Güvenlik Konseyi’nin yönetime el koyduğu 12 Eylül sabahından bu yana çeşitli çağrılara karşın bulunamayan MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, dün sabah saat 07.00 sularında Ankara Garnizon Komutanlığına telefon açarak saklandığı yerden alınmasını istemiş ve daha sonra da özel bir uçakla İzmir Uzunada’ya götürülerek Türk Silahlı Kuvvetlerinin koruma ve güvencesi altına alınmıştır” (Cumhuriyet, 15 Eylül 1980, s.1).
- “Müsteşarlar, Bakan yetkilerini kullanacak”
“Ankara- (a.a.) Milli Güvenlik Konseyi, Belirli kamu görevlilerine, Bakanlık ve amiri itelik yetkisi verilmesini kararlaştırmıştır. Milli Güvenlik Konseyi kararı uyarınca Başbakanlık ve Bakanlık Müsteşarları ile Dış İşleri Bakanlığı Genel Sekreteri, Bakanlara verilmiş bütün görev ve yetkileri, Milli Güvenlik Konseyine niyabeten deruhte edip, yürüteceklerdir” (Cumhuriyet, 16 Eylül 1980, s.1).
- “Geçici Anayasa için çalışmalar sürüyor”
“Ankara-(Cumhuriyet Bürosu) Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimine bütünüyle el koyması ile birlikte bugünlerde geçici bir Anaysanın yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Geçici Anayasa üzerindeki çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmekte ve hafta içinde ila edileceği bildirilmektedir” (Cumhuriyet, 16 Eylül 1980, s.1).
- Evren “Bozulan demokrasiyi işletmeye geldik,,
“ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, dün düzenlediği ilk basın toplantısında yerli ve yabancı basının sorularını yanıtlarken Türk Silahlı Kuvvetlerinin uzun süre bu görevi üstlenmeye niyeti olmadığını belirtmiş ve emin olunuz ki asker aslı vazifesinden ayrılmak niyetinde değildir demiştir. Demokrasinin ortadan kaldırılmadığını bir soru üzerine açıklayan Orgeneral Evren, “bozulan demokrasiyi işler hale getirmek için geldik” şeklinde konuşmuştur” (Cumhuriyet, 17 Eylül 1980, s.1).
- “Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı”
“ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) – 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa ve Milli Güvenlik Konseyinin bildiri, emir, karar veya varlığına karşı gelenler askeri mahkemeye sevk edilinceye değin gözetim altında tutulabileceklerdir. Gözetim süresi 15 günden 30 güne çıkartılmıştır” (Cumhuriyet, 18 Eylül 1980, s.1).
- “Evren ve Konsey üyeleri törenle ant içti”
ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren ile Milli Güvenlik Konseyi üyeleri dün Parlamento’da düzenlenen bir törenle yemin etmişlerdir. (Cumhuriyet, 19 Eylül 1980, s.1).

- “50 parlamenterin gözetim ve güvence altına alındığı açıklandı”
“ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanlığı, AP'den 7, CHP'den 25, MHP'den 11, MSP'den 5, MBG ve bağımsızlardan 2 olmak üzere toplam 50 eski parlamenterlerin gözetime ve Silahlı Kuvvetlerin güvencesi altına alındığını açıklamıştır” (Cumhuriyet, 19 Eylül 1980, s.1).
- “MGK, SIKIYÖNETİM KANUNUNU DEĞİŞTİREN TASARIYI KABUL ETTİ”
“ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- Milli Güvenlik Konseyi Parlamentoda ilk toplantısını dün Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Evren'in başkanlığında yapmıştır. 5 saat süren toplantıdan sonra MGK Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi'nden şu açıklamalar yapılmıştır: (...)” (Cumhuriyet, 20 Eylül 1980, s.1).
- “Yüzbaşı Angın'ın öldürüldüğü olayın bir sanığı tek celsede idama mahkum oldu”
“ADANA (Cumhuriyet Güney İlleri Bürosu)- Adana'da beş gün önce Tank Yüzbaşı Bülent Angın'ın şehit edilmesi olayına karışan teröristlerden Serdar Soyergin ile Ayhan Cansun dün yargılanmışlardır. Adana Sıkıyönetim 1 Numaralı mahkemesinde yapılan duruşmada mahkeme heyeti, Tank Yüzbaşı Bülent Angın'ın öldürülmesi olayına karışan Serdar Soyergin hakkında idam cezası vermiştir. Diğer terörist Bülent Cansun ise 10'u ağır olmak üzere 11 yıl hapis cezasına mahkum olmuştur (...)” (Cumhuriyet, 20 Eylül, 1980, s.1).
- “Emekli Amiral Bülent Ulusu Başbakan oldu”
“ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Deniz Kuvvetleri eski komutanı emekli Oramiral Bülent Ulusu'yu hükümeti kurmak üzere Başbakan olarak görevlendirmiştir (...)” (Cumhuriyet, 21 Eylül 1980, s.1).

Cumhuriyet gazetesinin haber girişleri ve başlıkları genel olarak uyumludur. Haber girişleri başlıkların özeti niteliğindedir. Gazete haber girişlerinde 12 Eylül ve sonrasında alınan kararlar ve bu kararların uygulanmasıyla ilgili bilgi vermektedir. Daha açık bir ifadeyle gazete dönem güç unsurları tarafından yapılan eylemleri olduğu gibi yansıtmaktadır. Ayrıca haber girişleri detaylı incelendiğinde konu içerisindeki aktörler hakkında ne olumlu ne de olumsuz bir eleştiri yapıldığı görülmektedir. Bu durum gazetenin 12 Eylül hakkında mesafeli bir söylem oluşturduğu izlenimini vermektedir.

Cumhuriyet gazetesinin haber girişleri aktör tanımlamaları açısından incelendiğinde ilgili girişlerin askeri yönetim etrafında şekillendiği görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle 12 Eylül aktörleri gazetenin haber girişlerinde daha görünür haldedir. Örneğin; “Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu”, “DEVLET BAŞKANLIĞI GÖREVİNİ DE ÜSTLENEN ORGENERAL EVREN BAŞBAKANLIK VE BAKANLIKLARIN MÜSTEŞARLARI İLE TOPLANTI YAPTI” başlıklarının girişinde Orgeneral Evren ve diğer komutanların hem askeri hem siyasi statüleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Gazete bunu yaparken olayların gerçekleşme sırasına göre bir yol izlediği söylenebilir. Örneğin; Orgeneral Evren'in Devlet Başkanı ve Milli

Güvenlik Konseyi Başkanı olmasına karar verilmesi gazetenin haber girişlerinde de aşamalı olarak yer almaya başlamıştır. Anlaşılmaktadır ki gazete dönem şartları içerisinde 12 Eylül aktörlerini gelişen olaylar etrafında olduğu gibi yansıtmaktadır. Bu durum gazetenin nispeten nesnel bir söylem benimsediği şeklinde okunabilir.

Son olarak; ilgili gazetenin haber girişlerinde söylemi görünür hâle getiren sloganlaştırılmış dilsel ifadeler yer verilip verilmediği incelendiğinde neredeyse hiç slogan ifadesine rastlanmadığı söylenebilir. Fakat haber girişlerinden ziyade “Yaşam normale dönüyor” haber başlığında ilgili gazetenin ülkede 12 Eylül sonrası normalleşme süreci yaşandığı yönündeki düşüncesine taraf toplama ve okuyucusunu duruma razı etme niyetinde bir sloganlaştırmaya gittiği söylenebilir.

tanımladığı söylenebilir. Gazetenin söylemi güç unsurlarının statüsel etiketlerine göre şekillendiği söylenebilir. Ayrıca fotoğraf altı metnin de kullanıldığı bu görsel göstergede dilsel göstergelerin de güç unsurları hakkında bilgi vermesi yönünden hem dil dışı hem dilsel göstergelerin uyum içine olduğu söylenebilir.

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Evren

Şekil 4. 11. (Cumhuriyet, 13 Eylül 1980, s.1)

13 Eylül 1980 yılına ait bu görsel göstergede, daha önceki göstergede de olduğu gibi 12 Eylül darbesinin yöneteni Kenan Evren'in yansıtıldığı görülmektedir. MGK'nın ilkeleri açıklanırken çekilen bu görselde fotoğrafı çeken kişinin baktığı açı düşündürücüdür. Fotoğrafta Evren'in sağ silüeti yansıtılmaktadır. Görsel gösterge dikkatli incelendiğinde Kenan Evren'in askeri üniformasının omuz kısmında yer alan dört yıldızlı kılıçlı çelenk sembolü göze çarpmaktadır. Bu sembol, Evren'in askeri birliklerin başındaki komutan tanımlamasının yapılabileceği "Orgeneral" rütbesinin temsilidir. Ayrıca ilgili gazete göstergede yer alan gösterenin kim olduğuyla alakalı açıklamada Evren'i hem "Milli Güvenlik Konseyi Başkanı" hem de "Orgeneral" statüleriyle tanıtmaktadır. Bu statülerin sağladığı haklar gücün merkezine Evren ve ekibini yerleştirdiği için Cumhuriyet gazetesinin görselin derin yapısında gücün iktidarlığını kabullendiği yönünde bir söylem oluşturduğu ifade edilebilir.

Evren ve komutanlar dünkü basın toplantısında

Şekil 4. 12. (Cumhuriyet, 17 Eylül 1980, s.1)

Yukarıdaki görsel, Orgeneral Evren ve komutanlardan oluşan ekibinin darbeye ilgili düzenledikleri basın toplantısında fotoğraflanmıştır. Detaylı incelendiğinde görselin sol taraftan çekildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca mikrofonların işaret ettiği ve konuşuyorken fotoğraflandığı düşünülen kişinin Orgeneral Evren olduğu görülmektedir. Gazetenin böyle bir görselle okuyucusunun bilinçaltında egemen gücün kim olduğuyla ilgili mesajlar verdiği söylenebilir.

Yukarıda analizi yapılan fotoğraflardan sonra gazetenin konuyla ilgili kullandığı karikatürler gösterebilimsel açıdan analiz edilecektir.

REFLEKS

Şekil 4. 13. (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980, s.1)

Cumhuriyet gazetesinin 12 Eylül 1980 Cuma günü yayımladığı gazetenin ilk sayfasında yer alan yukarıdaki gösterge,

Gösteren

- Karşılıklı olarak yansıtılan iki adam,
- Adamlardan biri bacak bacak üstüne atmış bir oturma pozisyonunda,
- Oturan adamın karşısında diğer adam
- “DÜN 23 KİŞİ ÖLDÜRÜLDÜ” dil göstergesinin göstereni.

Gösterilen

- Bozulan toplum düzeninin olaylar karşısında kayıtsız kalan siyasilere çılgılığı

Gösteren ve gösterilen ikilisinin birleşmesi bir bütünlük oluşturmaktadır. Gösterge dikkatli incelendiğinde aynı bağlam içerisinde dört ardışık göstergenin sıralandığı görülmektedir. Yansıtılan iki kişiden birinin bir sandalyede gözleri kapalı ve bacak bacak üstünde olacak şekilde oturma pozisyonuyla betimlendiği görülmektedir. Ayrıca daha detaylı bakıldığında bu kişinin yüz ifadesinin, gösterilene karşı nasıl bir tutum takındığıyla ilgili ipucu niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

İlk göstergede ayakta duran bir adam, elindeki kağıtta yazılan “DÜN 23 KİŞİ ÖLDÜRÜLDÜ” yazısını önünde oturan kişiye gösterir. Fakat oturan kişi hiçbir tepki vermeden gözleri kapalı bir şekilde durmaktadır. Bu durumdan hareketle oturan adamın dilsel göstergenin gösterilenine karşı kayıtsız kaldığı analizi yapılabilir. İkinci göstergede ayakta duran adam, oturan adamla iletişime geçmenin farklı bir yolunu dener ve bağırarak “DÜN 23 KİŞİ ÖLDÜRÜLDÜ” sözünü tekrarlar. Fakat oturan adam duruma hala tepkisizdir ve ilk göstergedeki tutumun aynısını sergiler. Üçüncü göstergede ayakta duran adamın hiç tepki vermeyen diğer adamla iletişime geçmek için daha ne yapılabileceğinin sorgusunda olduğu görülmektedir. Son göstergede ise ayakta duran adamın oturan adamın refleksif de olsa bir tepki vermesi amacıyla elindeki tokmakla oturan adamın kafasına vurmaya teşebbüs ettiği görülmektedir.

Psikolojide eyleme geçmenin oluşum öğeleri olarak bilinen etki-tepki kuramından esinlenilerek meydana getirildiği düşünülen bu karikatürün “REFLEKS” adını alması bilinçsiz değildir. Zira son göstergede ayaktaki adamın elindeki tokmakla oturan adamın sinir hücrelerini harekete geçirme niyetinde olduğu ve bazı reflekslerin ani etkiler sonucu bilinçsizce de olsa gerçekleştiğini bildiği söylenebilir.

Anlaşılmaktadır ki gazete bu karikatürle dönemin siyasi liderlerinin ülkedeki durum hakkında tepkisiz kalmasını eleştirmektedir.

4.3.1.2.Şematik Analiz

Şematik analiz, haberde makro yapının inceleme alanlarından ana olay sunuş biçimi ve ardalan bağlam bilgisiyle ilgilenir.

4.3.1.2.1. Ana Olay Sunuş Biçimi

Tablo 4. 6. Cumhuriyet gazetesi ana olay sunuş biçimi

12 Eylül 1980 Darbesi
Silahlı Kuvvetler'in yönetime el koyması,
Parlamento ve hükümetin feshedilmesi,
Org. Evren MGK'nın ilkelerini açıklaması,
Yüzde 70 zamlı tüm grevlere son verilmesi,
Evren ve Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin TBMM salonunda törenle and içmesi,
Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarılması,
50 parlamenterin gözetim ve güvence altına alınması,
Emekli Amiral Bülent Ulusu'nun Başbakan olarak atanması,
Bakanlar Kurulu'nun açıklanması.

Cumhuriyet gazetesinin ana olay sunuş biçimi, diğer gazetelerde olduğu gibi bir ana olaya bağlı olaylar zinciri şeklinde kurgulanmıştır. İlgili gazetenin 12 Eylül ve sonraki günler Evren ve ekibinin eylemlerini haberleştirirken kendi yorumunu katmadığı görülmektedir. Bu durum askeri gücün medya üzerinde oluşturduğu etkinin bir göstergesidir.

Ayrıca gazetenin 12 Eylül'de askeri güç tarafından yapılan eylemlere genişçe yer verirken, ülke vatandaşlarına yönelik haberlere daha az yer verdiği tespit edilmiştir.

4.3.1.2.2. Ardalan ve Bağlam bilgisi

“OLAYLARIN ARKASINDAKİ GERÇEK
Durum ve Zaman

Türkiye’de 12 Eylül’de bir değişiklik gerçekleşti. Ordu yönetime el koydu. Bunca büyük değişikliğin böylesine sessiz, kolay, gürültüsüz biçimde gerçekleşmesi ve bütün kesimlerde onaylanıp benimsenmesi toplumun bekleyişlerine karşılık vermesi anlamını taşır. Yürürlükteki rejimin çürüdüğü ve Parlatmentonun kilitlendiği noktada gündeme giren zorunlu eylemin, çeşitli yönleri vardır. Başarılı bir uygulama ile 12 Eylül’de başlayan hareketi, büyük sorumlulukların ve zorlukların beklediği de açıktır. Zorunlu koşullarda “yönetime tümüyle el koyan” Milli Güvenlik Konseyi de güçlüklerin bilincindedir. Bu güçlükleri aşmak için başlangıç noktası ne olmalıdır? Her şeyden önce “Türkiye’nin bağımsızlığı, bütünlüğü, bölünmezliği” konusunda herkesin oybirliği kesin ve gereklidir. Ulus bilincinin bu temelde özüne kavuştuğunu biliyoruz. Hangi kesimden ve hangi fikirden olursa olsun her yurttaşın ülkenin bağımsızlığı, bütünlüğü ve bölünmezliği üzerinde titremesi gerekmektedir. Bu amaçta buluşmak, Atatürk Cumhuriyetinin korunmasında ve kollanmasında birincil görevdir. Milli Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in bu konuda duyarlı bir asker olduğuna da kamuoyu içtenlikle inanmaktadır.

Güncel sorunlar arasında her şey bu temel ilkenin gerisinde ikincil, üçüncül veya dördüncül planda kalmıştır. Ulusal tarih bilincimiz aramızdaki bütün fikir ayrılıklarının sınırlarını bu kurala göre belirlemelidir.

12 Eylül eylemi devletin yasama ve yürütme MGK (Milli Güvenlik Konseyi) elinde toplanmasıyla sonuçlanmıştır. MGK ülkenin içinde bulunduğu karmaşık sorunları çözebilmek için gerekli kanunları birbiri ardına çıkarmak ve eylemin gerekçesini de belirleyen yasaları oluşturmak gereği karşısındadır. İş bu kadarla da kalmıyor. Dış ve iç siyasal ve ekonomik sorunları olduğu gibi yeni yönetim üstlenmiştir. Ancak bu sorunlardan daha önce gelen görev, yurttaşın can güvenliğini sağlamak için terör ve anarşinin üstesinden gelmektir. Yalnız bu alanda sağlanacak başarı bile halk kitlelerine bir soluk aldıracaktır.

Orgeneral Kenan Evren liderliğinde ve Silahlı Kuvvetler hiyerarşik düzeni içinde gerçekleştirilen 12 Eylül eylemini toplumdaki çeşitli kesimler ve çevreler kendi özlemlerinin bir aracı gibi görmek veya göstermek eğilimindedirler. Bu tür girişimlerin hem yeni yönetim için anlamsız zorluklar üretmesi beklenir hem de zaman içinde MGK’nin uygulamalarıyla yeni yönetimin niteliği ortaya çıkacağından bir yararı yoktur. MGK iktidarının Türkiye’nin doğal iç ve dış kuvvet dengesine ve yürürlükteki ilişkilerine dayanması normaldir. Çok partili rejimin bir iç savaş eşliğine geldiği noktada gerçekleşen 12 Eylül’ün çeşitli toplumsal güçler arasında bir hakem etkinliğine yönelmesi de beklenir. Bu alanda kuulacak dengeler hareketin tabanını da saptayacaktır. Sonuçta Türkiye’nin çok kritik günler yaşadığı bir dönemde toplumun aşırı duyarlılıkla engelleri aşmak yolunda dikkatli olması gerekmektedir. MGK, geçmişin bütün kötü mirasını yüklenmek zorundadır ve bu mirasın olumsuz koşullarında başarıya ulaşması zorunludur.

Her şeyden önce bu işin bir zaman sorunu olduğunu anlamak ve anlayış göstermek gereği açıktır.” (Cumhuriyet, 16 Eylül 1980, s. 1-7)

Yukarıda yansıtılan haber, Cumhuriyet gazetesinin olaylara yönelik bakış açısını diğer haberlerine kıyasla daha açık bir şekilde ifade ettiği düşünüldüğü için seçilmiştir. İlk olarak haberin üst ve alt başlıklarına bakıldığında gazetenin kendi bakış açısıyla görünen olayların ardında bazı gerçeklerin olduğunun iması yapılmıştır. Haberın içerisinde ise başlığın derinleştirilmiş hâli mevcuttur. Yani haber, gazetenin söyleminde 12 Eylül ve ona bağlı olaylar zincirinin geri planına yönelik çıkarımlarından ve inançlarından oluşmuştur. Haber içerisinde yer alan cümlelerin analizi yapılarak gazetenin ardalanda nasıl bir söylem oluşturduğu tespit edilecektir.

Gazetenin konuya yönelik ilk olarak; “Türkiye’de 12 Eylül’de bir değişiklik gerçekleşti. Ordu yönetime el koydu. Bunca büyük değişikliğin böylesine sessiz, kolay, gürültüsüz biçimde gerçekleşmesi ve bütün kesimlerde onaylanıp benimsenmesi toplumun bekleyişlerine karşılık vermesi anlamını taşır.” sözlerine yer verdiği görülmektedir. 12 Eylül’ün sessiz, kolay ve gürültüsüz bir biçimde gerçekleştiği yönünde bir söylem oluşturan gazetenin bu söyleminden hareketle toplum adına çıkarımda bulunduğu görülmektedir. Anlaşılmaktadır ki gazete, büyük değişiklik olarak nitelediği 12 Eylül’ü bütün kesimlerde onaylanıp benimsenen ve toplumun bekleyişlerine karşılık veren bir olay olarak görmektedir. Daha net bir ifadeyle gazete, 12 Eylül’ün toplumca benimsendiği yönündeki çıkarımını darbenin sessiz, kolay ve gürültüsüz bir biçimde gerçekleştiği yönündeki söylemine bağlamaktadır.

Gazete, haberde “Yürürlükteki rejimin çürüdüğü ve Parlatmentonun kilitlendiği noktada gündeme giren zorunlu eylemin, çeşitli yönleri vardır.” cümlesini kullanarak söyleminde darbenin gerekçesi olarak yürürlükteki rejimin çürüdüğü, parlatmentonun çözüm üretmez hâle geldiğini belirtmiştir. Cumhuriyet gazetesi, “eylem” olarak ifade ettiği 12 Eylül’ün gündeme girmek zorunda kalmasını bu sebeplerin bir sonucu olarak görmektedir. Yani gazetenin dönemin siyasi şartlarını olumsuzlayarak 12 Eylül’ü şartların iyileştirilmesi için zorunlu hâle gelmiş bir eylem olarak algıladığı çıkarımında bulunulabilir.

Milli Güvenlik Konseyi’nin önemli sorumluluklar üslendiğini ifade eden gazetenin halkın süreç içerisinde ne yapması gerektiği konusunda da fikirler verdiği tespit edilmiştir. İlgili gazete özellikle “Hangi kesimden ve hangi fikirden olursa olsun her yurttaşın ülkenin bağımsızlığı, bütünlüğü ve bölünmezliği üzerinde titremesi gerekmektedir. Bu amaçta buluşmak, Atatürk Cumhuriyetinin korunmasında ve kollanmasında birincil görevdir.” cümleleriyle tüm yurttaşların ülkenin bağımsızlık, bütünlük ve bölünmezliğini koruma bilincini amaç hâline getirmesi gerektiğinin vurgusunu yapmaktadır. Ek olarak; haberin kaynağı olan gazetenin ülke korunması konusunda hassas davrandığı çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca yurttaşların ülkeyi koruma bilinciyle hareket ettikleri zaman Atatürk Cumhuriyeti’nin korunması ve kollanmasının da bu bilinç doğrultusunda sağlanabileceğine işaret etmektedir.

Aslında gazete cumhuriyetin korunması konusunda yurttaşların birlik olma bilincini oluşturma, pekiştirme ya da birlik olmaya ikna etme amacıyla bir yönlendirmeye gitmektedir. Çünkü haberin devamında yer alan “Güncel sorunlar arasında her şey bu temel ilkenin gerisinde ikincil, üçüncül veya dördüncül planda kalmıştır.” sözleri gazetenin bu amacı temel ilke olarak ve her şeyden öncelikli tutarak algıladığını göstermektedir.

“Ulusal tarih bilincimiz aramızdaki bütün fikir ayrılıklarının sınırlarını bu kurala göre belirlemelidir.” sözlerine de yer vererek ulusal tarih bilincine vurgu yapan gazete, bu bilincin fikir ayrılıklarının hudutlarını çizirken ülkenin bağımsızlığı, bütünlüğü ve bölünmezliğini koruma ve kollama kuralını göz önüne getirmesinin gerekli olduğu düşüncesindedir. İlgili gazete haberin devamında bu düşüncesini dönem aktörlerinden Kenan Evrenle bağdaştırarak “Milli Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in bu konuda duyarlı bir asker olduğuna da kamuoyu içtenlikle inanmaktadır.” sözlerine yer vermiştir. Bu sözler gazetenin söylemiyle ilgili bilgi vermektedir. Anlaşılmaktadır ki gazete, bu düşüncesini dönem aktörlerinden Kenan Evrenle bağdaştırarak okuyucunun zihninde olumlu bir askeri yönetici oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Ek olarak; gazetenin ilgili yöneticinin duyarlı bir asker olduğu yönündeki düşüncesinin kamuoyuna mal ederek, kamuoyu sözcüsü görevini üstlendiği söylenebilir.

Haberin devamında “12 Eylül eylemi devletin yasama ve yürütme MGK (Milli Güvenlik Konseyi) elinde toplanmasıyla sonuçlanmıştır. MGK ülkenin içinde bulunduğu karmaşık sorunları çözebilmek için gerekli kanunları birbiri ardına çıkarmak ve eylemin gerekçesini de belirleyen yasaları oluşturmak gereği karşısındadır.” sözlerine yer veren gazete, 12 Eylül darbesi sonrası kuvvetler ayrılığını temsil eden iki faktörün, yasama ve yürütmenin, MGK’da toplanmasını 12 Eylül darbesinin bir sonucu olarak aktarmaktadır. Gazete, yasama ve yürütmenin MGK’da toplanması sonucu sürecin hızlı bir şekilde işlemesi yönünde MGK’nin yapması gereken görev ve faaliyetlere de yer vermiştir. Haberin devamında tüm görev ve faaliyetlerden önce MGK’nin “(...) yurttaşın can güvenliğini sağlamak için terör ve anarşinin üstesinden gelmek (...)” görevini yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Gazeteye göre, “(...) bu alanda sağlanacak başarı bile halk kitlelerine bir soluk aldiracaktır.” Anlaşılmaktadır ki gazete, MGK’nin anarşi ve terörü engellemeye yönelik çabalarını halk için olumlu bir durum olarak yansıtmaktadır.

Habere “Orgeneral Kenan Evren liderliğinde ve Silahlı Kuvvetler hiyerarşik düzeni içinde gerçekleştirilen 12 Eylül eylemini toplumdaki çeşitli kesimler ve çevreler kendi özlemlerinin bir aracı gibi görmek veya göstermek eğilimindedirler. Bu tür girişimlerin hem yeni yönetim için anlamsız zorluklar üretmesi beklenir hem de zaman içinde MGK’nin uygulamalarıyla yeni yönetimin niteliği ortaya çıkacağından bir yararı yoktur.” sözleriyle devam eden gazete, konunun farklı bir boyutuna dikkat çekmektedir. Özellikle toplumdaki bazı kesimlerin 12 Eylül’ü kendi amaçları doğrultusunda bir araç olarak gördüğüne vurgu yapan gazete, bu kesimlerin beyhude çabalar içerisinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca MGK’nin uygulamalarıyla yeni yönetimin oluşmasına yönelik sözlere de yer veren gazete, yönetimin el değiştireceği ve sürecin geçici olduğuna yönelik bir söylemi sezdirmektedir.

Beraberinde gazetenin “MGK iktidarının Türkiye’nin doğal iç ve dış kuvvet dengelerine ve yürürlükteki ilişkilerine dayanması normaldir. Çok partili rejimin bir iç savaş eşiğine geldiği noktada gerçekleşen 12 Eylül’ün çeşitli toplumsal güçler arasında bir hakem etkinliğine yönelmesi de beklenir. Bu alanda kurulacak dengeler hareketin tabanını da saptayacaktır.” sözleriyle 12 Eylül’ü ve MGK’yı toplumsal güçler arasında denge unsuru gören bir konumlandırma ile aktardığı anlaşılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle ilgili gazete, tarihsel arka planda 12 Eylül öncesi gerginleşen siyasi ve toplumsal sürecin 12 Eylül ve MGK ile normalleştiği söyleminde dir.

Haberin sonunda ilgili gazetenin konuya yönelik bakış açısını genel bir durum değerlendirmesiyle aktardığı görülmektedir. Ayrıca gazete bahsedilen durum değerlendirmesinde yetki sahibi aktörlerin yapması gerekenler hakkında da açıklama yapmaktadır. Zira gazetenin “Sonuçta Türkiye’nin çok kritik günler yaşadığı bir dönemde toplumun aşırı duyarlılıkla engelleri aşmak yolunda dikkatli olması gerekmektedir. MGK, geçmişin bütün kötü mirasını yüklenmek zorundadır ve bu mirasın olumsuz koşullarında başarıya ulaşması zorunludur. Her şeyden önce bu işin bir zaman sorunu olduğunu anlamak ve anlayış göstermek gereği açıktır.” sözlerine yer vermesi ilgili durum değerlendirmesinin kanıtıdır.

4.3.2 Mikro Yapı

Aşağıda Cumhuriyet gazetesinden rast gele seçilmiş haberlerin mikro yapısı incelenecektir.

4.3.2.1.Sentaktik Analiz

İlgili gazetenin 18 Eylül 1980 nüshasından rast gele seçilmiş bir haberin sentaktik analizi yapılacaktır.

“Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı”

“ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) -“1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa ve Milli Güvenlik Konseyinin bildiri, emir, karar veya varlığına karşı gelenler askeri mahkemeye sevk edilinceye değin gözetim altında tutulabileceklerdir. Gözetim süresi 15 günden 30 güne çıkartılmıştır. Milli Güvenlik Konseyi'nin dünkü Resmi Gazete'de yayınlanan kararında şöyle denilmiştir:

Sıkıyönetim Komutanları, 1402 sayılı Sıkıyönetim kanununda yazılı suçlardan sanık olanlar ile Milli Güvenlik Konseyi'nin bildiri, emir veya kararlarına veya varlığına karşı gelenleri nezdindeki Askeri Mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip gerekmediği hakkındaki bir karar alınıncaya kadar gözetim altında tutabilirler. Bu süre otuz günden fazla olamaz ve aynı kişi için, aynı suç isnadı sebebiyle ve yeni deliller çıkması gibi haklı bir sebep yok iken bir defadan fazla kullanılamaz” (Cumhuriyet, 18 Eylül 1980, s.1 ve 5).

Yukarıda yansıtılan haberde ilgili gazetenin olay hakkında bilgi verirken genellikle edilgen yapıları tercih ettiği tespit edilmiştir. Bu durum gazetenin eylemi yapan kişileri değil de doğrudan eylemi görünür hâle getirme niyetinde olduğu izlenimi oluşturmaktadır. Haberde yer alan “(...) askeri mahkemeye sevk edilinceye değin gözetim altında tutulabileceklerdir.”, “Gözetim süresi 15 günden 30 güne çıkartılmıştır.”, “Milli Güvenlik Konseyi'nin dünkü Resmi Gazete'de yayınlanan kararında şöyle denilmiştir (...)” gibi ifade tarzları karar verme mercisinin görünürlüğüne gizlemektedir. Ayrıca ilgili gazetenin eylem ifade eden sözcüklerde edilgenlik eklerinden yararlanarak, eylemi yapan kişilerin karar alıp verme gücünü nitelediği ve bu kişilerin karar alma mercisi olduğunu kabul ettiği yönünde bir söylem oluşturduğu çıkarımda da bulunulabilir.

4.3.2.2.Sözcük Seçimi

Evren “Bozulan demokrasiyi işletmeye geldik,,

“ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, dün düzenlediği ilk basın toplantısında yerli ve yabancı basının sorularını yanıtlarken Türk Silahlı Kuvvetlerinin uzun süre bu görevi üstlenmeye niyeti olmadığını belirtmiş ve emin olunuz ki asker asli vazifesinden ayrılmak niyetinde değildir demiştir. Demokrasinin ortadan kaldırılmadığını bir soru üzerine açıklayan Orgeneral Evren, “bozulan demokrasiyi işler hale getirmek için geldik” şeklinde konuşmuştur” (Cumhuriyet, 17 Eylül 1980, s.1).

Yukarıdaki haber, 12 Eylül aktörlerinden Kenan Evren’in sözlerinden hareketle oluşturulmuştur. İlgili haber incelendiğinde gazetenin dönem aktörlerini siyasi ve askeri starülerine göre aktardığı anlaşılacaktır. Gazetenin bu tanımlamada seçtiği sözcükler, aktörlerin statüsel konumlarını işaret etmektedir. “Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren” tanımlaması bu duruma örnek oluşturmaktadır.

4.4 MİLLİ GAZETEDEN DARBE SÖYLEMİ

4.4.1 Makro Yapı

Bu bölümde 12 Eylül Darbesini işleyen haber metninin makro analizi yapılacaktır. Makro analiz, tematik ve şematik analiz olmak üzere iki temel inceleme alanını kapsamaktadır.

4.4.1.1. Tematik Analiz

Gazetenin tematik yapı analizi haber metninin başlıkları, haber girişleri ve fotoğraflarının analizinden meydana gelir. Bu bölümde Milli Gazete’nin konuyla ilgili haberleri başlık, haber girişleri, fotoğraflar ve karikatürleri analiz edilecektir.

4.4.1.1.1. Başlıklar

Başlıklar haber metninin özetlenmiş hâlidir. Aşağıda yansıtılan tablo Milli Gazete’nin konuyla ilgili atmış olduğu manşetleri göstermektedir.

Tablo 4.7. Milli Gazetenin 12- 22 Eylül 1980 tarihli haber başlıkları

Manşetler
RUSYA’DA DA BİR GÖSTERMELİK “İSLAM KONFERANSI” TOPLANDI. (Milli Gazete, 12 Eylül, S.1)
Devlet, güçsüzlüğünü itiraf etti! (Milli Gazete, 12 Eylül, s.1)
ORDU YÖNETİME EL KOYDU (Milli Gazete, 13 Eylül, s.1)
Parlamento feshedildi (Milli Gazete, 13 Eylül, s.1)
YURTTA DURUM SAKİN (Milli gazete, 13 Eylül, s.1)
Konsey üyeleri Anıtkabir’ i ziyaret etti (Milli Gazete, 13 Eylül, s.1),
Mevduatlar devletin teminatında (Milli Gazete, 14 Eylül, s.1)
DIŞ DÜNYA NE DİYOR? (Milli Gazete, 14 Eylül, s.19)
“HAYIRLI OLSUN” (Milli Gazete, 15 Eylül, s.1)
Dün saat 13.00’ e kadar süre tanınmıştı...

TÜRKEŞ DÜN TESLİM OLDU(Milli Gazete, 15 Eylül, s.1)
 MÜCAHİTLER KARMAL'IN İKİ BAKANINI ÖLDÜRDÜ (Milli Gazete, 15 Eylül, s.1)
 Suudi Arabistan Hava Kuvvetlerine bağlı bir nakliye uçağı düştü (Milli Gazete, 16 Eylül, s.1)
 Hükümet bu hafta kuruluyor (Milli Gazete, 17 Eylül, s.1)
 Milli Güvenlik Konseyi nin kararı Resmi Gazete de dün yayınlandı: SANIK VE ZANLILAR 30 GÜN GÖZETİMDE TUTULABİLECEK. (Milli Gazete, 18 Eylül, s.1)
 DİSK, MİSK ve HAK-İŞ' ten sonra TÜRK- İŞ' E BAĞLI 172 SENDİKANIN FAALİYETİ DURDURULDU (Milli Gazete, 19 Eylül, s.1)
 SONDAJ PATLAMASI (Milli Gazete, 19 Eylül, s.1)
 Buğday fiyatları hızla yükseliyor (Milli Gazete, 20 Eylül, s.1)
 YASAMA ORGANLARI İDARE KURULUŞLARI GENEL SEKRETERLERİ MGK GENEL SEKRETERİNE BAĞLANDI (Milli Gazete, 20 Eylül, s.1)
 ŞEKER, AKARYAKIT VE GÜBREYE ZAM (Milli Gazete, 22 Eylül, s.1)
 Bakanlar Kurulu ilk toplantısını yaptı (Milli Gazete, 23 Eylül, s.1)

Yukarıdaki tabloda Milli Gazete'nin 12 Eylül ile ilgili attığı manşetler yer almaktadır. Milli Gazete'nin 12 Eylül 1980 günü "RUSYA'DA DA BİR GÖSTERMELİK "İSLAM KONFERANSI" TOPLANDI" manşetini attığı görülmektedir. Gazetede TSK' nın yönetime el koymasıyla ilgili hiçbir haberin yer almadığı ifade edilebilir. Bu durum Milli gazetenin Türkiye için önemli olduğu düşünülen böyle bir habere 12 Eylül tarihli yayınında yer vermemesinin gazetenin bilinçli tercihi olup olmadığı sorgusunu akıllara getirmektedir. Ayrıca aynı sayıda "Devlet, güçsüzlüğünü itiraf etti!" manşetine yer verildiği görülmektedir. Bu manşetin dönem siyasilerini eleştiren bir manşet olduğu söylenebilir. Fakat düşündürücü olan ilgili gazetenin darbe günü darbeye yönelik haberlere hiç yer vermemesidir.

Darbeyle ilgili haberlerin 13 Eylül 1980 tarihinde aktarılmaya başlandığı söylenebilir. Gazetenin konuyla ilgili ilk manşetini "ORDU YÖNETİME EL KOYDU" olarak belirlediği görülmektedir. İlerleyen günlerde "Parlamento feshedildi", "Konsey üyeleri Anıtkabir'i ziyaret etti", "Dün saat 13.00'e kadar süre tanınmıştı... TÜRKEŞ DÜN TESLİM OLDU", "Hükümet bu hafta kuruluyor", "Milli Güvenlik Konseyi nin kararı Resmi Gazete de dün yayınlandı: SANIK VE ZANLILAR 30 GÜN GÖZETİMDE TUTULABİLECEK", "DİSK, MİSK ve HAK-İŞ'ten sonra TÜRK- İŞ'E BAĞLI 172 SENDİKANIN FAALİYETİ DURDURULDU", "YASAMA ORGANLARI İDARE KURULUŞLARI GENEL SEKRETERLERİ MGK GENEL SEKRETERİNE BAĞLANDI", "Bakanlar Kurulu ilk toplantısını yaptı" gibi manşetlerin atılması darbe sonrası yapılan eylemlerin temsili olacak şekilde seçildiği anlaşılmaktadır.

Gazetenin Türkiye'nin darbe sonrası hâlini gözlemlediği düşünülerek oluşturulan bir haber metnine “YURTTA DURUM SAKİN” ve yabancı ülkelerin darbe ile ilgili söylemlerine yer verilen bir metinde “DIŞ DÜNYA NE DİYOR?” manşetini kullandığı görülmektedir. Bu başlıkların gazetenin konuyla ilgili gözlemleri sonucu atılmış başlıklar olduğu düşünülmektedir.

4.4.1.1.2. Haber Girişleri

Aşağıda 12 Eylül 1980 Darbesinden sonraki on günde konuyla ilgili Milli Gazete'nin haber girişleri başlıklarıyla birlikte aktarılmıştır.

- “Devlet güçsüzlüğünü itiraf etti!”
“ANKARA (THA) Tekel Baş müdürü Erkan Kemaloğlu “sigara karaborsasını önlemek için gücümüz yok. Ayrıca sigara üretimini artırmak gerekir ama buna da gücümüz yok” demiştir” (Milli Gazete, 12 Eylül 1980, s.1).
- “Evren Liderlerin geçici olarak gözaltına alındığını açıkladı”
“ANKARA, (AA) Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir ve komuta zinciri içinde dün sabahdan itibaren ülke yönetimine bütünüyle el koymasından sonra, Türkiye Radyo ve Televizyonu'nda saat 13.00'de bir konuşma yapmıştır. Orgeneral Evren Konuşmasında, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nu kurarak yürütme sorumluluğunu bu kurula bırakacağını” söylemiştir (...)” (Milli Gazete, 13 Eylül 1980, s.1).
- “LİDERLER ORDU'NUN GÜVENLİĞİ ALTINDA”
“Erbakan, İzmir Uzunada'da”
“Ordunun yönetime el koyarak siyasi partilerin faaliyetlerini süresiz olarak, yasaklamasından sonra MSP Genel Başkanı Erbakan, bir askeri uçakla, önce İstanbul'a daha sonra İzmir'e götürülmüş ve İzmir Uzunada'da askeri gözetim altına alınmıştır (...)” (Milli Gazete, 14 Eylül 1980, s.1).
- “Ecevit ve Demirel, Gelibolu Hamzaköy'de”
“Milli Güvenlik Konseyi'nin dün gecedan itibaren, yönetime el koyması, parlamentoyu feshederek; tüm parlamenterlerin dokunulmazlıklarının kaldırılmasından sonra, siyasi parti başkanlarının bir süre için gözetim altına alınacağı açıklanmış, açıklama gereğince evinde bulunamayan MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş dışındaki üç partinin başkanları evlerinden alınarak, tesbit edilen yerlere götürülmüştür. Edinilen bilgilere göre, Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel, Gelibolu Hamzaköy'de askeri gözetim altında bulundurulmaktadır (...)” (Milli Gazete, 14 Eylül 1980, s.1).
- “Anadolu Ajansının sorularını cevaplayan Prof. Dr. ERBAKAN: HAYIRLI OLSUN”
“ANKARA (A.A.) İzmir-Uzunada'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin koruma ve güvencesi altında bulunan MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, kendisini Ankara'da telefonla arayan Anadolu Ajansı Muhabirine “Hayırlı Olsun” demiştir” (Milli Gazete, 15 Eylül 1980, s.1).
- “GREV VE LOKAVTLAR KALDIRILINCA 50 BİN İŞÇİ DÜN İŞBAŞI YAPTI”
“Milli Güvenlik Konseyi'nin, grev ve lokavtların ertelenmesine ilişkin kararının yürürlüğe girmesinden sonra dünden itibaren bütün grev ve lokavt kararları ikinci bir emre kadar durdurulmuş ve bütün işyerlerindeki 50 binden fazla işçi işbaşı yapmış ve tüm fabrikalar dünden itibaren üretime başlamışlardır. Üretime başlama kararının işçiler

tarafından da memnuniyetle karşılandığı bildirilmiştir (...)” (Milli Gazete, 16 Eylül 1980, s.1).

- “Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren açıkladı”
“Bu hareket Cumhuriyeti kollama ve koruma harekâtıdır”
“Hükümet bu hafta kuruluyor”
“ANKARA (AA) Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, dün saat 10.00’da Başbakanlıktaki büyük Bakanlar Kurulu salonunda bir basın toplantısı yapmıştır” (Milli Gazete, 17 Eylül 1980, s.1).
- “Milli Güvenlik Konseyi’nin kararı Resmi Gazete’de dün yayınlandı: SANIK VE ZANLILAR 30 GÜN GÖZETİMDE TUTULABİLECEK”
“Milli Güvenlik Konseyi Sıkıyönetim Komutanlarının, sanık ve zanlıları, 30 gün gözetim altında tutulabileceklerini karara bağlamıştır (...)” (Milli Gazete, 18 Eylül 1980, s.1).
- “Devlet Dairelerinde bütün izinler kaldırıldı”
“12 Eylül Cuma günü sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından ülke yönetimine bütünüyle el konulmasından sonra resmi dairelerdeki tüm izinler kaldırılmıştır” (Milli Gazete, 19 Eylül 1980, s.1).
- “YASAMA ORGANLARI İDARİ KURULUŞLARI GENEL SEKRETERLERİ MGK GENEL SEKRETERİNE BAĞLANDI”
“ANKARA (AA) Feshedilen yasama organları idari kuruluşların genel sekreterleri, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterine bağlanmışlardır. Milli Güvenlik Konseyi’nin dünkü Resmi Gazete’de konuya ilişkin olarak yayınlanan kararı şöyledir: (...)” (Milli Gazete, 20 Eylül 1980, s.1).

Milli Gazete’nin 12 Eylül ve sonrasına yönelik haber girişleri incelendiğinde genel olarak haber başlıklarını özetler nitelikte olduğu görülmektedir. Fakat “Evren Liderlerin geçici olarak gözaltına alındığını açıkladı” başlığı ve bu başlığın haber girişi birbiriyle uyumlu değildir. Gazete, başlığı özetleyen ifadeyi haber girişinde değil de ilgili haberin devamında aktarmayı tercih etmiştir. Ayrıca ilgili gazetenin 12 Eylül 1980 tarihli nüshasında darbeye yönelik herhangi bir habere rastlanmamıştır. Gazete 12 Eylül günü sigaranın karaborsaya düşmesiyle ilgili habere yer vermiştir. İlgili haberin girişi ve başlığı kendi içinde uyumludur fakat gazetenin darbe sonrası haberleriyle uyumlu değildir.

Gazetenin haber girişleri, 12 Eylül aktörlerinin aldığı kararlara ve bu kararların uygulanmasına yönelik bilgiler içermektedir. Bu girişlerin başlıkları da ilgili aktörlerin faaliyetlerine göre atılmıştır. Ayrıca “Anadolu Ajansının sorularını cevaplayan Prof. Dr. ERBAKAN: HAYIRLI OLSUN” , “Milli Güvenlik Konseyi’nin kararı Resmi Gazete’de dün yayınlandı: SANIK VE ZANLILAR 30 GÜN GÖZETİMDE TUTULABİLECEK” başlıklı haberlerin girişinde aktör

sözlerine de yer verdiği görülmektedir. Bu durum gazetenin genel olarak nesnel bir söylem oluşturduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Son olarak; “Devlet güçsüzlüğünü itiraf etti!” başlıklı haberin girişinde sloganlaştırılmış ifadeler yer verildiği tespit edilmiştir. Haber girişleri ve başlıklarının analizinde söylemin görünür hâle gelmesini sağlayan slogan ifadeler ilgili başlık örnek gösterilebilir. Anlaşılmaktadır ki; gazete devletin güçsüz olduğuna yönelik taraf oluşturma ya da toplama niyetindedir.

4.4.1.1.3. Fotoğraflar

Şekil4. 14. (Milli Gazete, 13 Eylül 1980, s.1)

Yukarıdaki görsel gösterge 12 Eylül’ün yönetenlerinden Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı Generali olmak üzere toplamda beş kişinin portrelerinden oluşmaktadır. Portrelere bir bütün olarak bakıldığında Genelkurmay Başkanının portresinin ebat olarak diğerlerinden daha geniş olduğu görülmektedir. Milli Gazete portrelerde böyle bir düzenleme yaparken 12 Eylül’ün diğer generallere göre daha yetkili ve baskın gücünün Kenan Evren olduğu düşüncesini savunduğu söylenebilir. Göstergelerin dikkat çeken özelliği generallerin yüz ifadeleridir. Çeşitli perspektiflerden fotoğraflanan bu portrelerde generallerin yüz ifadelerinde sezilen sertliğin gerekçesinin buldukları mesleki konum olduğundan söz edilebilir. Bu göstergelerin alıcısının bilinçaltına yolladığı mesajlar çeşitlilik göstermekle birlikte genel algının “güç” ve “otorite” terimleriyle karşılanabileceğinden söz etmek mümkündür. Generallerin üniformalarındaki apoletler de bu savı pekiştirmektedir.

Şekil 4.15. (Milli Gazete, 17 Eylül 1980, s.1)

Bu görsel göstergede Kenan Evren'in portresi yansıtılmaktadır. Evren'in mimikleri incelendiğinde gözlerini kısıtması ve gülümsediği gözlenmektedir. Milli Gazete'nin bu görseli kullanması dönemin baskın güç unsurunu sempatik gösterme çabası içerisinde olduğunu sezdirebilir. Milli Gazete halka darbenin tehlikeli bir olay olmadığı ve halkın dönemin baskın gücüne güvenilebileceğinin mesajını gönderdiği ifade edilebilir. Bu mesajı alıcısına yollarken de Chomsky' nin bahsettiği "rızanın imalatı" yöntemini kullandığı söylenebilir. 1980'de gerçekleştirilen darbenin işleyişini yönetenlerden birinin yukarıdaki görselde tebessüm eden bir suretle yansıtılması Milli Gazete'nin derin yapıda baskın güç unsurlarına güvenilebileceğinin söylemini benimsediğinin ve alıcısının rızasını kazanmaya yani onu bu söyleme ikna etmeye çalıştığının göstergesidir.

Şekil 4. 16. (Milli Gazete, 18 Eylül 1980, s.1)

Bu görselde, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve üyelerinin rahat tavrı dikkat çekmektedir. Baltaş ve Baltaş (2003)'ın da belirttiği gibi ellerin arkada birleşiyor olması kişinin omuzlarını dikleştirerek kendine güveninin olduğunu yansıtmaktadır. Hepsinin askeri üniformalarıyla gazetecilerin karşısına geçmiş olmaları, askerin hükümet karşısındaki gücüne ve başarısına atıf yapmak amacıyla olduğunu düşündürmektedir. Tebessüm ediyor olmaları ise darbenin gerçekleşmesindeki başarıyı halkın gözünde meşru kılmak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Görselin metnine dikkat edilecek olursa, Kenan Evren'in rütbelerinin metin içerisinde arka arkaya iki defa tekrarlatıldığı görülebilir. Bu durumun ise Evren'in gücünü ve özellikle askeri görevini halkın gözünde pekiştirmek amacı taşıdığı söylenebilir.

4.4.1.2. Şematik Analiz

Şematik analiz, haberde makro yapının inceleme alanlarından ana olay sunuş biçimi ve ardaan bağlam bilgisiyle ilgilenir.

4.4.1.2.1. Ana Olay Sunuş Biçimi

Tablo 4.8. Milli Gazetenin ana olay sunuş biçimi

12 Eylül 1980 Darbesi
Ordunun yönetime el koyması,
Parlamentonun feshedilmesi,
Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan'ın "HAYIRLI OLSUN" (Milli gazete, 15 Eylül, s.1) sözüyle darbeye yönelik durum değerlendirmesi,
Erbakan, Ecevit ve Demirel geçici olarak güvenlik altına alınması,
DİSK ve MİSK'in faaliyetlerinin durdurulması,
MGK'nın ilk bildirimleri yayınlamaya başlaması,
Konseyl üyeleri Anıtkabir'i ziyaret etmesi,
Belediye Başkanlarının görevden alınması,
Belediye Meclislerinin feshedilmesi,
Sanık ve zanlılar 30 Gün gözetimde tutulması yönünde kararın alınması,
Grev ve lokavtlar kaldırılması,
Disk, Misk Ve Hak-İş'ten sonra Türk- İş'e bağlı 172 sendikanın faaliyeti durdurulması,
Başbakanlık yetkisinin Bülent Ulusu'ya verilmesi.

Tablo 4. 8.'de Milli Gazete'nin ana olay sunuş biçimine yer verilmiştir. Gazetenin bu dönemde olay akışına paralel olarak bir yayım akışı izlediği görülmektedir. Yani genel olarak yukarıda yansıtılan bütün faaliyetler ana olayın sonucunda meydana gelen olaylar zincirinin halkalarıdır. Tabloda gazetenin "Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan'ın "HAYIRLI OLSUN" (Milli Gazete, 15 Eylül,

s.1) sözüyle darbeye yönelik bir durum değerlendirilmesi yaptığı tespit edilmiştir. Anlaşılmaktadır ki bu durum, gazetenin kendi söylemi hakkında okuyucularına bilgi vermektedir.

4.4.1.2.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

GREV VE LOKAVTLAR KALDIRILINCA 50 BİN İŞÇİ DÜN İŞBAŞI YAPTI

• İşçi ve işverenleri sevindiren karar, üretimi arttırmak ve ekonomik çöküntüyü önlemek bakımından da büyük fayda sağladı

“Milli Güvenlik Konseyinin, grev ve lokavtların ertelenmesine ilişkin kararının yürürlüğe girmesinden sonra dünden itibaren bütün grev ve lokavt kararları ikinci bir emre kadar durdurulmuş ve bütün işyerlerindeki 50 binden fazla işçi işbaşı yapmış ve tüm fabrikalar dünden itibaren üretime başlamışlardır. Üretime başlama kararının işçiler tarafından da memnuniyetle karşılandığı bildirilmiştir.

Milli Güvenlik Konseyi'nin bu konudaki 3 numaralı kararı şöyledir:

“1- Tüm grev ve lokavtlar ikinci bir karara kadar ertelenmiştir.(...)” (Milli Gazete, 16 Eylül 1980, s.1).

Yukarıda yer alan 16 Eylül 1980 nüshalı haber metninin tarihsel arka planında, 12 Eylül darbesi öncesi ekonomik açıdan işçi ve işveren arasındaki problemlere sebep olan bazı durumların 12 Eylül sonrası çözümlendiği düşüncesi yer almaktadır. Darbe sonrası darbeyi yapan aktörler tarafından oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi, ülkede faal olan birçok konuyla ilgili kararlar alıp bu kararları uygulamaya geçirmiştir. Milli Gazete, yukarıdaki haber metninde 12 Eylül çevresinde gelişen olaylar zincirinin ekonomiyle ilgili halkasına yer vermektedir. Konuya “GREV VE LOKAVTLAR KALDIRILINCA 50 BİN İŞÇİ DÜN İŞBAŞI YAPTI” başlığıyla yer veren gazetenin grev ve lokavtlarla ilgili Milli Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararı tarafsız bir şekilde başlık hâline dönüştürdüğü söylenebilir. Gazetenin bütün grev ve lokavt kararlarının Milli Güvenlik Konseyi tarafından ikinci bir emre kadar durdurulmuş olmasını haber metnine aktararak Milli Güvenlik Konseyinin Bakanlar Kurulu gibi hareket ettiğini vurgulama düşüncesinde olduğu söylenebilir. Çünkü konuyla ilgili alınan kararın uygulamaya geçirilmesi Milli Güvenlik Konseyinin yürütme yetkisini kullandığına yönelik düşünceleri kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Milli Gazetenin konuyla ilgili “İşçi ve işverenleri sevindiren karar, üretimi arttırmak ve ekonomik çöküntüyü önlemek bakımından da büyük fayda sağladı” sözlerine yer vermesi işçinin işbaşı yapmasının ekonomik çöküntüyü önlemek adına büyük fayda sağlayacağı düşüncesinde olduğunun ve darbe sonrası alınan bu kararı desteklediğinin işaretidir.

4.4.2 Mikro Yapı

Aşağıda Milli Gazete'den rast gele seçilmiş haberlerin mikro yapısı analiz edilecektir.

4.4.2.1. Sentaktik Analiz

Duvarlar temizlendi

Başkent Ankara ve İstanbul'un bütün cadde ve sokaklarında bulunan yazılar silinmiştir. Cadde ve sokaklarda bulunan yazılar sıkıyönetim komutanlığının emriyle bir gecede temizlenmiştir.

Başkent halkının sıkıyönetim komutanlığının emrine tam olarak uyulmuştur. Yazıların temizlenmesinden sonra cadde ve sokaklar güzel bir görünüme girmiştir... (Milli Gazete, 18 Eylül 1980, s.1)

Yukarıdaki haberde daha başlıktan itibaren genellikle edilgen çatıyla oluşturulmuş eylemlerin kullanıldığı görülmektedir. “Duvarlar temizlendi” başlığında kullanılan edilgenlik, okuyucuyu duvarların kim tarafından temizlendiği sorusuna yönlendirmektedir. Bu sayede ilgili okuyucu, haberin bütünü okumak adına güdülenmiş ve yönlendirilmiş olmaktadır. Bahsedilen durum haberin genelinde de görülmektedir. Özneler gizlenmiş; sadece eylemler vurgulanmıştır.

4.4.2.2.Sözcük Seçimi

“Milli Bütünlük ve Müşavere

Milli birlik ve beraberliğin ilk şartı olarak, vatandaşlar arasında emniyet, adalet ve hürriyetin tesis edilmesini gerekli gösterebiliriz. Milli birlik ve beraberliğin bulunmadığı yerlerde yapılan çalışmaların başarıya ulaşmasını beklemek anlamsızdır. Türkiye, Milli birlik ve beraberliği mümkün kılan en önemli tarihi değerlerini yıllar varki kaybetmiş bulunuyor. Bu değerlerin kaybedilmesinde mesuller kimlerdir? Batılının “ More or Less” ile ifadeye çalıştığı “şöyle veya böyle” , “az ya da çok” en üst seviyeden başlayarak kademe kademe aşağılara doğru genişleyen siyasi eğitimci, idareci kadrolar Türkiye’de milli birlik ve beraberlik duygusunun zaafa uğramasından derece sorumludurlar. Zayıflatılmış milli birlik ve beraberlik duygusunun yeniden canlandırılmasına çalışıldığı şu günlerde bu gerçeğin tedaviye başlangıç noktası alınmasında kanaatimizce sayısız faydalar mevcuttur. Vatandaşların sokakta yürürken her an serseri bir kurşuna hedef olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu, terör odaklarının acımasızca can aldığı, kan akıttığı bir ortamda bazı çevrelerin hedef saptırması yaparak dikkatleri başka yönlere çekmek istemelerine karşı uyanık bulunulmalıdır. Toplum bölüm bölüm karşılıklı kamlara ayıran terör odaklarıyla, demokrasiyi tehlikeye düşürenlerle, elli milyon vatan evladını kardeş görenleri bir tutmamak milli birliğin teessüsü için elzemdir. Devleti uçurumun kenarında kavrayan

Milli Güvenlik Konseyi, milli birlik ve beraberliğin yeniden canlandırılmasında sivil yönetimlere nazaran çok yüksek başarı şansına sahip bulunmaktadır. Vatandaşlarımızın, kendilerine tatbik edilecek kanunların hazırlanmasında titizlik göstermeleri, sorumluluklarının, hiyanet kertesinde düşünülmesi mümkün olmayan liderlerle, Konseyin istişari manada yapacakları müşaverele de devlet-millet kaynaşmasını güçlendirecektir. Milli Güvenlik Konseyi'nin, devlet güvencesi altında misafireten tutulan liderlerin geniş devlet tecrübelerini tek kalemde yok farzetmeyerek, onlarla yapacakları istişarenin milli birliğin güçlenmesinde büyük rol oynayacağı kanaatindeyiz" (Milli Gazete, 20 Eylül 1980, s.1).

Milli Gazete'nin 20 Eylül 1980 nüshalı haberi sözcük seçimleri bağlamında incelendiğinde "milli birlik ve beraberlik" vurgusunun sıkça yapıldığı anlaşılacaktır. Özellikle ilgili haber metninde seçilerek kullanılan sıfat ve zarflar gazetenin söylemini görünür hale getirmektedir.

"Zayıflatılmış milli birlik ve beraberlik duygusunun yeniden canlandırılmasına çalışıldığı şu günlerde bu gerçeğin tedaviye başlangıç noktası alınmasında kanaatimizce sayısız faydalar mevcuttur." cümlesinde nitelenen tamlama grubu edilgen bir sıfat aracılığıyla oluşturulmuştur. İlgili gazetenin dönem şartları sebebiyle topluma uyarıda bulunduğu "Vatandaşların sokakta yürürken her an serseri bir kurşuna hedef olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu, terör odaklarının acımasızca can aldığı, kan akıttığı bir ortamda bazı çevrelerin hedef saptırması yaparak dikkatleri başka yönler çekmek istemelerine karşı uyanık bulunulmalıdır." cümlelerinden anlaşılmaktadır. Bu cümlelerde de yer yer sıfatların kullanıldığı görülecektir. Aslında gazete bu sıfatlar aracılığıyla bulunan dönemin kendi söylemiyle bir durum değerlendirmesini yapmaktadır. Örneğin; "(...) her an serseri bir kurşuna hedef olma tehlikesi (...)", "(...) terör odaklarının acımasızca can aldığı, kan akıttığı bir ortam (...)" gibi tamlama grupları gazetenin bahsedilen durum değerlendirmeleridir. Ayrıca gazetenin aktör tanımlamalarındaki sözcük seçimleri de söylemsel açıdan önem oluşturmaktadır. "Toplumunu bölüm bölüm karşılıklı kamplara ayıran terör odaklarıyla, demokrasiyi tehlikeye düşürenlerle, elli milyon vatan evladını kardeş görenleri bir tutmamak milli birliğin teessüsü için elzemdir." cümlesinde tercih edilen sözcükler gazetenin dönem aktörlerini nasıl algıladığıyla ilgili bilgi vermektedir. Gazete 12 Eylül öncesi ülkede kaos ortamına zemin hazırlayan grupları "demokrasiyi tehlikeye düşürenler" adlanmış sıfatıyla tanımlamaktadır. Kısacası haberin çeşitli cümlelerinde tespit edilen sıfat ve zarflar, gazetenin dönem aktörlerini kendi söyleminde ne şekilde konumladığının bilgisini vermektedir.

Haberin sözcük seçimleri analizinde ilgili gazetenin ülkeyi içinde bulunduğu duruma kimlerin getirdiği hakkında sorumlular aradığı tespit edilmiştir. Gazete, özellikle milli birlik ve beraberliğin zayıfladığı düşüncesindedir. “Batılının “ More or Less” ile ifadeye çalıştığı “şöyle veya böyle” , “az ya da çok” en üst seviyeden başlayarak kademe kademe aşağılara doğru genişleyen siyasi, eğitimi, idareci kadrolar Türkiye’de milli birlik ve beraberlik duygusunun zaafa uğramasından derece derece sorumludurlar.” sözleri bu durumun kanıtıdır.

Haber “Milli Güvenlik Konseyi’nin, devlet güvencesi altında misafireten tutulan liderlerin geniş devlet tecrübelerini tek kalemde yok farzetmeyerek, onlarla yapacakları istişarenin milli birliğin güçlenmesinde büyük rol oynayacağı kanaatindeyiz” sözleriyle tamamlayan gazete, siyasi liderlerle MGK arasında milli birlik ve beraberlik ile ilgili fikir alışverişi yapmaları gerektiği düşüncesindedir. Daha açık bir ifadeyle gazete, taraflara eşit mesafede duruluyor algısı oluşturmaktadır.

4.5 ORTADOĞU GAZETESİNDE DARBE SÖYLEMİ

4.5.1 Makro Yapı

Bu bölümde 12 Eylül Darbesini işleyen haber metinlerinin makro analizi yapılacaktır. Makro analiz, tematik ve şematik analiz olmak üzere iki temel inceleme alanını kapsamaktadır.

4.5.1.1.Tematik Analiz

Bu başlıkta konuyla ilgili haber metinlerinin başlıkları, haber girişleri, varsa fotoğraf ve karikatürler incelenecektir. Bu sayede gazetenin haberi nasıl bir söylemle kurguladığı ortaya çıkarılacaktır.

4.5.1.1.1. Başlıklar

Tablo 4. 9. Ortadoğu gazetesinin 12- 22 Eylül 1980 sayılı gazetelerinin haber başlıkları.

Manşetler
ORDU MİLLET EL ELE (Ortadoğu, 13 Eylül, S.1)
Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ülkenin yönetimine bütünü ile el koydu. (Ortadoğu, 13 Eylül, S.1)
14 maşet
Ordu'nun yönetimi alması içte ve dışta olumlu karşılandı (Ortadoğu, 15 Eylül, s.1)
Orgeneral Evren'nin mesajı ABD'nde çok olumlu karşılandı (Ortadoğu, 15 Eylül, s.1)
Bütün yurttta ulaşım ve haberleşme normal şekilde yürüyor. (Ortadoğu, 16 Eylül, s.1)
D. Başkanı, Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Evren basın toplantısı yaptı (Ortadoğu, 17 Eylül, s.1)
Milli Güvenlik Konseyi üyeleri bugün and içecek (Ortadoğu, 18 Eylül s.1)
İzmir'de huzur dolu günler başladı... (Ortadoğu, 18 Eylül s.1)
"Hürriyet Ne güzel şey... Sağ olası Mehmetçik... (Ortadoğu, 18 Eylül s.1)
İşadamları Milli Güvenlik Konseyinin ekonomik kararlarından memnun (Ortadoğu, 19 Eylül, s.1)
Carter: "Nükleer silah kullanmaktan çekinmem" (Ortadoğu, 20 Eylül, s.1)
21 maş
22 maş
Başbakan Ulusu: "Terör odaklarını kurutmak önde gelen görevimizdir" (Ortadoğu, 23 Eylül, s.1)
IRAK, İRAN'I İŞGAL EDİYOR... (Ortadoğu, 24 Eylül, s.1)

Tabloda yansıtılan manşetler 12 Eylül sürecinin on günlük betimlemesidir. Gazetenin 12 Eylül sayısına ulaşamamıştır. Fakat gazetenin 13 Eylül tarihli baskısında "ORDU MİLLET EL ELE" şeklinde bir manşet kullandığı görülmektedir. Atılan manşetin görünmeyen tarafında ordu ve milletin bir bütün olarak yansıtılmaya çalışıldığı ifade edilebilir. Beraberinde ABD Dış işleri bakanlığı, Türkiye'de yapılmakta olan NATO Askeri manevraları ile bu ülkede meydana gelen yönetim değişikliği arasında hiçbir ilişki bulunmadığını ve Türkiye'deki Amerikan askeri tesislerinin normal olarak çalıştığını belirtmesi ve ayrıca Evren'in dış devletlere ülkede demokratik yönetime kısa sürede geçileceği mesajını iletmesinin memnurluk uyandırması Ortadoğu gazetesine "Orgeneral Evren'nin mesajı ABD'nde çok olumlu karşılandı" şeklinde yansımıştır. Gazetenin ülke içerisinde darbe sonrası durum analizi yaptığı da söylenebilir. Atılan manşetler incelendiğinde kaos dolu günlerin geride kaldığı düşüncesinin resmi çizilmeye çalışılmıştır. Bu duruma "Bütün yurttta ulaşım ve haberleşme normal şekilde yürüyor." "İzmir'de huzur dolu günler başladı..." ve "İşadamları Milli Güvenlik Konseyinin ekonomik kararlarından memnun" başlıkları kanıt olabilir. Ayrıca 18 Eylül'de atılan "Hürriyet Ne güzel şey... Sağ olası Mehmetçik..." manşeti ilgili gazetenin niyetini ele vermektedir. Manşet incelendiğinde 12 Eylül öncesi ülkede hürriyetin yaşanmadığı fakat 12

Eylül sonrası ülkede tekrar hürriyete kavuşulduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak; gazete ülkede hürriyetin tekrar yaşanmasına olanak tanıdığı için darbeyi yapanlara ve askerlerine teşekkür ettiği sonucuna varılacaktır.

4.5.1.1.2. Haber Girişleri

Aşağıda 12 Eylül 1980 Darbesinden sonraki on günde konuyla ilgili Ortadoğu gazetesinin haber girişleri başlıklarıyla birlikte aktarılmıştır.

- “ORDU MİLLET EL ELE”
“Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ülkenin yönetimine bütünü ile el koydu” (Ortadoğu, 13 Eylül 1980, s.1).
- “Ordu’nun yönetimi alması içte ve yurt dışında olumlu karşılandı”
“Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koyması, yurt içinde ve yurt dışında olumlu karşılanmıştır. Yurt içinde halk can güvenliği içinde günler geçirmeye başlarken dışarıda da çeşitli yorumlar yapılmaktadır” (Ortadoğu, 15 Eylül 1980, s.1).
- “Bütün yurttan ulaşım ve haberleşme normal şekilde yürüyor”
“Yurttan durum sakin, vatandaş can ve mal güvenliği içinde”
“Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimine bütünüyle el koymasından sonra tüm yurttan durumun sakin olduğu bildirilmiştir. Başta Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere, bütün yurttan gündüz sokağa çıkma yasağının kaldırılmış olmasından yararlanan vatandaşlar normal yaşamlarını sürdürmektedir” (Ortadoğu, 16 Eylül 1980, s.1).
- “D. Başkanı, Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Evren basın toplantısı yaptı: “Bu hafta içinde bakanlar kurulu teşkil edilecek.”
“ANKARA(A.A.) Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren dün saat 10.00’da Başbakanlıktaki büyük bakanlar kurulu salonunda bir basın toplantısı yapmıştır” (Ortadoğu, 17 Eylül 1980, s.1)
- “12 Eylül öncesi seyahatin imkansız olduğu Doğu’da millet artık rahat...”
“12 Eylül’den önce büyük bir cesaret işi olan Adana ile Diyarbakır, Siirt, Van ve Hakkari arasındaki yolculuklar, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkede yönetime tümü ile el koymasından sonra artık korkulu rüya olmaktan çıkmıştır. Vatandaşlar ve şoförler şimdi aynı yolda güven ve huzur içinde seyahat etmektedir” (Ortadoğu, 18 Eylül 1980, s.5).
- “İşadamları Milli Güvenlik Konseyi’nin ekonomik kararlarından memnun”
“Millî Güvenlik Konseyi’nin ülke ekonomisi ile ilgili görüşleri ve almaya başladığı kararlar iş dünyasında geniş bir ferahlık ve memnuniyet uyandırmıştır. Grevlerin kaldırılması, ücretlerin yüzde 70’lik bir zamlarla avans dağıtım kararı işveren kesiminde sevinçle karşılanmış, özellikle üretimin hızlandırılması konusunda Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren’in sözleri iş adamları tarafından «Çok yerinde ve doğru» olarak değerlendirilmiştir” (Ortadoğu, 19 Eylül 1980, s.1).
- “Vergi kaçakçılığı ve kayıplarını önlemek için yeni vergileri ihdas edilecek”
“ANKARA. (Güney Haber Ajansı) Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimine tümüyle el koymasından sonra, Millî Güvenlik Konseyinin isteğiyle bakanlık ve ilgili kuruluşlar tarafından hazırlanan ekonomik raporda, yapılacak değişikliklerle ilgili olarak gelir vergilerinde artış sağlayıcı nitelikte öneriler de yer almaktadır” (Ortadoğu, 20 Eylül 1980, s.1).

- “Başbakan Ulusu: “Terör odaklarını kurutmak önde gelen görevimizdir” “Hükümet programı görüşülüyor.”
“Başbakan Emekli Oramiral Bülend Ulusu Başkanlığında kurulan Bakanlar Kurulu, ilk toplantısını, dün saat 10.00’da Başbakanlıkta yapmıştır” (Ortadoğu, 23 Eylül 1980, s.1).

Ortadoğu gazetesine ait 12 Eylül ve sonrasına yönelik haber girişlerinin genel olarak haber başlıklarıyla uyumlu olduğu söylenebilir. İlgili haber girişleri haber başlıklarının özeti niteliğindedir ve bu özetler gazetenin söylemini görünür hâle getirecek şekilde oluşturulmuştur. Özellikle: “ORDU MİLLET EL ELE”, “Ordu’nun yönetimi alması içte ve yurt dışında olumlu karşılandı”, “Bütün yurttan ulaşım ve haberleşme normal şekilde yürüyor, Yurttan durum sakin, vatandaş can ve mal güvenliği içinde”, “12 Eylül öncesi seyahatin imkansız olduğu Doğu’da millet artık rahat...”, “İşadamları Milli Güvenlik Konseyi’nin ekonomik kararlarından memnun” haber başlıklarının girişleri gazetenin söylemine yönelik ipucu vasıtası görmektedir.

İpucu niteliğindeki bu başlıkların haber girişleri detaylı incelendiğinde “Yurt içinde halk can güvenliği içinde günler geçirmeye başlarken (...)”, “12 Eylül’den önce büyük bir cesaret işi olan Adana ile Diyarbakır, Siirt, Van ve Hakkari arasındaki yolculuklar, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkede yönetime tümü ile el koymasından sonra artık korkulu rüya olmaktan çıkmıştır.”, “Millî Güvenlik Konseyi’nin ülke ekonomisi ile ilgili görüşleri ve almaya başladığı kararlar iş dünyasında geniş bir ferahlık ve memnuniyet uyandırmıştır” gibi ifadelerin yer aldığı anlaşılacaktır. Bu ifadelerin ilgili gazetenin söylemini görünür hâle getirdiği söylenebilir. Anlaşılmaktadır ki ilgili gazete 12 Eylül darbesine karşı iyimser bir söylem oluşturmaktadır. Bu söylem ilgili ifadelerde tespit edilen “halk can güvenliği içinde”, 12 Eylül’den önce büyük bir cesaret işi olan (...) yolculuklar, (...) artık korkulu rüya olmaktan çıkmıştır”, “(...) almaya başladığı kararlar iş dünyasında geniş bir ferahlık ve memnuniyet uyandırmıştır” söz gruplarından anlaşılmaktadır.

Haber girişlerinin aktör tanımlamaları incelendiğinde ilgili gazetenin dönem aktörlerini siyasi ve askeri statülerine göre aktardığı görülecektir. Örneğin: “Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren” vb.

Son olarak; “ORDU MİLLET EL ELE”, “12 Eylül öncesi seyahatin imkansız olduğu Doğu’da millet artık rahat...”, “İşadamları Milli Güvenlik

Konseyi'nin ekonomik kararlarından memnun" başlıklı haberlerin girişinde sloganlaştırılmış ifadelere yer verildiği tespit edilmiştir. Söylemin görünür hâle gelmesini sağlayan slogan ifadelere ilgili başlıklar örnek gösterilebilir. Anlaşılmaktadır ki; gazete 12 Eylül sürecinde ordu ve milletin dayanışma içerisinde olduğuna, Doğu bölgelerde milletin artık rahat olduğuna ve işadamlarının ekonomiyle ilgili alınan kararlardan memnun olduğuna yönelik taraf oluşturma ya da toplama niyetindedir. Daha açık bir ifadeyle 12 Eylül sürecinde alınan kararlar ve faaliyetler olumlu slognlar oluşturularak aktarılmıştır.

4.5.1.1.3. Fotoğraflar

Ortadoğu gazetesinin 12 Eylül 1980 ve sonraki günlerde yayımlanan baskılarında hiçbir görsel kullanılmadığı tespit edilmiştir.

4.5.1.2.Şematik Analiz

Şematik analiz, haberde makro yapının inceleme alanlarından ana olay sunuş biçimi ve ardalın bağlam bilgisiyle ilgilenir.

4.5.1.2.1. Ana Olay Sunuş Biçimi

Tablo 4. 10.Ortadoğu gazetesinin ana olay sunuş biçimi

12 Eylül 1980 Darbesi
TSK'nın emir ve komuta zinciri içinde yönetime el koyması,
Parlamentelerin gözetim altına alınması,
MHP lideri Alparslan Türkeş'in teslim olması,
Ülkede durumun sakinleşmesi,
Sıkıyönetim bildirimlerinin yayınlanması,
Milli Güvenlik Konseyi üyeleri bugün and içmesi,
Grevlerin kalkması ve üretimin yeniden başlaması,
Ekonomide düzenlemelerin başlaması,
Başbakan Bülend Ulusu'nun teröre yönelik söylemleri

Ortadoğu gazetesinin 12 Eylül'e yönelik ana olay sunuş biçimi diğer gazetelerden farklı değildir. Gazete, bir ana olayın etrafında gelişen olayların hiyerarşik sıralamasını yapmıştır. Ortadoğu gazetesinin 12 Eylül sonrası "ülkede durumun sakinleşmesi, grevlerin kalkması, üretimin ve ekonomide düzenlemelerin başlaması gibi olayları haberleştirmesi Türkiye'de olumlu bir manzara çizmeye çalıştığı tespit edilmiştir.

4.5.1.2.2. Ardalan ve Bağlam bilgisi

“GÖRÜŞ”

“Milletin istediği ve beklediği”

“Devlet Başkanımız ve Genel Kurmay—Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, basın toplantısı ile “12 Eylül Harekâtını bir kere daha anlatmıştır. Olayların seyrini, yıkıcı hain güçlerin milli bünyeyi nasıl kemirdiğini belgelerle, olaylarla izah etmiştir. Orgeneral Evren, milletin düşüncesindeki de ifade etmiş. “Türk Silahlı Kuvvetleri milletin istediğini yerme getirmiştir” demiştir. Gerçekten de millet gelişen olaylar karşısında ümidini ordusuna bağlamıştır ve dar zamanda, zor zamanda ordumuzun kurtarıcı oluşuna güveniyordu. Birinci hedefi “Milli Birliği” korumak olan 12 Eylül harekâtının ilk başarılı meyveleri alınmaya başlanmıştır. İş barışı için ilk adımlar atılmış, aylardan beri boş duran fabrikalarda üretime girilmiştir. 50 bin kişilik iş gücünü harekete geçirmiş olmak bile hareketin başarısını tesbit eder. Milletın genel tasvibi her kesimdeki vatandaşlarda görülmektedir. Cezaevlerindeki barış gösterileri başarının başka bir noktasını vurgulamaktadır. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” şeklinde özetlenen Atatürkçü doğrultuda Milli Güvenlik Konseyi ve ona bağlı Türk Silahlı Kuvvetleri öteki önemli hedeflerinde de inşallah başarı kazanacaktır.” (Ortadoğu, 17 Eylül 1980, s.1).

Yukarıdaki haber Ortadoğu gazetesinin 17 Eylül 1980 tarihli baskısından seçilmiştir. Gazetenin ilk olarak “GÖRÜŞ” üst başlığını kullandığı görülmektedir. Anlaşılmaktadır ki gazete, 12 Eylül’e yönelik görüşlerini bu haber üzerinden işleyecektir. Ayrıca “Milletin istediği ve beklediği” olarak belirlenen alt başlıkta milletin sözcülüğünü üstlenmiş gibi bir üslup kullandığı tespit edilmiştir.

Haber metni analiz edildiğinde gazetenin söylemine dair bazı anahtar cümleler tespit edilmiştir. Örneğin; “Devlet Başkanımız ve Genel Kurmay—Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, basın toplantısı ile “12 Eylül Harekâtını bir kere daha anlatmıştır.” cümlesi gazetenin 12 Eylül’ün aktörlerinden Evren’i güç unsuru olarak benimsemiş olduğunun göstergesidir. Gazetenin böyle bir söylem benimsemiş olduğunun gerekçesi Evren’i tanımlamak için kullanılan statüsel rütbelerdir. Zira bu rütbeler devletin yasama ve yürütme organlarının tek bir kişide toplandığının göstergesi olabilir.

Metin içerisinde tespit edilen pragraflar ilgili gazetenin konuyla ilgili söylemini ortaya çıkarmaktadır.

“Orgeneral Evren, milletin düşüncesindeki de ifade etmiş. “Türk Silahlı Kuvvetleri milletin istediğini yerine getirmiştir” demiştir. Gerçekten de millet gelişen olaylar karşısında ümidini ordusuna bağlamıştır ve dar zamanda, zor zamanda ordumuzun kurtarıcı oluşuna güveniyordu”

“Birinci hedefi “Milli Birliği” korumak olan 12 Eylül harekâtının ilk başarılı meyveleri alınmaya başlanmıştır. İş barışı için ilk adımlar atılmış, aylardan beri boş duran fabrikalarda üretime girilmiştir. 50 bin kişilik iş gücünü harekete geçirmiş olmak bile hareketin başarısını tesbit eder.”

“Cezaevlerindeki barış gösterileri başarının başka bir noktasını vurgulamaktadır. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” şeklinde özetlenen Atatürkçü doğrultuda Milli Güvenlik Konseyi ve ona bağlı Türk Silahlı Kuvvetleri öteki önemli hedeflerinde de inşallah başarı kazanacaktır.”

Sonuç olarak; gazetenin 12 Eylül darbesini olması gereken bir durum olarak algıladığı ve darbenin planlayıcılarını milletin ümidi olarak gördüğü çıkarımında bulunulabilir.

4.5.2 Mikro Yapı

Aşağıda Ortadoğu gazetesinden rast gele seçilmiş haberlerin mikro yapısı analiz edilecektir.

4.5.2.1.Sentaktik Analiz

“Ordu millet el ele”

“Sendikalar Konfederasyonu, Milliyetçi İşçi Sendikaları konfederasyonu ve bunlara bağlı sendikaların faaliyetleri durduruldu. Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay dışındaki öteki bütün demeklerin faaliyetleri yasaklandı. Bu hafta sonu yapılacak bütün spor faaliyetleri durdurulurken, bankaların çalışmaları da ikinci bir emre kadar tatil edildi.

“Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığının emrine verildi. Emniyet Genel Müdürlüğüne Jandarma Genel Komutan Yardımcılığı uhdesinde kalmak üzere Korgeneral Hayrettin Tulunay atandı.” (Ortadoğu, 13 Eylül 1980, s.2)

Burada güç temsilinin emir gücüyle yaptığı eylemlerin gazetenin söylemine edilgen bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Özellikle “durduruldu, yasaklandı, tatil edildi, verildi, atandı” fiilleri özneyi gizleyen yapılar olarak kullanılmıştır. Bu durumun, eylemleri ön plana çıkarma amacının bir göstergesi olduğundan söz etmek mümkündür.

4.5.2.2.Sözcük Seçimi

“Gerçekten de millet gelişen olaylar karşısında ümidini ordusuna bağlamıştır ve dar zamanda, zor zamanda ordumuzun kurtarıcı oluşuna güveniyordu” (Ortadoğu, 17 Eylül 1980, s.1).

Bu cümlede gazetenin ülke halkının sözcülüğünü üstlendiği söylenebilir. Çünkü cümlede milletin ümidini ordusuna bağladığıyla ilgili bir ifade yer amaktadır. Ayrıca gazete “ordu”ya kurtarıcı vasfını yakıştırmıştır. Aktör tanımlaması açısından bu ifadeden, doğrudan ordunun dolaylı olarak da darbenin benimsendiği sonucu çıkarılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Gazetelerin 12 Eylül sürecinde özellikle aktör tanımlamalarıyla ilgili genel olarak olumlu söylemler kullandıkları saptanmıştır. Fakat incelenen gazetelerden Milli Gazete'nin bahsedilen olumlu söylemlerden ziyade siyasi liderlerle MGK arasında milli birlik ve beraberlik ile ilgili fikir alışverişi yapmaları gerektiği düşüncesinde olduğu saptanmıştır. Daha açık bir ifadeyle gazetenin, dönem aktörlerini olumlulamaktan ziyade taraflara eşit mesafede duruluyor algısı oluşturmaya çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ortadoğu gazetesinin dönemin siyasi ortamından dolayı 12 Eylül gündeminde ordunun yönetimi ele geçirmesini olumlu bir durum olarak değerlendirdiğine yönelik haberlere yer verdiği tespit edilmiştir. Milliyet gazetesinin 12 Eylül'de Kenan Evren ve MGK üyelerinin eylemlerini ve sözlerini yansıtan metinler kullandığı görülmektedir. Hürriyet gazetesinin söyleminden hareketle gazetenin 12 Eylül'de gerçekleştirilen harekâta dair olumlu bir tutum içinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi'nin, diğer gazetelerden farklı olarak 12 Eylül ile ilgili söylemlerini Atatürk ve Kemalizm ile bütünleştirdiği tespit edilmiştir.

Tematik açıdan bakıldığında ilgili gazetelerin haber metinlerinin uzunluğu ne olursa olsun, ana olayı temsil eden çeşitli konulara temas ettikleri saptanmıştır. İncelenen dönem aralığında gazetelerin sıkça kullandığı kavramın "demokrasi" olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca "Devlet Başkanı" ifadesinin de sıklıkla kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Anlaşılmaktadır ki; gazeteler özellikle aktör tanımlamalarında devletin başkanı olarak ifade ettikleri aktörün gücüne vurgu yapma eğilimindedir.

Toplamda beş gazetenin 1980'den sonraki on günlük süreci incelendiğinde kimisi benzer olmakla beraber farklı bakış açılarıyla çekilen fotoğraflara yer verildiği görülmektedir. 1980 yılı gazetelerinde az sayıda görsel gösterge

kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan fotoğrafların bir kısmı portredir. Özellikle 1980 yılında incelenen gazetelerin - Ortadoğu gazetesinin 1980 yılı yayınları hariç- Kenan Evren ve ekibinin portrelerine yer verdiği görülmektedir.

Sonuç itibariyle 12 Eylül sürecinde yaşanan gelişmelerle ilgili olarak, söz konusu tarihi takip eden on günlük sürede yayınlanan beş farklı gazete ele alınmış ve sürecin gazetelerdeki yansımaları incelenmiştir. Bu bağlamda her bir gazetede yer alan haber başlıkları, haber girişleri, fotoğraflar, karikatürler, ana olay sunuş biçimi ve sözcük seçimi incelenmiştir. Yapılan analizlerden hareketle gazetelerin çoğunlukla sürece dair “olumlu” vurgularda bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda gazetelerin söylemleri arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Bundan sonraki çalışmalarda demokratik katılım ile söylem çözümlemesi arasındaki ilişki ele alınıp incelenebilir. Ayrıca eleştirel okur-yazarlık becerilerinin temel eğitimden yükseköğretime varıncaya kadar eğitim öğretim faaliyetlerinin her aşamasında öğrencilere hangi yöntem ve tekniklerle kazandırılacağı ile ilgili araştırmalar yapılabilir.

Ayrıca teknolojik gelişmeler ışığında hızla gelişen iletişim ağlarıyla donatılmış dünyada, bireyin bilgilendirici olduğunu düşündüğü iletişim araçlarına yönlendirilmesinin önüne geçilemeyeceği bir gerçektir. Bahsedilen yönlendirilme, özellikle dilimizde bireye özgü söylemin tam anlamıyla oluşmaması söz konusu olduğunda, alıcının düşünce dünyasını olumsuz etkileyebilir. Tezde aktarılan verilerin değerlendirilmesi sonucunda, dilbilimin söylem, ideoloji ve dil bağlamında işlevsel öneminin vurgusu yapılırken, nasıl bilinçli alıcı (okuyucu, dinleyici) olunur, sorusuna da cevap aranmıştır. Buradan hareketle araştırmamızın, bundan sonra yapılacak çalışmalarda söylemin gerçeği yansıtmaya düzeyi ve ideolojiyle olan ilişkisi konusuna bir katkı sağlayacağı temennisi ve görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

- Akdemir, M., Dilin “Konuşan Dil” İçin Anlamı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2009 13 (2): 97-103
- Aydın, S. , Taşkın, Y. (2014) *1960’tan günümüze Türkiye tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytaş, G., Kaplan, K. (2017). Medya Okuryazarlığı Bağlamında Yeni Okuryazarlıklar, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 18 (2), (s. 291-310)
- Baltaş, Z., Baltaş, A. (2003). *Bedenin dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayraktar, N. (2017). *Dil bilimi* (3. baskı) Ankara: Nobel Yayınları.
- Benveniste, E. (1966). *Problemas de lingüística general*, Paris: Siglo Veintiuno Editores.
- Benveniste, E. (1995). *Genel dilbilim sorunları* (E. Öztokat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 1966-1974).
- Zeyrek, D., Bozşahin, C., Demirsahin, I. (2010). Structure and Discourse *In Proceedings of the 24th Annual Meeting of Linguistics*.
- Cevizci, A. (2004). *Felsefe ansiklopedisi* (cilt:2). İstanbul: Etik Yayınları (146- 152)
- Cevizci, A. (2006). *Felsefe ansiklopedisi* (cilt:4). Ankara: Babil Yayıncılık, (327-329).
- Chomsky, N. (2012). *Medya gerçeği* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Tüm zamanlar yayıncılık (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 1993).

- Chomsky, N. (2002). *Media control: The spectacular achievements of propaganda*
New York: Seven Stories Press.
- Chomsky, N. (2002). *Language and Mind* America: Cambridge University Press.
- Çiçek, M. (2008). Bazı görsel göstergelerin yerel/evrensel karşıtlığı bağlamında yorumlanması, 22. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* Van: 2008
- Çiçek, M. (2008). Türkçede çifte edilgenlik kavramı üzerine bir araştırma *Journal of Turkish Linguistics* ISSN: 1857-5714, 2(1) (s. 7-23).
- Çiçek, M. (2014). Dilbilim/göstergebilim ayrımında gösterge türleri üzerine *İletişim araştırmalarında göstergebilim (Ed. Ahmet Güneş) Literatürk: İstanbul.*
- Çiçek, M. (2014). Dilbilimsel İlkeler Görsel Göstergelere Uygulanabilir Mi? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 7 (32)
- Çoban, B. ve Özarlan, Z. (2003). *Söylem ve ideoloji* (1. baskı). İstanbul: Su Yayınları.
- Çelik, H. , Ekşi H. Söylem analizi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Demirci, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler* (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirşahin, I. (2015). The discourse structure of Turkish. *Thesis degree of doctor*, Graduate School of Informatics of Middle East Technical University.
- Derrida, J. (1967). *La Voix et le Phénomène* , PUF, Paris.
- Devran, Y. (2010). *Haber, söylem, ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayın grubu.
- Dijk, V. T. (1983). Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News *Reprinted From Journal of Communication* Vol: 33:2.
- Dijk, V. T. (1985). *Handbook of discourse analysis* London: Academic Press.
- Dijk, V. T. (1988). *News as discourse* London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

- Dijk, V.T. (1995). *Discourse semantics and ideology* Amsterdam Universty vol 6 (2) :s. 243-289.
- Djik, V. T. (1988). *News analysis* (1. ed.). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Durna, T. (2010). *Medyadan Söylemler* (1. baskı). İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Dursun, Ç. (2001). *Tv haberlerinde ideoloji* (1. baskı) Ankara: İmge kitabevi.
- Ediskun, H. (2007). *Türk Dilbilgisi* (9. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk dili* (6.baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erkman Akerson, F. (2016). *Göstergebilime giriş* (1. baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change* USA: Polity Press.
- Faucault, M. (1975). *Disciplin and punish: the birth of the prison* (İng. Çev: A.Sheridan) New York: Vintage Books (1978).
- Gee, J. P. (2014). *How to do discourse analysis a toolkit* (2nd ed.). New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Gemalmaz, E. (1995). Dil bilimi ve dil bilgisi *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* (517), 7-2 – 7-5
- Heidegger, M. (1977). *Basic Writings* (Ed. by Gray and Stambaugh.). New York: Harper and Row.
- Herman, E. Chomsky, N. (2002). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media* New York: Pantheon Books.
- Hodge, R. and Kress, G. (1988). *Social Semiotics* Cambridge: Polity Press.
- İspirli, M. (2000). *Medya gerçeği ve habercilik* (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İşkar, E. (2014). İspanya ile Eta Arasında Yürütülen Terör Müzakerelerinin Yazılı Basında Ele Alınış Biçiminin Söylem Analizi, *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü (Yüksek lisans tezi)* Ankara

- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü* (1.baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Genel dilbilimine giriş* (1. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kıran, Z. ve Eziler Kıran, A. (2013). *Dilbilime giriş* (4. baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kırel, S. (2010). *Kültürel çalışmalar ve sinema* (1. baskı) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi
- Kocaeli Barosu Bülteni (2011). *12 Eylül Özel Sayısı* sayı: 6
- Kocaman, A., Ruhi, Ş. , Zeyrek, D. , Doltaş, D., Öner, I. B. , Doğan, G. (2003). *Söylem Üzerine* (2. baskı). Ankara: METU Press.
- Kula, O. (2012). *Dil felsefesi edebiyat kuramları I* (1. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mattelart, A. ve Mattelart, M. (2013). *İletişim Kuramları Tarihi* (M. Zıllıoğlu Çev.) İstanbul, İletişim Yayınları (Orijinal basım tarihi 1998).
- Mardin Ş. (1984). *Aydınlar Konusunda Ülgener ve Bir İzah Deenemesi, Toplum ve Bilim*. nr. 24.
- Rıfat, M. (2014). *XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 2.temel metinler* (5.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Rıfat, M. (2017). *XX.yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 1. Tarihçe ve eleştirel düşünceler* (6. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sancar, S. (2008). *İdeolojinin serüveni yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme* (2. baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Saussure, F. D. (1977). *Course in general linguistics*, Great Britain: Fontana
- Schiffrin, D., Tannen, D. , Hamilton, H. E. (2001). *The handbook of discourse analysis* USA: Blackwell Publishers.
- Serdar, A. (2001). *Marksist Kültür Çalışmaları ve Edebiyat eleştirisi çerçevesinde Bakthin ve çevresi*, Praksis (4), 218-241

Sözen, E.(1999). *Söylem*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis* Great Britain: Basil Blackwell Publisher.

Todorović T., Čuden A.P., Košak K. & Toporišič T. (2017). *Language of Dressing as a Communication System and its Functions – Roman Jakobson's Linguistic Method*. *Fibres & Textiles In Eastern Europe*, 5 (125), 127-135. DOI: 10.5604/01.3001.0010.4639

Tokgöz, O. (1981). *Temel gazetecilik* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Basımevi.

Toyin, O. S. (2015). The Impact of Military Coup D'etat on Political Development in Nigeria *International Journal of Business and Social Science* Nigeria Vol. 6, No. 10; October 2015 194-196

Türkmen, Namlı, G. (2013). Heidegger: Language as a Phenomenological Problem, *Journal Of Thinking* Sayı: 4 Issn: 2147-1622

Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesi ad işletimi* (1. baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü* (1.baskı). İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Varol, O. O. (2012). The Democratic Coup d'Etat Volume 53, Number 2, SummerHarv. Int'l LJ, 53, 291.

Voloşinov, V., N. (2001). *Marksizm ve Dil Felsefesi* (M. Küçük Çev.) İstanbul, Ayrıntı Yayınları (Orijinal baskı 1929)

Zizek, S. (2013). *İdeolojiyi Haritalamak* (S. Kibar, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 1994).

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf 24.03.2018 .

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bc660ad3797f9.58728783 17.10.2018 01.16

<http://sozluk.gov.tr/24.05.2019,14.59>

GAZETELER

Silahlı kuvvetler yönetime el koydu. *Milliyet*. (12 Eylül, 1980).

Evren “ yeni yönetime herkes yardımcı olmalı”. *Milliyet*. (13 Eylül, 1980)

Demokrasi için 12 Eylül’ ün başarısı şart. *Milliyet*. (14 Eylül, 1980).

Demirel ve Ecevit’in Gelibolu’da, Erbakan’ın Uzunada’da olduğu açıklandı. *Milliyet*. (14 Eylül, 1980).

Devlet başkanı org. evren bakanlık müsteşarları ile görüştü. *Milliyet*. (14 Eylül, 1980).

Geçmişin alışkanlıklarını sürdürenler. *Milliyet*. (15 Eylül, 1980).

Dört parti liderinin durumu iyi. *Milliyet*. (15 Eylül, 1980).

MGK’ nın yüklü gündemi. *Milliyet*. (15 Eylül, 1980).

12 Eylül’ün dış dünyadaki ilk sınavı. *Milliyet*. (16 Eylül, 1980).

50 binden fazla işçi dün işbaşı yaptı. *Milliyet*. (16 Eylül, 1980).

Evren:” hükümet bu hafta kurulacak”. *Milliyet*. (17 Eylül, 1980).

Önce geçici anayasa yapılacak sonra kurucu meclis oluşturulacak. *Milliyet*. (17 Eylül, 1980).

Demokrasi ve Devlet kavramı. *Milliyet*. (17 Eylül, 1980).

Almanya'da yayınlanan *Suddeutsche Zeitung*'a göre: "Evren demokrasiye dönüleceğini dünyaya ilan etti". *Milliyet*. (18 Eylül, 1980).

Huzura kavuşan halk kötü günlerini unutmaya çalışıyor. *Milliyet*. (19 Eylül, 1980).

Milli güvenlik konseyi ant içti. *Milliyet*. (19 Eylül, 1980).

Adana' da bir terörist idama mahkum oldu. *Milliyet*. (20 Eylül, 1980).

5-12 eylül: 99 ölü, 12-19 eylül:4 ölü. *Milliyet*. (20 Eylül,1980).

Ulus başbakan. *Milliyet*. (21 Eylül, 1980).

Bakanlar açıklandı. *Milliyet*. (22 Eylül, 1980).

Ordu yönetime el koydu. *Hürriyet*. (12 Eylül, 1980).

Bütün yurttta sıkıyönetim ilan edildi. *Hürriyet*. (12 Eylül 1980).

Terörün sonucu: yönetim milli güvenlik konseyinde. *Hürriyet*. (13 Eylül, 1980).

Atatürk yolunda devam. *Hürriyet*. (13 Eylül, 1980).

Milli güvenlik konseyi'nin 13 numaralı bildirisi Türkeş'e saat 13'e kadar mühlet verildi. *Hürriyet*. (14 Eylül, 1980).

Ordu İş Başında. *Hürriyet*. (14 Eylül, 1980).

İstanbul'da parti tabelaları indirildi. *Hürriyet*. (14 Eylül, 1980).

Org. Evren üretimin artırılmasını istedi. *Hürriyet*. (15 Eylül, 1980).

Org. Evren bugün saat 10.00'da basın toplantısı yapacak Müsteşarlara bakan yetkisi verildi. *Hürriyet*. (16 Eylül, 1980).

Evren: bu hareket tarih kitaplarındaki bir darbe değildir. *Hürriyet*. (17 Eylül, 1980).

Dikkat bu sese, bu sözlere kulak verin. *Hürriyet*. (17 Eylül, 1980).

Demokrasiyi kaldırmadık... Kurmak için hareketi yaptık. *Hürriyet*. (17 Eylül, 1980).

Asgari ücret vergi dışı kalıyor... *Hürriyet*. (18 Eylül, 1980).

Genç yaşlı herkes duvarları temizliyor. *Hürriyet*. (18 Eylül, 1980).

And içtiler. *Hürriyet*. (19 Eylül, 1980).

Milli güvenlik konseyi yasama görevine başladı. *Hürriyet*. (20 Eylül, 1980).

Eski parlamenterlerin dosyaları ele alınıyor. *Hürriyet*. (20 Eylül, 1980).

Devlet başkanı evren, kabineyi kurmakla eski deniz kuvvetleri komutanını görevlendirdi Başbakan Bülent Ulusu. *Hürriyet*. (21 Eylül, 1980).

Hükümet açıklandı. *Hürriyet*. (22 Eylül, 1980).

Ulus, yeni yönetimin kadrosunu seçti. *Hürriyet*. (22 Eylül, 1980).

Parlamento ve hükümet feshedildi. *Cumhuriyet*. (12 Eylül, 1980).

Silahlı kuvvetler yönetime el koydu. *Cumhuriyet*. (12 Eylül, 1980).

Ana hedef Atatürkçülük. *Cumhuriyet*. (13 Eylül, 1980).

Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı. *Cumhuriyet*. (18 Eylül 1980)

Org. evren mgk'nın ilkelerini açıkladı. *Cumhuriyet*. (13 Eylül, 1980).

Türkeş'e bugün 13'e kadar süre tanındı. *Cumhuriyet*. (14 Eylül, 1980).

Yaşam normale dönüyor. *Cumhuriyet*. (14 Eylül, 1980).

Devlet başkanlığı görevini de üslenen orgeneral evren başbakanlık ve bakanlıkların müsteşarlıkları ile toplantı yaptı. *Cumhuriyet*. (14 Eylül, 1980).

Ücretlere yüzde 70 zamla tüm grevlere son verildi. *Cumhuriyet*. (15 Eylül, 1980).

MHP Başkanı Türkeş de teslim oldu. *Cumhuriyet*. (15 Eylül, 1980).

Olayların arkasındaki gerçek, durum ve zaman. *Cumhuriyet*. (16 Eylül, 1980).

Müsteşarlar, bakan yetkisini kullanacak. *Cumhuriyet*. (16 Eylül, 1980).

Geçici anayasa için çalışmalar sürüyor. *Cumhuriyet*. (16 Eylül, 1980).

Evren "bozulan demokrasiyi işletmeye geldik". *Cumhuriyet*. (17 Eylül, 1980).

Anarşiye hiçbir ad altında izin verilmeyecek. *Cumhuriyet*. (17 Eylül, 1980).

Evren ve milli güvenlik konseyi üyeleri bugün törenle and içecek. *Cumhuriyet*. (18 Eylül, 1980).

Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı. *Cumhuriyet*. (18 Eylül, 1980).

Evren ve konsey üyeleri törenle and içti. *Cumhuriyet*. (19 Eylül, 1980).

50 parlamenterin gözetim ve güvence altına alındığı açıklandı. *Cumhuriyet*. (19 Eylül, 1980).

OECD'ye göre türkiye , % 78. 4 enflasyon oranı ile başladı. *Cumhuriyet*. (20 Eylül, 1980).

MGK sıkıyönetim kanunu değiştiren tasarımı kabul etti. *Cumhuriyet*. (20 Eylül, 1980).

Emekli amiral bülent ulusu başbakan oldu. *Cumhuriyet*. (21 Eylül, 1980).

Bakanlar kurulu açıklandı. *Cumhuriyet*. (22 Eylül, 1980).

Rusya' da da bir göstermelik "islam konferansı" toplandı. *Milli Gazete*. (12 Eylül, 1980).

Devlet, güçsüzlüğünü itiraf etti! . *Milli Gazete*. (12 Eylül, 1980).

Ordu yönetime el koydu. *Milli Gazete*. (13 Eylül, 1980).

Evren liderlerin geçiçi olarak gözaltına alındığını açıkladı. *Milli Gazete*. (13 Eylül, 1980).

Parlamento feshedildi. *Milli Gazete*. (13 Eylül, 1980).

Yurtta durum sakin. *Milli Gazete*. (13 Eylül, 1980).

Konsey üyeleri Anıtkabir'i ziyaret etti. *Milli Gazete*. (13 Eylül, 1980).

Liderler ordunun güvenliği altında. *Milli Gazete*. (14 Eylül, 1980).

Mevduatlar devletin teminatında. *Milli Gazete*. (14 Eylül, 1980).

Dış dünya ne diyor? . *Milli Gazete*. (14 Eylül, 1980).

“Hayırlı olsun”. *Milli Gazete*. (15 Eylül, 1980).

Dün saat 13.00’e kadar süre tanınmıştı... Türkeş dün teslim oldu. *Milli Gazete*. (15 Eylül, 1980)

Mücahitler karmal’ ın iki bakanını öldürdü. *Milli Gazete*. (15 Eylül, 1980).

Suudi Arabistan hava kuvvetlerine bağlı bir nakliye uçağı düştü. *Milli Gazete*. (16 Eylül, 1980).

Grev ve lokavtlar kaldırılınca 50 bin işçi dün işbaşı yaptı. *Milli Gazete*. (16 Eylül, 1980).

Hükümet bu hafta kuruluyor. *Milli Gazete*. (17 Eylül, 1980).

Milli Güvenlik konseyi başkanı Kenan Evren açıkladı “Bu hareket Cumhuriyeti kollama ve koruma hareketidir”. *Milli Gazete*. (17 Eylül, 1980).

Milli güvenlik konseyi nin kararı resmi gazete de dün yayınlandı: sanık ve zanlılar 30 gün gözetimde tutulabilecek. *Milli Gazete*. (18 Eylül, 1980).

Duvarlar temizlendi. *Milli Gazete*. (18 Eylül, 1980).

Disk, misk ve hak-iş’ten sonra türk-iş’e bağlı 172 sendikanın faaliyeti durduruldu. *Milli Gazete*. (19 Eylül, 1980).

Devlet dairelerinde bütün izinler kaldırıldı. *Milli Gazete*. (19 Eylül 1980).

Sondaj patlaması. *Milli Gazete*. (19 Eylül, 1980).

Buğday fiyatları hızla yükseliyor. *Milli Gazete*. (20 Eylül, 1980).

Yasama organları idare kuruluşları genel sekreterleri mgk genel sekreterine bağlandı. *Milli Gazete*. (20 Eylül, 1980).

Şeker, akaryakıt ve gübreye zam. *Milli Gazete*. (22 Eylül, 1980).

Bakanlar kurulu ilk toplantısını yaptı. *Milli Gazete*. (23 Eylül, 1980).

Ordu millet el ele. *Ortadoğu*. (13 Eylül, 1980).

Türk silahlı kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ülkenin yönetimine bütünü ile el koydu. *Ortadoğu*. (13 Eylül 1980).

Ordu'nun yönetimi alması içte ve dışta olumlu karşılandı. *Ortadoğu*. (15 Eylül, 1980).

Orgeneral evren'nin mesajı abd'de çok olumlu karşılandı. *Ortadoğu*. (15 Eylül 1980)

Bütün yurttta ulaşım ve haberleşme normal şekilde yürüyor. *Ortadoğu*. (16 Eylül 1980).

Devlet başkanı, genelkurmay ve mgk başkanı orgeneral evren basın toplantısı yaptı. *Ortadoğu*. (17 Eylül, 1980).

Milli güvenlik konseyi üyeleri bugün and içecek. *Ortadoğu*. (18 Eylül, 1980).

12 Eylül öncesi seyahatin imkansız olduğu doğu'da millet artık rahat... *Ortadoğu*. (18 Eylül 1980).

İzmir'de huzur dolu günler başladı... *Ortadoğu*. (18 Eylül, 1980).

"Hürriyet ne güzel şey... sağ olasın mehmetçik... *Ortadoğu*. (18 Eylül, 1980).

İşadamları milli güvenlik konseyinin ekonomik kararlarından memnun. *Ortadoğu*. (19 Eylül, 1980).

Vergi kaçakçılığı ve kayıplarını önlemek için yeni vergiler ihdas edilecek. *Ortadoğu*. (20 Eylül, 1980).

Carter: "nükleer silah kullanmaktan çekinmem". *Ortadoğu*. (20 Eylül, 1980).

Başbakan Ulu: "terör odaklarını kurutmak önde gelen görevimizdir". *Ortadoğu*. (23 Eylül, 1980).

Irak, iran' ı işgal ediyor... *Ortadoğu*. (24 Eylül, 1980).

ÖZGEÇMİŞ

Zübeyde Erkmen, 1993 yılında Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokul eğitimini Yavuz ilköğretim okulunda tamamladı. Ortaöğretimini ise Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde dereceyle bitirdi. 2011 yılında Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliğini kazandı. 2015 yılında lisans eğitimini bitirerek aynı yıl Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünün Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında lisansüstü eğitimine başladı. Bu süreçte alanına yönelik birikimini arttırmak adına dil eğitimine yoğunlaştı.

VITAE

Zübeyde Erkmen was born in Gölbaşı, Adıyaman. She graduated from Yavuz Primary with high succes.She got into university at Gaziantep, Turkis Teaching Department in Foculity of Education in 2011. In 2015, she graduated from bachelor's level and in the some year, she starded to get a master's degree in Department of Turkhis Education in Educatinal Sciences of Gaziantep University Within this period, she cancen trated on language Education to about the herself department.